

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ
SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Yüksek Lisans Tezi

SEVİLAY BAHAR

AMASYA
Ekim – 2025

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ
SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Hazırlayan
Sevilay BAHAR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

AMASYA – 2025

TEZ ONAY SAYFASI

Sevilay BAHAR tarafından hazırlanan “İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ” başlıklı bu çalışma, aşağıdaki jüri tarafından oy birliği ile 18/09/2025 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalında Yüksek Lisans Tezi olarak kabul edilmiştir.

Jüri

İmza

Danışman : Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

.....

Üye : Prof. Dr. Adem GÜNEŞ

.....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Rahime ÇELİK

.....

Yukarıdaki imzaların adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım. 18/09/2025

.....

Doç. Dr. Hadi BELGE

Sosyal Bilimler Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN SAYFASI

Tezimin içerdiki yenilik ve sonuçları başka bir yerden almadığımı ve bu tezi Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünden başka bir bilim kuruluşuna akademik gaye ve unvan almak amacıyla vermediğimi; tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada kullanılan her türlü kaynağa eksiksiz atıf yapıldığını, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir, aksinin ortaya çıkması durumunda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

18/09/2025

Sevilay BAHAR

ÖZET

İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ

Sevilay BAHAR

Amasya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü

Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı, Yüksek Lisans, Ekim/2025

Danışman: Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

Araştırmanın amacı, işitme engelli bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından sunulan din hizmetlerine yönelik görüşlerini ortaya koymaktır. Araştırma ile Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli bireylere yönelik sunduğu din hizmetlerinde karşılaşılan sorunlar ve sebepleri tespit edilip bu sorunların çözümüne yönelik önerilerde bulunulacaktır. Tespit edilen sorunların sebeplerinin ve çözüm önerilerinin Diyanet İşleri Başkanlığının sunacağı hizmetlere ve engelliler alanında yapılacak çalışmalara ışık tutacağı düşünülmektedir. Nitel desen üzerine kurgulanan araştırmada durum çalışması yöntemi tercih edilmiştir. Araştırmanın çalışma grubunu Amasya il merkezi ve ilçelerde ikamet eden 12 kadın ve 12 erkek yetişkin işitme engelli birey oluşturmaktadır. Çalışma giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Giriş kısmında araştırmanın problem durumu, amacı ve önemi, sayıltı ve sınırlılıkları yer almaktadır. Birinci bölümde çalışmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş; engellilik ve çeşitleri, dinlerin engelliliğe bakışı, Türkiye’de engelliliğin tarihçesi ve toplumun engelliliğe bakışı, Diyanet İşleri Başkanlığının engellilere sunduğu din hizmetleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde araştırmanın yöntemine, neden bu yöntemin tercih edildiğine ve uygulama sürecine yer verilmiştir. Üçüncü bölümde elde edilen görüşlerden ve yorumlardan bulgulara ulaşılmıştır. Kur’an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimi verilmesinin işitme engelli bireyleri memnun ettiği, cami programlarının sosyalleşmelerine katkı sağladığı, işitme engelli bayanlara sunulan din hizmetlerinin yeterli bulunduğu araştırmada ulaşılan önemli bulgulardandır. Sonuç olarak; Diyanet İşleri Başkanlığının sunduğu din hizmetlerinin işitme engelli bireylerin kendilerini değerli hissetmelerini sağladığı görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: din eğitimi, din ve engellilik, işitme engellilik, Diyanet İşleri Başkanlığı, din hizmetleri

ABSTRACT**OPINIONS OF HEARING IMPAIRED INDIVIDUALS ON RELIGIOUS SERVICES
PROVIDED BY THE PRESIDENCY OF RELIGIOUS AFFAIRS****Sevilay BAHAR**

Amasya University, Institute of Social Sciences

Department of Philosophy and Religious Sciences, M.A., October/2025

Supervisor: Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR

The purpose of this research is to reveal the opinions of hearing-impaired individuals regarding the religious services provided by the Presidency of Religious Affairs. The research will identify the problems and their causes encountered in the religious services provided by the Presidency of Religious Affairs for hearing-impaired individuals and propose solutions for these problems. It is believed that the reasons for these identified problems and the proposed solutions will inform the services to be provided by the Presidency of Religious Affairs and future work in the field of people with disabilities. This research, designed using a qualitative design, employed a case study method. The study group consisted of 12 female and 12 male adults with hearing impairments residing in the city center of Amasya and its districts. The study consists of an introduction, three sections, and a conclusion. The introduction section includes the research problem, its purpose and significance, and the study's assumptions and limitations. The first section establishes the conceptual framework for the study, including disability and its types, the perspective of religions on disability, the history of disability in Turkey and society's perspective on disability, and the religious services provided by the Presidency of Religious Affairs to people with disabilities. The second section covers the research methodology, the reasons for choosing this method, and the implementation process. The third section draws on the opinions and interpretations obtained to arrive at the findings. The conclusion section summarizes the findings, presents various conclusions, and offers recommendations.

Keywords: religious education, hearing impairment, Presidency of Religious Affairs, religious

ÖNSÖZ

Toplumda her zaman engelli bireylere rastlamak mümkündür. Engelli bireylerden oluşan bu grup içerisinde işitme engelli bireyler de yer almaktadır. İşitme engelli bireylerin topluma uyum sağlama, sağlık, eğitim, din hizmetleri gibi birçok alanda karşı karşıya kaldıkları problemler bulunmaktadır. Ancak din hizmetleri alma konusunda yaşadıkları sıkıntılar, üzerinde durulmaya değer bir konudur. İşitme engellilerin din hizmetleri ihtiyacının farkına varan Diyanet İşleri Başkanlığı onlara yönelik din hizmeti verme çabası içindedir.

Araştırma; işitme engelli bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının sunmuş olduğu din hizmetleri hakkındaki görüşlerinden meydana gelmektedir. Araştırmanın temel amacı; Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli bireylere sunduğu din hizmetlerinde karşılaşılan problemleri tespit ederek değerlendirmektir. Sunulan hizmetlerden haberdar olma, hizmetin alındığı kişi ve kurumların değerlendirilmesi, hizmetlerde yaşanan sorunlar alt amaçlar olarak belirlenmiştir. İşitme engelli bireylerin görüşlerinden elde edilen bulguların yorumlanması neticesinde çözüm önerileri sunulurken, Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik din hizmetlerine katkıda bulunmak amaçlanmaktadır. Araştırmanın işitme engelli bireylere yönelik olarak toplumda farkındalık oluşturacağı, Diyanet İşleri Başkanlığının engelliler alanında yapmış olduğu çalışmalara farklı bakış açısı kazandırmanın yanı sıra, işitme engelliler alanında akademik araştırma yapanlara yol gösterici olacağı düşünülmektedir.

Bu çalışmanın başlangıcından itibaren devamlı olarak destekte bulunan danışman hocam Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR'e teşekkür ederim. Her konuda her zaman fikrine başvurduğum Prof. Dr. Adem GÜNEŞ ve Doç. Dr. Ayşegül GÜN'e teşekkür ederim. Her zaman eksiklerimi tamamlama noktasında yardımını esirgemeyen sevgili arkadaşım Dr. Öğr. Üyesi Neslihan ÖZDEMİR'e, tez yazımında teknik destek sağlayan Ayşemen YILMAZ ve M. Ahmet TUĞLUCA'ya, Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi kütüphane görevlisi Orhan DEĞİRMENCİ'ye teşekkür ederim. Tez çalışmama başladığım ilk günden itibaren yardımlarını esirgemeyen kıymetli aileme teşekkürlerimi sunarım.

Sevilay BAHAR

18/09/2025

İÇİNDEKİLER

ETİK BEYAN SAYFASI	i
ÖZET	ii
ABSTRACT.....	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	v
TABLolar DİZİNİ.....	vii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ	viii
GİRİŞ	1
1. Araştırmanın Problemi	1
2. Araştırmanın Amacı ve Önemi.....	4
3. Araştırmanın Sayıtları	5
4. Araştırmanın Sınırlılıkları	5
5. İlgili Araştırmalar	5
I. BÖLÜM	
1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE	9
1.1.Engellilik ve Çeşitleri.....	9
1.1.1. Kelime ve Terim Olarak Engellilik.....	9
1.1.2. Engellilik ve Çeşitleri	11
1.2.Dinlerin Engelliliğe Bakışı.....	12
1.2.1. İslam Öncesi İlahi Kaynaklı Dinlerin Engelliliğe Bakışı	13
1.2.2. İslam Dini'nin Engelliliğe Bakışı	15
1.2.3. Türkiye'de Engelliliğin Tarihçesi ve Toplumun Engellilere Bakışı.....	18
1.2.4. Diyanet İşleri Başkanlığının Engellilere Sunduğu Din Hizmetleri.....	20
II. BÖLÜM	
2. YÖNTEM.....	24
2.1.Araştırmanın Yöntemi.....	24
2.2.Çalışma Grubu	24
2.3.Veriler Toplama Aracı.....	25
2.4.Veriler Toplama Süreci	26
2.5.Verilerin Analizi.....	27
2.6.Geçerlik ve Güvenilirlik.....	27

III. BÖLÜM

3. İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR	29
3.1.Araştırmaya Katılan İşitme Engelli Bireylerle İlgili Kişisel Bilgiler.....	29
3.2.İşitme Engelli Bireylerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen Bulgular	30
3.2.1.İşitme Engelli Bireylerin, Diyanet İşleri Başkanlığınca Görevlendirilen Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri Hakkındaki Görüşleri.....	30
3.2.2.Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV’de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri	34
3.2.3.Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Kur’an Kurslarında Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri	38
3.2.4.Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Camilerde Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri	41
3.2.5.Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Kadınlara Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri.....	44
3.2.6.Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Erkeklerle Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri.....	49
3.2.7.Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetlerinin Olumlu Yönleri Hakkındaki Görüşleri.....	51
3.2.8.Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldıkları Kurumlar Hakkındaki Görüşleri	56
3.2.9.Dini Konularda Bilgi Almak İsteyen İşitme Engelli Bireyin Diyanet İşleri Başkanlığı Personeliyle Nasıl İrtibata Geçtiği Hakkındaki Görüşleri	58
3.2.10.Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Hakkındaki Görüşleri.....	62
3.2.11.Farklı Konularda Problem Yaşayan İşitme Engelliye Diyanet Personelinin Davranışı, Problem Çözmede Dini ve Manevi Açıdan Nasıl Yardımcı Olduğu Hakkındaki Görüşleri	67
SONUÇ VE ÖNERİLER.....	71
KAYNAKÇA.....	78
EKLER.....	82
Ek 1. Görüşme Formu	83
Ek 2. Etik Kurul Onayı.....	85
ÖZ GEÇMİŞ	87

TABLOLAR DİZİNİ

Tablo 1. Katılımcılara ait demografik veriler	29
Tablo 2. İşitme Engelli Bireylerin, Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri Hakkındaki Görüşleri	30
Tablo 3. Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV’de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri.....	35
Tablo 4. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Kur’an Kurslarında Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri.....	38
Tablo 5. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Camilerde Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri	41
Tablo 6. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Kadınlara Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri	45
Tablo 7. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Erkeklerle Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri	49
Tablo 8. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetlerinin Olumlu Yönleri Hakkındaki Görüşleri	51
Tablo 9. Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldıkları Kurumlar Hakkındaki Görüşleri	56
Tablo 10. Dini Konularda Bilgi Almak İstediginde Diyanet İşleri Başkanlığı Personeliyle Hangi Yollarla İrtibata Geçtiği ile İlgili Görüşleri	59
Tablo 11. Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Hakkındaki Görüşleri	62
Tablo 12. Farklı Konularda Problem Yaşayan İşitme Engelliye Diyanet Personelinin Davranışı, Problem Çözmede Dini ve Manevi Açıdan Nasıl Yardımcı Olduğu Hakkındaki Görüşleri.....	67

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Kısaltmalar	Açıklama
AB	: Avrupa Birliği
BM	: Birleşmiş Milletler
CODA	: Sağır Ebeveynlerin İşiten Çocuklarına Verilen İsim
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
ICIDH-10	: Uluslararası Hastalık Sınıflama Sistemi
ILO	: Uluslararası Çalışma Örgütü
İE	: İşitme Engelli
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu
TDK	: Türk Dil Kurumu
TİD	: Türk İşaret Dili
TİDDKS	: Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü

GİRİŞ

Bu bölümde; araştırmanın problemi, amacı ve önemi, sayıtları, sınırlılıkları ve ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

1. Araştırmanın Problemi

Hareket yeteneği sınırlanmış birey olarak ifade edilen engellinin, hareket yeteneğini sınırlayan sebeplerin doğuştan getirilen, doğum sırasında oluşabilen ya da sonradan meydana gelebilen kaza veya yaşanan hastalık sonucu ortaya çıkan işlevsel bozukluktan kaynaklanabileceği ifade edilmektedir. Bireyler kalıtım, beslenme, hastalık, kazalar, sakıncalı çevre-ortam, gelenek-görenek ve eğitimsizlik gibi birçok nedenden dolayı engelli hale gelmiş olabilirler (Öztürk, 2013, s. 17). Engellilik, hayatımızın içinde her an karşılaşabileceğimiz toplumsal bir gerçekliktir. Engelli olmak bir kusur değil, doğuştan gelen veya sonradan oluşan, hayatımızın her aşamasında hepimizin başına gelebilecek bir olgudur. Toplumsal bir varlık olan insanın, hayat içinde mutlu olmak en doğal hakkıdır (Çolak, 2015, s. 16). İnsanla beraber var olan ve yaşayan bir gerçeklik olarak karşımıza çıkan dini inanç ve değerlerin temel amacı, insanın huzur ve mutluluğunu sağlamaktır. Bu nedenle engelli ya da engelsiz, dinin herkese hitap eden ve kuşatan bir yönü vardır (M. Bahçekapılı, 2016, s. 21). Bireyi kuşatan bu yön dinin engellilere verdiği değeri ortaya koymaktadır.

Engellilik, insanlık tarihi kadar eski bir olgudur. Düşünce tarihini incelediğimizde, Tanrı insanları niçin engelli olarak yaratmıştır ve engellilik insan için ne anlam ifade etmektedir sorularına teolojik temelli cevaplar verildiği görülmektedir. Bu cevaplar incelendiğinde, “Engellilik Tanrı’nın bir gizemidir” ya da “Engelli oluşum Tanrı’dan bir armağandır” ya da “Böyle bir felaketle karşılaşmamın nedeni, Tanrı’nın beni cezalandırıyor olmasıdır”, “Bunun benim başıma gelmesi için gerçekten kötü bir iş yapmış olmalıyım”, “Tanrı beni unutmuş olmalı”, “Benim günahlarım yüzünden çocuğum engelli oldu” gibi negatif veya pozitif düşüncelerin olduğunu görmekteyiz. İşte tam burada engellilik ve din arasındaki ilişki önem arz eder. Din, çok yönlü tezahürleri içerisinde, engelliliğin nasıl algılandığı ve engelli bireylerin hangi türden tutum ve davranışlara maruz kaldığının tespitinde önemli bir yere sahiptir (Turan, 2023, s. 8).

Çok Tanrılı dinlerin hüküm sürdüğü dönemde engelli bir çocuğun, içinde bulunduğu aileye işledikleri bir suçtan dolayı verildiği, bu nedenle Tanrı’nın bu aileyi cezalandırdığı düşünülmüştür. Bu sebeple engelliye yardım etmek Tanrı’nın gazabını çekmeye sebeptir

düşüncesiyle engelliye yardım edilmemiş, engelliler yaşadıkları yerlerden sürülmüş, yalnızlığa ve ölüme terk edilmişlerdir. Bazı dönemlerde ise engelliler yok edilmemiş, fakat kötü işlerde çalıştırılmıştır. Horlanıp aşağılanan engelliler, değirmenlerde ve su depolarında hayvanların yapacağı işlerde çalıştırılmış, fuhuş batağına sürüklenmiş, dilencilikte kullanılmış, cüzzamlılarla beraber yaşamaya mecbur bırakılmışlardır (Öztürk, 2011, s. 14).

Bütün insanlar eşit haklara sahiptir. İnsanın temel haklarından biri de eğitim hakkıdır. “Kişinin, eğitim ve öğretim hakkından yoksun bırakılamayacağı ifade edilmektedir (Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 1982). İnsanın kendisini geliştirme ve sahip olduğu hakların bilincine varması ancak eğitim yoluyla mümkün olacaktır. Özürlüler Kanunu’nun 3. maddesinde engelliliğin tanımında yer alan danışmanlık ve destek hizmetleri çerçevesinde ihtiyacı olan engelli bireylere DİB tarafından din eğitimi ve din hizmetleri, manevi danışmanlık gibi hizmetler verilmektedir.

Toplumu din konusunda doğru ve güvenilir bilgilerle aydınlatmak DİB’in en önemli vazifeleri arasında yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965). DİB, toplumda tüm bireylerin eşit haklara sahip olmasından hareketle, din hizmetlerini her kesimden bireye ulaştırmak için çalışmaktadır. Toplumumuzda dezavantajlı olarak bilinen engelli bireylere de din eğitimi ve din hizmeti sunmaktadır (Kaya, 2019, s. 1). Bu hizmetler bireylerin engel durumuna göre şekillenmekte olup, engellilere hizmet veren personellerin eğitimleri de bu hususa göre yapılmaktadır (Yüce, 2022, s. 2). İE’lere din hizmeti sunacak personele işaret dili eğitimi, görme engellilere din hizmeti sunacak personele ise Braille eğitimi verilmektedir.

İnsan, duyu organlarıyla algıladıklarını zihninde yorumlayarak anlamlandıran bir varlıktır. İşitme duyusu insanın çevresini algılamasında yardımcı bir etken olup, çevresindeki canlılarla iletişimini sağlayan duyudur (Öztürk, 2013, s. 26). Konuşma becerisi işitme yoluyla kazanılır, dil aracılığıyla gerçekleştirilir. Bu nedenle konuşma ve işitme iletişimin vazgeçilmez bir unsurudur. İletişim konusunda birçok zorlukla karşılaşan İE’ler toplum tarafından ihmale uğratılmışlardır (Başkonak, 2018, s. 206). İE bireyler iletişim kurma konusunda diğer engelli bireylerden ayrılmaktadır. Dini algılamada ve anlamlandırmada büyük zorluklar yaşamaktadırlar. Dinin duyu organlarıyla algılanamayan soyut bir yapıya sahip olması, hayatlarında doldurulması imkânsız boşluklara yol açmaktadır. Toplumun işaret diline karşı önyargılı yaklaşımı eğitimlerin gecikmesine, bu alanda yapılan çalışmaların ve din eğitimcilerinin yetişmesine engel olmuştur (Başkonak, 2019, s. 13). Yeterli düzeyde işaret dili bilmeyen öğretmenler tarafından haftada 1 veya 2 saat olmak üzere okullarda din eğitimi almaları İE bireyler için yetersiz kalmaktadır (Yüce, 2022, s. 2).

DİB engelli bireylere yönelik din eğitimi ve din hizmetlerine her geçen gün yeni çalışmalar eklemektedir. Başkanlığın engelli bireylere yönelik gerçekleştirdiği Kur'an ve dini bilgiler çalışmaları dikkat çekmektedir. Engelli bireylerin başka kurum ve kuruluşlardan alamayacağı eğitimler ve manevi danışmanlık gibi din hizmetleri kayda değerdir. DİB böylece hem engelli bireylere, onların ailelerine manevi danışmanlık hizmeti sunarak, dini bilgilerini artırmakta hem de sosyalleşme imkânı sağlayarak, engelliliklerinden kaynaklanan manevi boşluğu doldurmaya, hayatlarına çeki düzen vermelerini sağlayarak topluma kazandırmaya çalışmaktadır. Bu nedenle DİB'in bu yöndeki çalışmaları büyük önem arz etmektedir.

DİB'nın İE'lere yönelik din hizmeti faaliyetlerini ele alan akademik çalışmalar sınırlı sayıdadır. İE öğretmenliği tecrübesi olan ve işaret dili tercümanlık sertifikasına sahip bir uzmanın bizzat sahaya inerek İE bireylerin din hizmeti alanındaki problemlerini dinlemesi, beklentilerini öğrenmesi ve din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlarla ilgili çözüm önerileri geliştirmesinin çalışmaya ayrı bir değer katacağı düşünülmektedir.

İE bireylere sunulan din hizmetlerinde karşılaşılan sorunların ortaya çıkarılması ve DİB' den beklentilerinin belirlenmesi bu kişilere daha nitelikli hizmet sunulması açısından son derece önemlidir. İşte bu kapsamda *“İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri nelerdir?”* sorusu bu çalışmanın temel problem cümlesini oluşturmaktadır.

Araştırmada temel problemi çerçevesinde şu alt problemlere cevap aranmıştır:

1. Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?
2. Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV'de işitme engellilere yönelik gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir? Diyanet TV'de işitme engellilere yönelik takip ettiğiniz programlar nelerdir?
3. Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik Kur'an kurslarında gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?
4. Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?
5. Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli kadınlara sunduğu din hizmetleri hakkında görüşleriniz nelerdir?
6. Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli erkeklere sunduğu din hizmetleri hakkında görüşleriniz nelerdir?
7. Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere sunduğu din hizmetlerinin olumlu

yönleri nelerdir?

8. Diyanet dışında din hizmeti aldığınız kurumlar var mı? Diyanet dışı kurumların din hizmetleri nelerdir?

9. Dini konularda bilgi almak istediğinizde Diyanet İşleri Başkanlığı personeli ile iletişime geçmek için kullanılan yöntemler hakkında bilgileriniz nelerdir?

10. Din hizmetlerinde karşılaştığınız sorunlar hakkında görüşleriniz nelerdir?

11. Farklı konularda problem yaşadığınızda Diyanet personelinin size nasıl davrandığı, probleminizi çözmede dini ve manevi açıdan nasıl yardımcı olduğu konusunda görüşleriniz nelerdir?

2. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Engellilerin karşılaştıkları temel problemlerden biri eğitim de fırsat eşitsizliğidir. Çeşitli sosyal ve fiziki sebeplerden dolayı engelliler diğer bireylerin sahip olduğu şartlara sahip olamadıkları için onların aldığı kalitede ve oranda eğitim alamamaktadır. Bu bağlamda fiziksel altyapının düzenlenmesi, öğretim yöntemleri ve materyallerin engellilere göre uyarlanması, toplumsal farkındalığın artırılması ve yasal düzenlemelerin güncellenmesi engellilerin eğitimi için önem arz etmektedir.

Engellilerin en temel problemi eğitimidir. Engellilerin eğitimsizliği toplumla bütünleşmelerinin önündeki en önemli problemdir (Öztürk, 2013, s. 93). Din eğitimi de buna dahildir. Bu durumun artık araştırmacıların ve çeşitli kurumların dikkatini çekmeye başladığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı ve İlahiyat/İslami İlimler Fakültelerinin bu konuya karşı olan hassasiyetinin arttığı, personelin hizmet içi eğitimlere tabi tutulduğu, materyal çalışmalarının başlatıldığı 2014 yılından itibaren İE'lerin kapsamlı bir din eğitimi aldıkları görülmektedir (Başkonak, 2019, s. 17).

DİB'in 2003 yılında engellilere yönelik farklı proje çalışmalarında bulunduğu, pilot uygulamalar ile görme ve İE'lere din eğitimlerine başladıktan sonra personelinin hizmet içi eğitim seminerlerine aldığı, her ilde engelli koordinatörü görevlendirerek, çalışmalarını engelli koordinatörleri aracılığıyla Türkiye geneline yaydığı görülmektedir. DİB'in İE'lere yönelik sunduğu din hizmetlerine katkıda bulunmak üzere İE'lerin görüşleri çerçevesinde karşılaşılan sorunların belirlenip, sebepleri tespit edilerek, sunulacak din hizmetlerine yönelik önerilerde bulunmak araştırmanın amacını oluşturmaktadır.

Araştırmada tespit edilen problemlerle ilgili oluşturulacak çözüm önerilerinin DİB'in sunacağı çalışmalara, engelliler alanında yapılacak akademik çalışmalara katkı sağlayacağı

düşünülmektedir.

3. Araştırmanın Sayıtları

1. Katılımcıların veri toplama aracı olarak hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formunda yer alan sorulara beyan ettiği görüş ve düşünceler, gerçek, tarafsız ve samimi cevaplardan oluşmaktadır.

2. Tercih edilen yöntem araştırmanın amacına uygundur.

3. Araştırmada faydalanılan tüm kaynaklar, bilimsel bir temele, geçerli bilgi ve gerçeklere dayalıdır.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

1. Bu çalışmada önce, genel de engelli bireylere özelde ise işitme engelli bireylere yönelik sunulan din hizmetlerine dair literatür çalışmaları yapılmıştır.

2. Bu çalışma İE bireylerin DİB'in sunduğu din hizmetlerine yönelik görüşlerini konu edinmiştir. Çalışmanın verileri yalnızca veri toplama aracı olarak kullanılan yarı yapılandırılmış görüşme sorularından elde edilen bulgulardan ulaşılan yetişkin İE bireylerin görüşleriyle sınırlıdır.

3. Araştırmanın örneklemini, Amasya ilinde yaşayan İE'ler den oluşmaktadır.

4. Araştırma 2024-2025 yılları ile sınırlıdır.

5. İlgili Araştırmalar

Genelde engelliler özelde İE'lerin din eğitimi alanındaki çalışmaların az sayıda olduğu görölmektedir. Din psikolojisi, din sosyolojisi, din eğitimi, İslam hukuku, Kelam gibi alanlarda engellilere yönelik çalışmalar mevcuttur. Engelliler ve İE'ler alanında yapılan çalışmalar şu şekildedir:

Durmuş Ali Etbaş'ın (1999), "Özürlü Çocukların Din Eğitimi" isimli yüksek lisans çalışmasında, Türkiye'de özürlü çocuklar ve eğitimleri, eğitim ortamları, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin özürlü öğrencilerin öğrenim gördüğü okullarda işlenişi, karşılaşılan problemler ve özürlü çocuğu bulunan ailelerin sorunları üzerinde durularak yararlı öneriler geliştirilmiştir (Etbaş, 1999).

İslam Musayev (2013), "Engelli Bireylerin Din Eğitimi" isimli doktora tezinde, engelli bireylerin yaşadıklarıyla baş etmede ve yaşadıkları durumu kabullenmelerinde din eğitiminin ve dini değerlerin önemi araştırılmıştır. Araştırmada engelli bireylerin

karşılaştıkları sorunlarla baş etmede Allah, ahiret, peygamber, kader, dua, ibadet, sabır, şükür, imtihan gibi dini inanç ve değerlerden güçlü bir destek aldıkları görülmüştür (Musayev, 2013).

Teceli Karasu'nun (2013), "Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler" isimli yüksek lisans çalışmasında engellilere yönelik din eğitiminin niteliğini artırmak amacıyla önerilerde bulunulmuştur. Ayrıca RAM ve BEP'lerin işlevselliğinin artırılması, FATİH Projesinde engellilerin din eğitimi için projeler hazırlanması, engellilere yönelik materyallerin çeşitlendirilmesi ve ihtiyaca göre düzenlenmesine vurgu yapılmıştır (Karasu, 2013).

Rıdvan Bilici'nin (2016), "Engellilerde Dini Tutum ve Davranışlar (Van Örneği)" isimli yüksek lisans çalışmasında; engellilerin dini tutum ve davranışlar noktasında, dini tutum düzeylerinin yüksek olduğu; uygulamalar, dini davranış ve ibadetler hususunda ise seviyelerinin kısmen düşük olduğu görülmüştür (Bilici, 2016).

Mustafa Başkonak'ın (2016), "Türkiye'deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi" isimli doktora çalışmasında İE bireylere verilen örgün ve yaygın din eğitiminin; eğitimcilerin formasyon yeterlilikleri, öğretim yöntem ve teknikleri, eğitim ortamları itibarıyla farklılık göstermesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır. Bunun yanı sıra İE bireylerin topluma uyum sağlamasında DİB'in yapmış olduğu din hizmeti çalışmalarının önemli bir yere sahip olduğu vurgulanmıştır (Başkonak, 2016).

Elif Kaya (2019), "İşitme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)" isimli yüksek lisans çalışmasında, DİB'in engellilere yönelik yürüttüğü din hizmetlerini İstanbul Müftülüğü özelinde ele alarak din görevlilerinin alanda karşılaştığı problemler ve beklentilere değinilmektedir. Araştırmada; din görevlilerine mesleki yeterlilikleri, danışmanlık hizmetinin içeriği ve yöntemleri, işitme ve görme engellilere yönelik din hizmetlerinin verimliliği, bu çalışmalara yönelik talepler ve beklentiler, karşılaştıkları problemler başlıkları altında sorular yöneltilmiştir (Kaya, 2019).

Sevgi Savcı Bahçekapılı'nın (2019), "Görme Yetersizliği Olan Bireyler ve Dini Başa Çıkma" isimli yüksek lisans çalışmasında; görme yetersizliği olan bireylerin karşılaştıkları dini sorunlarda Allah'a yönelme, hayra yorma, toplumsal dini yakınlaşma, doğru tevekkül, yakarış, dini dönüşüm ve istikamet arayışı gibi olumlu dini başa çıkma etkinliklerine daha sık başvurdukları, şerre yorma, dinsel sosyal mesafe, manevi hoşnutsuzluk ve yanlış tevekkül gibi olumsuz dini başa çıkma etkinliklerine kısmen başvurdukları görülmüştür (S.

Bahçekapılı, 2019).

Süleyman Akbayram'ın (2020), “İslam Düşüncesinde Engellilik” isimli yüksek lisans çalışmasında; teolojik açıdan engelliliğin tarihi seyrine değinilerek medeniyetlerde nasıl yorumlandığı, Kelam ve İslam Felsefesinde yer alan en önemli filozofların engelliliği nasıl tanımladığı üzerinde durularak, engelli tanımının ancak bilinçli bir toplum tarafından yapılabileceği vurgulanmaktadır (Akbayram, 2020).

Mehmet Yücel'in (2021), “Bedensel Engellilerin Din Hizmetlerine Erişimde Yaşadıkları Sorunlar (Alaşehir Örneği)” isimli yüksek lisans çalışmasında; bedensel engelli bireylerin din hizmetlerine erişimde toplumdan ve kamudan kaynaklanan nedenlerle, mimari, fiziki, sosyal, psikolojik, eğitimsel vb. anlamda sorunlar yaşadığı ifade edilerek, bunların giderilmesi hususunda toplumdaki tüm bireylerin, bedensel engelli bireylere karşı bilinçlendirilmesi ve bu konuda toplumsal duyarlılık oluşturulması önerisinde bulunulmuştur (Yücel, 2021).

Mehmet Yüce'nin (2022), “İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri” isimli yüksek lisans çalışmasında; İE bireylerin DİB'in sunduğu din hizmetlerinden yeterince faydalanamadığı, sunulan hizmetlere ulaşma zorluğu çekildiği, İE'lerin dinin gereklerini öğrenme noktasında birçok problemle karşılaştığı, din görevlilerinin işaret dili yetkinliğinin bulunmaması sebebiyle kendileriyle iletişim sıkıntısı çektikleri, sosyal medya ve diğer medya kanallarında İE'lere yönelik din hizmetlerinin yetersiz bulunduğu” tespit edilmiştir (Yüce, 2022).

İsmail Karagöz (2005), “Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler” adlı eserinde ayet ve hadislerden yola çıkarak engellilik konusu işlenmiştir. Eserde ayet ve hadisler ışığında engelliliğin tanımı, insanın değeri ve üstünlüğü, Kur'an'ın engellilere yaklaşımı ve engellilerin manevi kazanımları, sosyal ilişkilerde engellilere yönelik dikkat edilmesi gereken hususlar üzerinde durulmuştur (Karagöz, 2005a).

Mustafa Başkonak'ın (2019), “Türkiye’de İşitme Engellilerin Din Eğitimi” adlı çalışmasında; İE'lerin din eğitiminde karşılaşılan güçlüklerle değinilmiş, güçlüklerin tekrarlanmaması, toplumsal farkındalığı artırmak ve alandaki eksiklikleri gidermek için çözüm önerileri sunulmuştur (Başkonak, 2019).

M. Naci Kula'nın (2005), “Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma” adlı eserinde, engelli bireyin yaşadığı sorunlarla başa çıkabilmede dinin engelli bireye sağladığı moral ve motivasyon desteği etkisi ele alınmıştır (Kula, 2005).

M. Naci Kula & Sevgi Sel (2020)'in, “Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri” adlı eseri, engelli birey ve yakınlarına profesyonel bir yaklaşımla daha

yetkin ve verimli bir manevi danışmanlık ve rehberlik hizmeti sunulması amacıyla hazırlanmıştır. Eser engelliler alanında görev yapan Diyanet personeli için pratik bilgiler içeren bir çalışmadır (Kula & Sel, 2020).

Mustafa Öztürk'ün (2013), “Hayata Renk Katanlar” adlı eserinde öncelikle engellilerle ilgili genel bilgiler ve tanımlar verilmiştir. Türkiye’de engelli profili ele alınmış ve engellilerin toplumla bütünleşmesinin önündeki sorunlar açıklanmıştır (Öztürk, 2013).

I. BÖLÜM

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Engellilik ve Çeşitleri

1.1.1. Kelime ve Terim Olarak Engellilik

TDK’ da “özürlü” ve “sakat” kavramları için; “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri çeken (kimse)*” (Türk Dil Kurumu, 2005b, s. 1685) açıklaması yapılmıştır. Özürlü”, “sakat” kavramları engellilik tarihi seyri içerisinde birbiri yerine kullanılan ifadelerdir. Dilimizde ise bu kavramların olumsuz anlam ve değer yüklenmiş olması sebebiyle terk edilmeye başlandığı ve yerine “engelli” ibaresi kullanıldığı görülmektedir. 25/4/2013 tarih ve 6462 sayılı kanunun birinci maddesiyle, bu maddede yer alan “özürlülerin” ve “özürlüler” ibareleri sırasıyla “engellilerin” ve “engelliler” şeklinde değiştirilmiştir. TDK’ ya göre engellilik, engelli olma durumu (Türk Dil Kurumu, 2005a, s. 638) olarak tanımlanmaktadır. Engelliler hakkında çıkarılan 5378 sayılı kanunun üçüncü maddesinde engellilik; “*Doğuştan veya sonradan herhangi bir nedenle bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde kaybetmesi nedeniyle toplumsal yaşama uyum sağlama ve günlük gereksinimlerini karşılama güçlükleri olan ve korunma, bakım, rehabilitasyon, danışmanlık ve destek hizmetlerine ihtiyaç duyan kişi*” şeklinde tanımlanmıştır (Engelliler Hakkında Kanun (1), 2005).

Söz konusu tanımların; engelli bireylerin günlük yaşantılarında ihtiyaçlarını yerine getirebilme becerileri dikkate alınarak yapıldığı görülmektedir (Yüce, 2022, s. 6).

Terim anlamı olarak engellilik için ise; birbirinden farklı birçok tanım yapılmıştır. Engellilik karmaşık bir yapıya sahip, durağan olmayan, farklı boyutu bulunan ve çok tartışılan bir olgudur (Dünya Engellilik Raporu 2011, t.y.). Yalnızca bireyi değil toplumu da ilgilendirir. Bu nedenle engellilik ile ilgili tek bir tanımın yapılması mümkün değildir. Tarihi seyri içerisinde farklı bakış açılarının gelişmesi ile tanımlarda farklılıklar görülmektedir (Şişman, 2023, s. 2445).

Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından 1980 yılında geliştirilen ICIDH-10 kodlama sistemine göre özürlülük/engellilik kavramları birbirinden ayrılarak, oluşum ve gelişim süreci içerisinde üç basamaklı model üzerinden tanımlamıştır. Engelliliğin bu tanımlamaya göre

yeterince tedbir alınmayınca üçüncü aşamadan sonra ortaya çıktığı ifade edilmektedir. Üç aşamalı modeli açıklayacak olursak;

1. Sakatlık/Bozukluk (Impairment): Kişide bedenî, zihnî hasar, bozulma veya rahatsızlık durumunun meydana gelmesi ile bir organın parçasının veya bütünlüğünün eksikliği veya kusurlu bir organa, organizmaya veya beden mekanizmasına sahip olma durumudur.

2. Fonksiyonel (Bedensel) Engellilik (Disability): Fonksiyonel engellilik veya kısıtlılık durumudur. Fizikî-zihnî yetersizlik, yetenek bozukluğu veya özürlülük olarak açıklanmıştır. “Disability” kavramının kişinin geçici veya kalıcı bedenî-zihnî özürlülüğünü ve yeteneksizliğini ya da yetersizliğini gösteren durum olarak ifade edilmektedir.

3. Sosyal-Hukukî-Çevresel Engellilik (Handicap): “Handicap” kavramını; sosyal ve çevresel engellilik, sosyal yetersizlik durumu, çevresel engelleme veya dezavantajlılık olarak anlamak gerektiğine vurgu yapılmış olup, bu konuma düşen kişi özürlü ve engelli olarak kabul edilmektedir. Bu aşamada kişi toplum veya hukuk sistemi tarafından da engellenmektedir (Seyyar, 2015, ss. 27-28).

Başta Birleşmiş Milletler (BM) ve ona bağlı birçok uluslararası kurum ve kuruluş engellilerin lehine olan kapsamlı bildiri ve sözleşmeleri kabul etmiştir. Bu minvalde engellilerle ilgili Türkiye’nin de onayladığı uluslararası sözleşmeler şu şekilde sıralanabilir:

1. BM; 1975 tarih ve 3447 numaralı “Sakat/Özürlü Kişilerin Hakları Bildirisi.”

2. ILO; 1983 tarih ve 159 numaralı “Sakatların Mesleki Rehabilitasyon ve İstihdamı Hakkındaki Sözleşme.”

3. Avrupa Konseyi; 2006-2015 “Özürlü Bireylerin Haklarını ve Topluma Tam Katılımını Teşvik Etmeye Yönelik Eylem Planı: 2006-2015.”

4. ILO; 1983 tarih ve 168 numaralı “Özürlü Kişilerin Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamına İlişkin Tavsiye Kararı.”

5. Avrupa Parlamentosu ve Konseyi’nin 2006/54/EC Sayılı Direktifi.

6. BM; 2006 tarihli “Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme.”

13 Aralık 2006 tarihinde kabul edilen, 3 Mayıs 2008 tarihinde ülkemizde yürürlüğe giren Birleşmiş Milletler Engelli Hakları Sözleşmesi’nde engellilik; “diğer bireylerle eşit koşullar altında topluma tam ve etkin bir şekilde katılımlarının önünde engel teşkil eden uzun süreli fiziksel, zihinsel, düşünsel ya da algısal bozukluğu bulunan kişiler” olarak tanımlanmaktadır (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009).

Engelli Hakları Sözleşmesinin amacının engelli bireylerin, diğer bireylerle herhangi bir ayırım olmaksızın, tüm temel insan hakları ve özgürlüklerinden eksiksiz şekilde ve tam bir

eşitliğe uyarak yararlanmasını desteklemek, garanti altına almak ve her insanın doğuştan sahip olduğu onuruna saygıyı daha ileri bir düzeye taşımak olduğu açıkça beyan edilmektedir (Azarkan & Benzer, 2018, s. 7).

Engelli Hakları sözleşmesinde engellilik kavramının, toplumun tutumu ve çevresel etkenler arasındaki etkileşimden kaynaklandığından söz edilmektedir. Engelli bireylerin günlük yaşantılarında karşılaştıkları sorunların çözüme ulaşması ile sosyal katılımın artabileceği ifade edilmektedir (Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009).

Engellilik ile ilgili sorunların tam teşhisinin konulabilmesi ve engellilik kavramının iyi anlaşılması gerekmektedir. Ülkemizde uluslararası tanımlar yerine Özürlüler İdaresi'nin yapmış olduğu tanımlar kabul görmektedir. Engellilik ve çeşitleri kısmında bu tanımlara yer verilecektir. 2002 Aralık Başbakanlık Özürlüler İdaresi Başkanlığının, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü ile ortak yapmış olduğu araştırma sonuçlarına göre; Türkiye'de engelli olan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %12.29'dur. Buna göre ülkemizde 8.431.973 kişi özürlü (engelli) olarak yaşamlarını sürdürmektedir. %12.29 engelli oranının %7.09'u erkek, %5.02'si kadın olarak ifade edilmektedir (Öztürk, 2013, s. 23).

1.1.2. Engellilik ve Çeşitleri

Türkiye İstatistik Kurumunun Özürlüler İdaresi Başkanlığı ile yaptığı protokol kapsamında; Ulusal Özürlüler Veri Tabanında kayıtlı olan özürlü bireylerin; %56,8'inin özürlünün hastalık sonucu ortaya çıkmış olduğu belirtilmiştir. Diğer nedenler ise; %15,9 ile genetik ve kalıtsal bozukluk, %9,6 ile kaza ve %3 ile gebelikte/doğum sırasında yaşanan sorunlar olarak belirtilmiştir (TÜİK, 2011).

Özürlü: Doğuştan veya sonradan herhangi bir hastalık veya kaza sonucu bedensel, zihinsel, ruhsal, duysal ve sosyal yetilerini çeşitli derecelerde kaybetmiş, normal yaşamın gereklerine uyamayan kişilerdir(Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

Engel türleri bireyin yeti yitimi, özürlü ya da sakatlığı nedeniyle yaşadığı fonksiyon kaybı çeşidi ve günlük yaşam aktivitesine etkisi açısından sınıflandırılmaktadır (Karataş, 2023, s. 26). Buna göre toplumda;

Kas ve iskelet sisteminde yetersizlik, eksiklik ve fonksiyon kaybı olan kişilere ortopedik özürlü denir. El, kol, ayak, bacak, parmak ve omurgalarında, kısalık, eksiklik, fazlalık, yokluk, hareket kısıtlılığı, şekil bozukluğu, kas güçsüzlüğü, kemik hastalığı olanlar, felçliler, Serebral Palsi, spastikler ve spina bifida olanlar bu gruba dahildir (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

Tek veya iki gözünde tam veya kısmi görme kaybı veya bozukluğu olan kişilere görme özürlü denir. Görme kaybıyla birlikte göz protezi kullananlar, renk körlüğü, gece körlüğü (tavuk karası) olanlar bu gruba dahildir.

Tek veya iki kulağında tam veya kısmi işitme kaybı olan kişilere işitme engelli denir. İşitme cihazı kullananlar da bu gruba dahildir (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

Dil ve konuşma özürlü: Herhangi bir nedenle konuşamayan veya konuşmanın hızında, akıcılığında, ifadesinde bozukluk olan ve ses bozukluğu olan kişidir. İşittiği halde konuşamayan, gırtlaklı alınanlar, konuşmak için alet kullananlar, kekemeler, afazi, dil-dudak-damak-çene yapısında bozukluk olanlar bu gruba girmektedir (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.)

Çeşitli derecelerde zihinsel yetersizliği olan kişilere zihinsel özürlü denir. Zekâ geriliği olanlar (mental retardasyon), Down Sendromu, Fenilketonüri (zekâ geriliğine yol açmıyorsa) bu gruba girer (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

Duygu, düşünce ve davranışlardaki normalden farklı örüntüler nedeni ile günlük yaşam aktivitelerini tamamlamada, kişiler arası ilişkilerini devam ettirmede güçlük yaşayan kişilere ruhsal ve duygusal özürlü denir. Depresyon, şizofreni gibi hastalıklar bu gruba girmektedir (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

Süreğen hastalık ise kişinin çalışma kapasitesi ve fonksiyonlarının engellenmesine neden olan, sürekli bakım ve tedavi gerektiren hastalıklara denir. Bunlar; kan hastalıkları, kalp-damar hastalıkları, solunum sistemi hastalıkları, sindirim sistemi hastalıkları, idrar yolları ve üreme organı hastalıkları, cilt ve deri hastalıkları, kanserler, endokrin ve metabolik hastalıklar, ruhsal davranış bozuklukları, sinir sistemi hastalıkları şeklindedir.

Çoklu özürlülük: Birden fazla özür türüne sahip olan kişilerin oluşturduğu çoklu gruba ise çoklu özürlülük denir (Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması, t.y.).

1.2. Dinlerin Engelliliğe Bakışı

İnsan, hayatını anlamlı kılmak için tüm yaşamı boyunca bu anlamı elde etmek ve bu anlamı koruma çabası içinde bulunmaktadır. İnsanın sahip olduğu inanç sistemi ve değerlerle beraber dinler de insanın anlam arayışına katkı sunmaktadır. Dini inanç ve değerlerin amacı insanın huzur ve mutluluğunu sağlamaktır. Çünkü insan biyolojik, psikolojik ve sosyal bir varlıktır (M. Bahçekapılı, 2016, s. 37).

Engellilik, bireyin kendisi ile beraber ailesini, arkadaş çevresini, yaşadığı yerdeki

insanları özetle tüm toplumu ve dünya üzerinde yaşayan bütün insanlığı ilgilendirir (Ünal, 2016, s. 29).

Etkileme ve etkilenme özelliğine sahip, sosyal bir varlık olan insanın bu etkileşim sürecinde bireyin hayatına; örf, adetler, kanunlar, ideolojiler, ahlak, din vb. yön vermektedir. İnsan bu unsurlar aracılığıyla sosyal ilişkilerini düzenlemekte, toplumsal görev ve sorumluluklarını yerine getirmeye çalışmakta, bu sayede sosyal uyumunu gerçekleştirmektedir (Kula, 2004, s. 18). Bu bağlamda çok yönlü tezahürlerin içerisinde engelliliğin nasıl algılandığı ve engelli insanların tarihsel süreç içerisinde hangi tutum ve davranışlara maruz kaldığının bilinmesi gerekmektedir (Turan, 2020, s. 292). Tarih boyunca engellilerin birçok zulüm ve işkenceye maruz kaldıkları görülmektedir. Başta İslam dini olmak üzere bütün ilahi dinler, engellilere hor ve hakir bakılmasını yasaklamıştır (Çolak, 2015, s. 20). Engelli bireyler dinlerin kendilerine verdiği değer ile toplum içerisinde gerçek yerini bulmuştur. Çalışmamızın bu bölümünde İslam öncesi ilahi kaynaklı dinler olan Yahudilik ve Hristiyanlık dinlerinin daha sonra da İslamiyet'in engellilere bakışını ele alacağız.

1.2.1. İslam Öncesi İlahi Kaynaklı Dinlerin Engelliliğe Bakışı

İslam öncesi ilahi kaynakların en eski, köklü ve en önemlilerinden ilki Yahudiliktir. Yahudi geleneğinde engelliliğe bakışın tespit edilebilmesi için Yahudi kutsal kitabı Tanah'ın ve rabbanik metinlerin incelenmesi yerinde olacaktır (Turan, 2020, s. 293).

Yahudi kutsal kitabı Tanah incelendiğinde körlük, sağırlık ve topallık gibi olguların birçok pasajda gerçek ve mecazi olarak geçtiği görülmektedir. Örneğin Tanah'ta körlüğe 37, sağırlığa 9, topallığa ise 13 yerde atıfta bulunmaktadır. Sağırlık, dilsizlik, deri hastalıkları, fiziksel ve zihinsel engellilikle ilgili birçok örneğe yer verilmiş olmasına rağmen, engelliliğe bakış açısını tam olarak ifade ettiğini kabul etmek hatalı olacaktır. Yahudi geleneği engelli insanların da izzetli ve doğuştan kıymetli olduğunu tasdik etmektedir. Yani her insan bir öz değer taşır ve bu değeri insan olarak doğuştan kazanmaktadır (Turan, 2023, ss. 200-201).

Yahudi geleneğinde ele alınan bakış açılarının bazı başlıklar altında toplanıldığı görülmektedir. Bunlar; "İnsanın Tanrı Suretinde Yaratılması düşüncesi, engelliliğin Tanrı'ya itaatsizliğin cezası olduğu düşüncesi, engellilik olarak kabul edilen körlük, topallık, cücelik, kamburluk" vb. birtakım engellerin bir kusur ve kirlilik unsuru olarak görülmesi neticesinde dini ritüellerin icrasını yerine getirmeleri noktasında sınırlandırmalar getirilmesi, körlük ve sağırlık gibi fiziksel engelliliklere atıflarda bulunulması, bu bağlamda fiziksel olarak

görebilen için gerçeği göremeyen, kulakları duyduğu halde işitmeyen şeklinde ifade edilebilir (Turan, 2020, s. 295). Ayrıca engelliler için hayatın zorlaştırılmaması düşüncesinde sağlam veya engelli herkese eşit davranılması ve engelli insanlar için hayatı zorlaştırmamaları istenmektedir. Yahudiliğin sağlıklı ve engelli tüm insanları kapsayan bir bakış açısına sahip olduğu anlaşılmaktadır (Turan, 2020, s. 296).

Hristiyanlığın engelliliğe bakış açısını anlayabilmek için kutsal kitapları İncilleri incelememiz gerekmektedir. Hem eski hem de Yeni Ahid’de, insanın yüceliği ve ona intisab eden hastalıklara yaklaşımlar belirlenmiştir (Taşpınar, 2012, s. 56). İncillerde engellilik olgusu ve engelli bulunan çeşitli insanlara atıfların yapıldığı pasajlar mevcuttur. Bu pasajlarda kişinin ya kendisi ya da aile fertlerinden birinin işlemiş olduğu bir günahın cezası olarak engelli olduğu inancı (Bk. Matta 9:20-22, Markos 1:40-42, Luka 5:17-25, Yuhanna 5:1-14) ifade edilirken, aynı zamanda Tanrı’nın işlerinin onda görülmesi gibi düşünceler bulunmaktadır (Yuhanna 9:1-34). Yeni Ahit metinlerinde birkaç yerde körlük ve sağırılık gibi engelliliklere mecazi olarak yer verilmiştir (I. Yuhanna 2:11, Vahiy 3:17-18, 21:1-4).

İlk dönemden günümüze kadar gelen Hristiyan geleneğinde ortaya çıkan temel yaklaşımları şu şekilde sıralayabiliriz:

Engellilik; insan olmanın bir parçasıdır, Tanrı’nın gücü ve merhametinin bir işaretidir (Turan, 2018, s. 196). Bir iman ve karakter sınavıdır; insan yaşamının bir gizemidir, insanı umutsuzluğa sevk etmemesi gereken varoluşsal bir gerçekliktir. Kişinin kendisi ya da anne babası tarafından işlenen günahlara yönelik bir cezadır; kötülüğün bir boyutu ya da sonucu olarak ortaya çıkan bir durumdur. Engelliler ise yeterli inanca sahip olmadıkları için engelli doğan ya da engelli olan insanlardır; masum, günahsız ve durumlarının erdemi sayesinde kurtulacak azizlerdir; yardıma ve merhamete muhtaç insanlardır; insanlık dışı, garip ve ucube varlıklardır; şeytanın ve kötü ruhların etkisi altındaki varlıklardır (Turan, 2017, s. 285). Engelliler hiç katkıda bulunmamalarına karşın toplumun kaynaklarını tüketen birer yüküdür, öteki insanlar tarafından eğlendirici bulunan davranışlara maruz kalan alay konusu varlıklar gibi yaklaşımlardan söz edilmektedir (Turan, 2018, s. 197).

Hristiyan geleneğinde ortaya konulan bu düşüncelerin çoğunluğunun çağdaş engellilik araştırmacılarına göre negatif algılamalar oluşturduğu görülmektedir (Turan, 2017, s. 286).

Hristiyanlık inancında engelli bireylere eğitim ve kanuni hakların tanınmadığı, kilise yardımından mahrum bırakıldığı ve ayinlere katılmalarının uygun görülmediği anlaşılmaktadır (Taşpınar, 2012, ss. 64-65).

Sonuç olarak; Sanayi Devrimine kadar olan zaman diliminde engellilerin toplumdan

tecrit edildiği, varlıklarının sorunlu olmasından dolayı mitoloji ve inanışlar nedeniyle veya ekonomik temelli olarak yok edildikleri görülmektedir. Engelli bireylere, insan olduğu için dahi değer verilmemiş, fayda ve zarar çerçevesinde ele alınmış, faydasız ise yok sayılmış, engelli haliyle yapabileceği alanda sömürü aracı olarak kullanılmış ve yok edilmiştir. Sanayi Devrimi öncesi Batı dünyasının batıl anlayışla gerçekleştirdiği uygulamalar; engellilik tarihi için kara bir leke olarak tarihe geçmiştir (Çetin, 2016, s. 182).

1.2.2. İslam Dini'nin Engelliliğe Bakışı

Her insan dünyaya sağlıklı olarak gelmemektedir. Kişinin kendisi engelli olabileceği gibi yakınlarından da engelli olabilir. Bunlar anne, baba, çocuk, kardeş, eş, arkadaş vb. olabilir. Her sağlıklı insan da bir engelli adaydır (Kaya, 2019, s. 14). Bunu şu şekilde de ifade etmek mümkündür; insan ya engelli, “ya engelli yakını veya engelli adaydır” (Karagöz, 2005b, s. 9). Her ne kadar bireysel bir problem olarak görünse de tüm insanlığı ilgilendiren bir konudur. Ayrıca engellilik yalnızca biyolojik bir konu olmayıp, biyo-psiko-sosyal bir olgudur (Yazan, 1996, s. 269).

İnsanları dünya ve ahirette mutluluğa ulaştırmak amacıyla Allah Teala, son din olarak İslam'ı göndermiştir (Âl-i İmran 19). İslam dini, tüm insanlığa hidayet rehberi olarak gönderilmiş evrensel bir dindir (Sebe 28). Son gönderilen din olması sebebiyle geniş kapsamlı olup, her konuda açıklamalarda bulunmuştur. İslamiyet engelli bireylere de kucak açmış, onları sağlıklı bireylerden ayrı tutmamıştır. İslamiyet'te engelli bireylere daha fazla önem verilmiş, sosyal hayatın içine çekilmiş, asla dışlayıcı tavır ve davranışlarda bulunulmamıştır (Kaya, 2019, s. 14). Çünkü, Allah (c.c.) üstünlüğün dış görünüşte değil, takvada olduğunu bildirmiştir (Hucurat 13).

Diğer dinlere nazaran İslam dini engelli bireylere bütüncül bir yaklaşımla, şefkat ve merhametle yaklaşmış, onları sosyal yaşamın içine çekmiştir. Kur'an'da Yüce Allah'ın insanı en güzel biçimde yarattığı (Tin/95-4), ona en güzel şekli verdiği (Teğabun 3), insana kendi ruhundan üfleyerek en şerefli varlık olarak yarattığı (Secde, 32/9) ifade edilmektedir. İnsanı en değerli varlık (eşref-i mahlukat) olarak yaratan Allah Teala ona kendi ruhundan üfleyerek şerefini artırmıştır. İslam dini engelli bireylere şefkatle yaklaşmış, engelli olmanın insanı değersizleştirmedini ifade etmiştir. İslamiyet engellileri koruyan, sevgiyle kucaklayan, hak ve hukuk açısından diğer insanlarla eşit kabul edip ona göre muamele eden bir dindir.

Fetih suresi 17. ayeti kerimede “görme engelliye, bedensel engelliye ve hastaya zorluk yoktur” buyrulmaktadır. Peygamber Efendimiz (sav)'de şöyle buyurmuştur: “İyileşene

kadar zihinsel engelliden kalem (sorumluluk) kaldırılmıştır” (Ebû Dâvûd, Hudûd, 17). Bu hadis-i şerif engellilerin yaşamlarında sağlanan kolaylıkları ifade etmekle kalmayıp insanlar için de engellilere nasıl davranması gerektiği hususunda önemli bir nasihattir. İslam dini engellilere kolaylık sağlarken onurlarını kırmaktan, onları incitici davranışlardan, toplumdan dışlayıcı, soyutlayıcı tutumlardan kaçınmakta olup, engellilere çeşitli sorumluluklar vererek toplumla bütünleşmelerini sağlamıştır. İslam dininde, doğumundan ölümüne kadar engelli birey tüm haklardan eşit olarak faydalanmakla beraber, ticaret, miras, tasarruf ve hukuki meselelerde düzenlemeler yapılmış, bu şekilde bir zamanlar gasp edilen engelli hakları tekrar iade edilerek hakları gözetilmiştir.

İslam dininde “üstünlük ancak takvadır” (Hucurat 13) ayetine göre Allah’ın insanları dış görünüşüne, zengin veya fakir olup olmadığına, mensup olduğu ırk, sağlıklı veya engelli olup olmadığına göre değerlendirmede, üstünlüğün ancak kendisini görürcesine korkarak emir ve yasaklarını yerine getiren kişilerde olduğunu ifade ettiği görülmektedir. Burada Allah’a olan bağlılığın ön plana çıktığı görülmektedir. İslam Dini’nin her türlü ayrımcılığı reddettiği ifade edilmektedir.

İslam dininde her insan Allah katında değerlidir. Zira Allah Teala, insanı en kıymetli varlık olarak yarattığını, yaratılmışların (varlıkların) en şerefli (eşref-i mahlukat) olduğunu (Tin 4), insanı yeryüzüne halife tayin ettiği (İsra 70)’ni bildirmiştir. Allah’u Teala insanı en güzel biçimde yarattığını ve rahimlerde onları dilediği gibi şekillendirdiğini (Ali İmran 6), ancak onlardan bir kısmını topal, bir kısmını âmâ, bir kısmını sağır, dilsiz, hasta veya sefih olarak yarattığını ifade etmektedir. İslam dininde insan, engeli nedeniyle küçük görülemez, aşağılanamaz. Zira Müslümanlar hayır ve şerrin Allah’tan olduğuna iman etmektedir. Diğer dinlerde kendisinin veya ailesinin işlediği günahtan dolayı engelli yaratıldığı görüşü İslam dininde mevcut değildir.

İnsanların engelli olarak yaratılmasının sebeplerini ilahi irade tarafından gönderilmiş olan bir imtihan veya ihmal ve kusurlarından kaynaklanmakta olduğunu (Karagöz, 2005b, s. 55) ifade eden bazı ayetler mevcuttur. Allah (c.c.) “İnsanları korku, açlık, mallardan, canlardan ve ürünlerden eksilterek imtihana tâbi tuttuğunu (Bakara 155)” bildirmektedir. Ayeti kerimeden imtihanın farklı şekillerde olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca, Allah (c.c.) “dilediğini dilediğine verir, dilediğinden çekip alır, dilediğini yüceltir, dilediğini alçaltır, iyilik yalnızca O’nun elindedir. Hiç kuşku yok ki O’nun her şeye gücü yeter (Al-i İmran 26)” ayeti kerimesi ile her şeyin Allah (c.c.)’ın irade ve gücü dahilinde olduğunu bildirmektedir. İnsana düşen sorumluluk, başına gelen herhangi bir musibette, bunun Allah’ın irade ve dilemesiyle başına geldiği, bir imtihan olduğu, imtihanı kazanmak için de isyana düşmeden

sabretmesi gerektiğidir. Engellilik durumu da insanın sabretmesi gereken ilahi kaynaklı bir imtihan türüdür.

İslam dininde engelliliğe gösterilen sabrın kurtuluşun müjdecisi, engelliler için teskin edici bir fonksiyonu olduğu ifade edilmektedir. Sosyal yaşama uyum sağlama hususunda İslam dininde engelliliğe büyük önem verildiği görülmektedir. Hz. Peygamber döneminden itibaren her daim sosyal hayatın içerisinde olan engelliler, kamusal alan dahil olmak kaydıyla görevlendirilmişlerdir. Engelli bireylere gücünün nispetinde ve toplumun farklı kademelerinde yapabilecekleri vazifeler verilmiştir. Bilhassa Hz. Peygamberin Medine dışına çıkarken yerine vekil olarak görme engelli Abdullah b. Ümmi Mektum'u bıraktığı bilinmektedir. Bu görevin kendisine on üç defa verildiği kaydedilmiştir. İslam dininde engellilerle ilgili bazı hükümlerin belirlenmesine vesile olan Abdullah İbn Ümmü Mektûm engellilerin vekil bırakılmaları, imamlık yapmaları, savaşa katılmaları, farz namazlara katılmaları, korunma amacıyla köpek beslemeleri hususlarına açıklık getirilmesine vesile olmuştur (Aydınlı, 1999, s. 434). Hz. Peygamber hayatı boyunca insana onur, haysiyet, hürriyet ve saygınlığını kazandırmaya çalışmıştır. Hz. Peygamberin ortopedik engelli olarak bilinen Muaz b. Cebel isimli sahabeyi Yemen valisi olarak görevlendirdiği bilinmektedir. Hz. Peygamberin bu görevlendirmeleri yaparken esas aldığı ölçü akıl, beceri, kabiliyet ve bilgi olmuştur. Bu görevlendirmeler engellilerin sosyal hayatın içine çekilmesine, onların önemli devlet kademelerinde görev almalarına vesile olmuştur (Özafşar, 2003, s. 138). Hz. Peygamber (s.a.v.)'in bu davranışı engellilerin toplumda dışlanmadan ön planda olabileceğinin göstergesidir.

İslam dini engellilere karşı saygılı ve kapsayıcı bir bakış açısına sahiptir. İslam dinine göre bütün insanların doğuştan eşit haklara sahip olduğu, engelliliğin eksiklik veya bir kusur olmadığı tam tersi ilahi takdir ve ilahi bir imtihan olduğu kabul edilir.

Kur'an-ı Kerim'de engellilere değer verildiğini ifade eden ayetler mevcuttur. Bu ayetlerde engellilerin toplum içinde saygın bir yere sahip olması gerektiği, onlara yardım edilerek desteklenmesi gerektiğine dair vurgular yapılmıştır. Nur sûresi 61. ayette “Âmâya güçlük yoktur, topala güçlük yoktur, hastaya da güçlük yoktur...” buyrulurken, engellilerin sağlıklı insanlardan birçok konuda farklı olabileceği, engelli olmanın onları değersizleştirmeyip haklarında bir azalmaya sebep olmayacağı vurgulanmaktadır. Abese sûresinin ilk on iki ayetinde Allah'ın engelli olsun veya olmasın herkesi eşit tuttuğu, engelliye engelinden dolayı dışlamadığı, bütünleyici bir anlayışa sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Hz. Peygamber bir hadiste şöyle buyurmuştur: “Âmâya rehberlik etmen, sağır ve dilsiz anlayacakları bir şekilde anlatman, muhtaç bir kimseyi ihtiyacını tedarik etmesi için

gerekli yere götürmen, derman arayan dertlinin imdadına koşman, koluna girip güçsüze yardım etmen, konuşmakta güçlük çekene meramını ifade edivermen, bütün bunlar sadaka çeşitlerindendir” (Ahmed b Hanbel, el-Müsned, 35/383-384.). Bu hadis-i şerifte; engellilere yardım etmenin ve onların ihtiyaçlarının karşılanmasının önemi üzerine vurgu yapılmıştır.

İslam engellilerin hukuki haklarını koruma altına almıştır. Engelli bireylere eğitim, sağlık, çalışma ve sosyal yaşam gibi birçok alanda özel haklar tanımıştır. Engellilerin eğitim almasına ve meslek sahibi olmaları hususuna önem vermiş olmakla beraber, onların topluma faydalı birer birey olmalarını sağlamıştır.

1.2.3. Türkiye’de Engelliliğin Tarihçesi ve Toplumun Engellilere Bakışı

Emevîler ve Abbasilerde olduğu gibi Selçuklular ve Osmanlılar da temelini İslam’ın referansları Kur’an-ı Kerim ve Hz. Peygamberin sünnetinden alan devletlerdir. Bu devletlerin engellilere bakışındaki ortak noktanın insanı merkeze alan ve ona değer veren bir anlayışa sahip olması bulunmaktadır (Eser, 2018, s. 54).

Türk toplumlarının engelliliğe bakışının diğer toplumlara göre daha olumlu olduğunu görmekteyiz. Beylikler döneminde bakıma muhtaç çocuk ve yaşlılar için yurtlar inşa edilmiştir (Kılıç, 2015, s. 42). Türk toplumunda sosyal yardımlaşmanın ve dayanışmanın güzel örneklerinin Selçuklularda ve Osmanlılarda olduğu bilinmektedir. Kimsesiz çocuklara, öksüzlere, yetimlere, engellilere çeşitli vakıflar aracılığıyla hizmetler verilmiştir (Ünal, 2012, s. 9). Selçuklular ve Osmanlılarda engelliler yararına yapılan hastaneler mevcuttur. Dârü’l-aceze ve Dârü’s-şifalar yaptırılmış, hasta ve engellilere sosyal hizmet sağlanmıştır (Eser, 2018, ss. 54-55). Cumhuriyet öncesi dönemde fakir, dul, yetim, kimsesiz ve engellilere yönelik sosyal hizmetlerin ise, vakıflar, loncalar ve hayratlar gibi gönüllü kurumlarca sürdürüldüğü bilinmektedir (Kara, 2008, s. 141). Özellikle Hilâl-i Ahmer Cemiyeti’nin çalışmaları dikkat çekmekte olup, Türk Kızılay’ının, Kızılay olarak günümüze kadar varlığını sürdürdüğünü görmekteyiz.

Cumhuriyet sonrası dönemde engellilere yönelik çalışmalar, gönüllü kuruluşlar ve devlet tarafından olmak üzere iki farklı koldan yürütülmüştür. Gönüllü kuruluşların yaptığı çalışmalar iki farklı kesim tarafından icra edilmiş olup bunlar; çeşitli yardım kuruluşları, vakıflar ve dernekler tarafından engellilere yönelik sevap kazanma, yardımseverlik, iyilik, acıma ve koruma amaçlı engelli olmayan insanlar tarafından kurulan gönüllü kuruluşlarca icra edilen çalışmalardır. Diğer çalışma ise; engelli kimselerin hak elde etmek amacıyla kurduğu çeşitli dernekler, vakıflar ve organizasyonlarca icra edilen çalışmalardır. Engellilere

yönelik çalışmalar yapan diğer kurum ise devlettir. Devletin yaptığı çalışmaların ise son derece önemli olan yasal düzenlemeler, engelli bireylerin hayatını kolaylaştırmak adına çeşitli hizmetler ve bu alana yönelik çeşitli kurumların oluşturulmasıdır (Ünal, 2016, ss. 22-23).

Cumhuriyet döneminden günümüze kadar ülkemiz bazı uluslararası sözleşmeler imzalamıştır. Bu sözleşmelerden kısaca bahsetmek yerinde olacaktır. 1975 yılı aralık ayında BM Genel Konseyi tarafından “Engelli Hakları Bildirisi” yayınlanmıştır. Bu bildirgede engelli bireylerin toplumla bütünleşmesini sağlamak için ekonomik ve sosyal haklara yer verilmektedir.

BM’de 1980’li yıllarda “tam katılım” ve “eşitlik vizyonu” hâkim olmuştur. 1981 yılında BM tarafından 1983-1992 yılları “Dünya Engelliler On Yılı” olarak ilan edilmiş, 1990 yılında ABD’de “Amerikan Özürlüler Yasası” ilan edilmiştir. Bu yasa, engelli haklarının korunması ve toplumla bütünleşmesi önündeki engelleri kaldırmayı hedefleme, engellilikle ilgili farkındalık oluşturma ve bilinç düzeyini artırma anlamında önem arz etmektedir (Özgökçeler & Alper, 2010, s. 39).

20 Kasım 1989 yılında “Çocuk Hakları ve Çocuk Haklarına Dair Sözleşme” çocuk haklarını korumaya dair kabul gören insan hakları sözleşmesidir. Türkiye bu sözleşmeyi 1990 yılında imzalamıştır. Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 23. maddesinin engelli çocuklarla ilgili olduğu görülmektedir.

2000’li yıllardan itibaren BM İnsan Hakları Sözleşmesi’nin başlayan müzakereleri 3 Mayıs 2008’de yürürlüğe girmiştir. 3 Aralık 2008’de 5825 sayılı Kanunla ve Bakanlar Kurulu’nun 27.5.2009 tarih ve 2009/15137 sayılı kararıyla onaylanmıştır (Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 2009). Sözleşmeyi Türkiye imzalamış olup, 50 maddeden oluşmaktadır. Bu sözleşme taraf olan devletlere, engelliliğe karşı ayrımcılığı ortadan kaldırmak ve onların yaşam kalitesini artırmak gibi yükümlülükler getirmiştir.

Sözleşmenin üç temel bileşeni şu şekildedir:

Engelli bireylerin ve yakınlarının; temel/asgari ihtiyaçlarının devlet tarafından karşılanması, topluma dahil edilmeleri, karar alma süreçlerine bizzat engellilerin katılımı.

Engellileri nesne olmaktan çıkararak bizzat işin içine katmasıyla sosyal model açısından dikkat çeken sözleşme engelli ve engelli bireylerin oluşturdukları sivil toplum kuruluşlarının katılımıyla hazırlanmıştır.

Türkiye’nin, Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Uluslararası Sözleşmesine taraf olduktan sonra engellilere ilişkin birçok yasal düzenleme yaptığı görülmektedir (Azarkan & Benzer, 2018, s. 3).

Özetleyecek olursak; Türkiye taraf devlet olarak, “Uluslararası Medeni ve Siyasi

Haklar Sözleşmesi”, “Sosyal Haklar Sözleşmesi”, “Ekonomik ve Kültürel Haklar Sözleşmesi” ni imzalayarak, engellilerle ilgili düzenlemeleri kabul etmiştir.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nde de engellilere yönelik düzenlemeler mevcuttur (2006/54 sayılı “Avrupa Konseyi Direktifi). AB kapsamındaki son gelişme “Avrupa Engellilik Forumu” dur.

Buna göre engelli bireylerin günümüzdeki haklara sahip olması uzun yıllar almış, bu alanda yapılanlar gerek engelli bireylerin gerekse sağlıklı insanların çalışmaları sonucu ortaya çıkmıştır.

1.2.4. Diyanet İşleri Başkanlığının Engellilere Sunduğu Din Hizmetleri

Cumhuriyet’in ilanıyla 3 Mayıs 1920 yılında Şer’iye ve Evkaf Vekaleti adıyla kurulan Bakanlık Osmanlı Devleti’nde yer alan Şeyhülislamlik ile 3 Mart 1924’te Diyanet İşleri Reisliği arasında köprü görevi görmüştür. DİB’in görevi, kuruluş kanunu olan 429 sayılı Kanun’da “İslam Dini’nin itikat ve ibadet alanıyla ilgili işleri yürütmek ve dini kurumları idare etmek” şeklinde yer almaktadır. 22/06/1935 tarihinde 2800 sayılı kanun “Diyanet İşleri Reisliği Teşkilat ve Vazifeleri Hakkında Kanun”, Başkanlığın ilk teşkilat kanunudur. 1950 yılında yürürlüğe geçirilen 5684 sayılı Kanunla Diyanet İşleri Reisliğinin adı “Diyanet İşleri Başkanlığı” olarak değiştirilmiş; cami ve mescitlerin idaresi ve cami görevlileri (Hademe-i Hayrat) kadroları yeniden DİB’e verilmiştir. 14/12/1983 tarihli Resmî Gazete’nin mükerrer sayısında yayımlanan 190 sayılı KHK’nin eki sayılan cetvellerde Başkanlığa tahsis edilen kadrolar yayımlanmış ve 3046 sayılı “Bakanlıkların Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun’a uygun olarak Başkanlık yeniden teşkilatlandırılmıştır. 01/07/2010 tarihli 6002 sayılı Kanun ile Başkanlığın teşkilat yapısı büyük oranda belirlenmiştir. 20/11/2017 tarihli ve 696 sayılı KHK ile, Başkan yardımcılarının sayısı artırılmıştır. Anayasada yapılan değişiklik uyarınca 2018 yılında Cumhurbaşkanlığı yönetim sistemine geçilmesi ile birlikte 09/07/2018 tarihli Resmî Gazetede (3. Mükerrer) yayımlanan 703 sayılı KHK ile Başkanlık, Cumhurbaşkanlığına bağlanmıştır. Mezkûr KHK, 633 sayılı teşkilat kanununda Başkanlığın görev alanı ve yetkileriyle ilgili önemli değişiklikler getirmiştir (*Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe*, 2013).

DİB; İslam Dini’nin inançları, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili işleri yürütmek, din konusunda toplumu aydınlatmak ve ibadet yerlerini yönetmek üzere kurulmuş olan, anayasal bir kuruluştur (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965). Toplumu din hususunda aydınlatırken; Kur’an ve sünnete dayalı sahih dini bilgiyi esas

olarak, hayattaki güncel gelişmeleri ve insanlığın birikimini göz önünde bulundurarak, insanı merkeze alan ve kuşatıcı bir anlayışla hareket eden ilkeler esasına riayet etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü; engelli, kimsesiz, yaşlı, yoksul, hükümlü ve tutuklu gibi ilgi ve desteğe muhtaç vatandaşlarımızın yanında olmayı din hizmetinin ayrılmaz bir parçası kabul etmektedir (*Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2020). Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü ilke ve hedeflerini; toplumu din konusunda aydınlatma görevi doğrultusunda ihtiyaç ve talepleri dikkate alan bir yaklaşımla çocuk, genç, yetişkin, kadın, erkek, engelli vb. toplumun tüm kesimlerinin yaygın din eğitimi faaliyetlerinden etkin ve verimli bir şekilde faydalanmasını sağlamaktır şeklinde açıklamıştır (*Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*, 2018).

Dünyanın hızla gelişen ve değişen haline uyum sağlamak amacıyla Başkanlığın hizmet alanlarında çeşitliliğe gittiğini görmekteyiz. DİB, ilgili kurum ve kuruluşlarla iş birliği yaparak toplumun farklı kesimlerine hizmet vermektedir. Cami merkezli hizmetlerden başka eğitim ve öğretim kurumlarında, öğrenci yurtlarında, gençlik merkezlerinde, ceza infaz kurumları ve denetimli serbestlik müdürlüklerinde, sosyal hizmet kurumlarında, sağlık tesislerinde manevi danışmanlık ve rehberlik faaliyetleri yürütülmektedir. DİB toplumda engellilere yönelik bilinç, farkındalık ve duyarlılığı artırmak; engellilerin dini görevlerini kolayca yerine getirebilmelerine yardımcı olmak ve din hizmetlerinden daha fazla faydalanmalarını sağlamak amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Çalışmalar yalnızca engelliler için değil, engelli bireylerin ailelerini de kapsayıcı nitelikte olup; manevi yönden destek ve motivasyonlarının artırılmasıyla beraber, hayat şartlarının kolaylaştırılarak toplumda faal rol almalarına katkı sağlayacak içeriğe sahiptir. Erişilebilir ve ulaşılabilir cami ve Kur'an kursları oluşturmaya çalışmakta olan Başkanlık, gerekli düzenlemelerin yapılması, işaret dili ile hutbe ve vaaz sunumu, görsel ve işitsel yayınların hazırlanması, ilgili kurum ve kuruluşlarla koordinasyonu sağlayarak, eğitici, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenleyerek, engellilere birçok alanda hizmetler sunmaktadır (Kula & Sel, 2020, ss. 8-10). DİB engellilere yönelik çalışmaların daha etkin ve nitelikli olması için, il ve ilçelerde engelli koordinatörleri görevlendirmiş, alanında özel eğitilmiş din görevlileri atayarak engellilere yönelik olarak sunulacak hizmetlerin koordinesinin daha düzenli bir şekilde yapılmasını sağlamıştır. Toplumun bir parçası olan engellilerle ilgili DİB'in; engellilerin tespiti, engellilere yönelik kurs, seminer benzeri sosyal ve kültürel etkinliklerin düzenlenmesi, engellilerin eğitim ve öğretim konusunda teşviki, motivasyon artırıcı paylaşımların yapılması, cami, Kur'an kursu gibi mekanlarla iletişimlerinin kuvvetli bir şekilde sağlanması, manevi danışmanlık ve rehberlik, evde bakıma muhtaç engelli ve aileleri için istekleri doğrultusunda personel

tarafından hizmet sunulması, talep doğrultusunda rehabilitasyon merkezleri, engelli yaşam merkezleri, özel eğitim kurumları, engelli dernekleri vb. yerlerde engellilere yönelik programlar düzenlemek gibi görevleri mevcuttur (Diyanet İşleri Başkanlığı Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Yönergesi, t.y.).

DİB tarafından 2008 yılında düzenlenen I. Din Hizmetleri Sempozyumu'nda özel eğitim ve engellilik konusu çeşitli yönleriyle ele alınmıştır. DİB'nın IV. Din Şurasının ana temalarından biri olarak ele alınan “Sosyal Açılımlı Din Hizmetleri” başlığı altında “Toplumun Himayeye Muhtaç Unsurları ve Diyanet” ve “Cami Dışı Din Hizmetleri” oturumlarında engellilerin sorunları ele alınmış, müzakereler neticesinde alınan kararlar kamuoyu ile paylaşılmıştır. 2012 yılında yapılan Yaygın Din Eğitimi Sempozyumu (I-II)'de de özel eğitime gereksinim duyan bireyler ve engellilerin din eğitimi hizmetleriyle sorunlarının ele alındığı bilimsel bir toplantı gerçekleştirilmiştir.

DİB engellilere yönelik Yaz Kur'an Kursları veya Gündüzlü Kur'an Kursları açarak halkı din konusunda aydınlatma görevini icra etmektedir. Müftülükler aracılığıyla koordine edilerek, engelliler ile ilgili eğitim almış nitelikli personel olması durumunda engellilere yönelik eğitim-öğretim hizmetleri verilmektedir. Camilerde ve Kur'an Kurslarında görme, işitme, bedensel ve zihinsel engelliler için Kur'an dersleri düzenlenmektedir. Tüm engel grupları için Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri de verilmektedir.

1.2.4.1. Diyanet İşleri Başkanlığının Görme Engellilere Sunduğu Din Hizmetleri

DİB çatısı altında görme engelliler için Kur'an kursları açıldığı ve birçok yayın çıkarıldığı görülmektedir (*Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü*, t.y.). Bu yayınlar arasında Braille Kur'an-ı Kerim, Braille Kur'an Okumaya Giriş, Braille Çocuk Dergisi, Braille Temel Dini Bilgiler, İtikat-İbadet-Ahlak, Braille Cemil Dede Namaz Surelerini Anlatıyor, Braille Cemil Dede Namaz Dualarını Anlatıyor, Braille Kur'an-ı Kerim Meali, Braille Elif-Ba, Braille Hadislerle İslam, Braille Diyanet Çocuk Dergisi Kutlu Doğum Engelliler Özel Sayısı, Braille Seçme Dualar, Braille Mucizeler Fabrikası, Braille Kur'an-ı Kerim'den Sureler gibi eserler bulunmaktadır. Ayrıca görme engelliler için Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler eğitimlerinin verilmekte olduğunu tekrarlamak yerinde olacaktır. Hafızlık eğitimleri devam etmektedir. Cami programları ve sosyal etkinlikler de icra edilmektedir.

1.2.4.2. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetleri

Toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla Dini Yayınlar Genel Müdürlüğünün; gerçek ve elektronik ortamda basılı, sesli ve görüntülü eserler hazırlamak, hazırlatmak, bunları inceleyerek yayımlamak, süreli yayınlar yapmak ve gerektiğinde ücretsiz yayın dağıtmak, dini bakımdan daha teferruatlı incelenmesi gereken eserleri Din İşleri Yüksek Kurulunun olumlu görüşünü aldıktan sonra yayımlamak gibi görevleri mevcuttur (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965).

İE'lerin algı ve anlama seviyeleri göz önünde bulundurulduğunda, dini konuları öğrenmede güçlük yaşadıkları ve dini bilgilerin soyut kavramlardan meydana gelmesi nedeniyle öğrenme güçlüğü çektiklerini söylemek mümkündür. Bu düşünceden hareketle DİB tarafından bazı çalışmaların başlatıldığı görülmektedir.

DİB' de İE'lere yönelik bayram, cuma hutbe ve cuma vaazları işaret diliyle okunmaktadır. Bu uygulamanın büyük şehirlerden başlatılarak taşrada merkezi camilerde de uygulandığı görülmektedir. Bu çalışmalardan öncesinde ise en önemli adım olan Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğü (TİDDKS) hazırlanmasıdır. DİB organizesiyle İE bireylerle yönelik olarak TİDDKS oluşturulmuş olup, bu sözlük İE'ler açısından büyük öneme sahiptir. İE'ler için yetersiz olan dini kavramların işaretleri bu sözlük ile büyük bir boşluğu doldurmuştur. Ankara DİB Yayınları tarafından 2013 yılında İE'lerin istifadesine sunulan TİDDKS, 2024 yılında yeniden gözden geçirilerek güncellenmiştir.

İE bireyler için; İşitme Engelli Çocuklar İçin Din Eğitimi Seti, İşitme Engellilere Özel Elif-Ba, İşitme Engellilere Özel Dualar ve Süreler, İşaret Diliyle Esmâ-i Hüsnâ kitabı gibi bazı yayınlar hazırlanmıştır. Materyallerin sayısında zamanla artış olduğu görülmektedir. Basın-yayın alanında Diyanet TV'de Engelsiz TV Programları yer almaktadır. Kavramlar, İşaret Dili ile Esmâ-i Hüsnâ, Bizim Sessiz Dünyamız, Materyaller vs. dijital medyada yer almakta olup, engelli bireylerin ve tüm insanların istifadesine sunulmaktadır. Diyanet TV'de birçok programın işaret diline çevrildiğini görmekteyiz. Cami programları, özel gün ve gecelerde programlar icra edilmekte, cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevirisi yapılmakta, sosyal etkinlikler düzenlenmektedir.

II. BÖLÜM

2. YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın yöntemine, çalışma grubuna, veri toplama araçlarına, verilerin analizine, çalışmanın geçerlik ve güvenilirliğine yer verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Yöntemi

Bilimsel araştırma birbirini takip eden ve etkileyen basamak ya da etkinliklerden oluşan sistematik bir süreçtir. Bilme yollarının birinci deneyimidir. Bilgiyi farklı kişilerle görüşerek, onlarla görüş birliği yaparak elde edebileceğimiz gibi, uzman görüşüne başvurarak ta güvenilir bilgiyi elde edebiliriz. Mantık ta bilgi edinmenin bir başka yoludur. Bilgiye ulaşmanın doğru ve güvenilir yolu ise bilimsel yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2022, ss. 2-3). Bilimsel araştırmalar farklı ölçütler temel alınarak sınıflandırılmıştır. Temel aldıkları felsefeye, bakış açısına göre, nicel, nitel ve karma araştırmalar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Bu çalışmalar nitel verilerin toplanması ve analizini gerektirmektedir. Nitel araştırmalar, olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiye dair hipotez ve kuram oluşturmak amacıyla kullanılabilir (Büyüköztürk vd., 2022, s. 13).

Bu çalışma nitel desen olarak planlanmıştır. Nitel araştırma “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma türüdür (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 37).

Nitel araştırma desenlerinden durum çalışması tercih edilen bir çalışmadır. Durum deseni çalışmaları, olay ve durumları belirli sınırlar içerisinde derinlemesine araştırmaya ve bütüncül olarak analiz etmeye yardımcı olmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 70). Nitel bir araştırma yaklaşımı olan durum çalışması; tek bir durum ya da olayın derinlemesine incelendiği, verilerin sistematik bir şekilde toplandığı ve gerçek ortamda neler olduğuna bakıldığı bir yöntemdir (Subaşı & Okumuş, 2017, s. 420). Bu araştırma DİB’in İE bireylere yönelik sunduğu din hizmetleri ile ilgili görüşlerini derinlemesine inceleyerek tespit etmeyi ve bütüncül bir bakış açısı ortaya koymayı amaçlayan bir durum çalışmasıdır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu Amasya il ve ilçelerinde ikamet eden İE bireyler

oluşturmaktadır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örneklem tercih edilmiştir. Amaçlı (amaçsal) örneklem; belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde tercih edilen, seçili durumlar bağlamında toplum olaylarını ya da olgularını anlamaya ve bunlar arasındaki ilişkileri keşfetmeye ve açıklamaya çalışmaktadır. En sık kullanılan amaçlı örneklem çeşitleri; aykırı örnekleme, maksimum çeşitlilik örnekleme, benzeşik örnekleme, tipik durum örnekleme, tabakalı amaçsal örnekleme ve ölçüt örneklemedir. Çalışmamızda amaçlı örneklemin maksimum çeşitlilik örnekleme çeşidi tercih edilmesinin sebebi; incelenilen problemle ilgili olarak kendi arasında benzerlik gösteren farklılıkların belirlenerek araştırmanın bu durumlar üzerinde yapılmasındandır (Büyüköztürk vd., 2022, ss. 92-93).

Araştırmanın örneklemini ise Amasya il ve ilçelerinde ikamet eden 12 kadın ve 12 erkek toplam 24 yetişkin İE birey oluşturmaktadır.

İE bireyler kodlanırken her İE bireye görüşme esnasında bulunduğu konuma göre numara verilip sıra numarasının önüne “E” ifadesi eklenmiştir. Mesela görüşme sırası 12 olan İE birey için “E-12” şeklinde kodlama yapılmıştır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırma verileri toplanırken görüşme tekniği kullanılmıştır. Görüşme, araştırmanın muhatabı olan bireylerin belli bir konuda duygu ve düşüncelerini anlatma etkinliği olarak tanımlanmaktadır. Burada görüşmenin temel amacına ulaşabilmesi için bireyin iç dünyasına yönelerek onun bakış açısını anlamaya çalışılmaktadır (Karataş, 2015, s. 71). Veri toplama sırasında daha fazla bilgi elde edebilmek ve derinlemesine verilere ulaşmak için yarı yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Bu teknik, önceden hazırlanan soruların araştırılan kişiler tarafından cevaplanırken esneklikler içermesi nedeniyle tercih edilen görüşme türüdür.

Veri toplamak amacıyla araştırmacı tarafından geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılmıştır. İE bireyler için hazırlanan mülakat formunun ilk bölümünde demografik veriler yer almaktadır. Bu veriler çalışmanın bulgular bölümünde sunulmuştur. Görüşme sorularının ilk bölümünde araştırmanın katılımcılarına ait demografik verilerin yer aldığı beş soru yer almaktadır. İkinci bölüm; İE bireylerin DİB’in sunduğu din hizmetlerine yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçlayan görüşme sorularından oluşmaktadır.

Geliştirilen yarı yapılandırılmış görüşme formunun İE bireyler için hazırlanan bölümünde 11 soru yer almaktadır. Formun hazırlanmasında din eğitimi alanında uzman

(Amasya Üniversitesi ve Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi) akademisyenlerinden görüş ve öneriler alınmıştır. Uzman görüşlerine göre form üzerinde düzenlemeler yapılarak iyileştirmeye gidilmiştir.

2.4. Veri Toplama Süreci

Araştırma verilerini toplamak için yarı yapılandırılmış görüşme formları oluşturularak İE bireylerle birebir görüşmeler yapılmıştır.

Veri toplama işlemlerine geçmeden önce uzmanların teyit ettiği ve son şeklini alan görüşme formunun onayı ve diğer aşamalar için Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Etik Kurulundan ve uygulamanın yapılacağı kurum olan DİB' den gerekli izinler alınmıştır.

Araştırmaya katılacak olan tüm İE bireyler rızaları alınarak araştırmaya gönüllülük esası ile dahil edilmişlerdir. Görüşmeler bizzat İE bireylerin yaşadıkları ev ve işyerlerinde yapılmıştır. Görüşme öncesinde katılımcıların fikirlerinin ve bilgilerinin gizliliği hakkında gerekli açıklamalar yapılmış, görüşmenin video kaydı alınacağı ve daha sonra doküman haline getirileceği bilgisi İE bireylere aktarılmıştır. Video kaydını tüm İE bireyler kabul etmemiştir. Yalnızca kabul eden İE bireylerin video kaydı alınmıştır. Aynı şekilde görüşmeye geçmeden önce araştırma ile ilgili katılımcılar bilgilendirilmiştir.

Görüşmeler sonrasında video kayıtları önce yazılı doküman haline getirilmiş, görüşme esnasında video kaydı kabul etmeyen katılımcılara sorulan her sorunun cevabı yazılı doküman üzerine tek tek not tutulmuş, daha sonra bilgisayarda dosyalanmış ve araştırmacı tarafından arşivlenmiştir.

Şiddetli işitme kaybı olan altı İE birey ile gerçekleştirilen görüşmelerde işaret dili kullanılmıştır. Bununla beraber görüşme esnasında İE bireylerin birinci derecede yakını olan kodalar eşlik etmiş ve işaret dili noktasında destek sağlamıştır. CODA'lar en az bir ebeveyni sağır olan işiten çocuklardır (Odabaş, 2024, s. 35). Şiddetli işitme kaybı olan altı İE birey ile sadece işaret dili ile görüşme yapılmıştır. İE bireylerin rızasına göre görüşmelerden birkaç adedi video kaydı altına alınmıştır.

Orta dereceli işitme kaybı olan hem dudak okuyabilen ya da işitme cihazı kullanan İE birey ile hem işaret dili ile hem de sözlü olarak konuşulmaya çalışılmıştır. Orta dereceli işitme kaybı olan aynı zamanda okur-yazar olmayan üç İE birey ile CODA'lardan destek alınarak beden dili ile iletişim kurulmuştur.

Video kaydı altına alınan İE bireylerin görüşmeleri Aile Sosyal Politikalar

tercümanına izletilerek bir başka uzman görüşüne başvurulmuş, araştırmamızın geçerlik ve güvenilirliğine katkı sağlanması amaçlanmıştır. Videoları izleyen uzmanın görüşüne göre İE bireylerin verdiği cevaplar ile bulgularda yer alan bilgilerin örtüştüğü ifade edilmiştir. Uzman kişinin açıklamaları ile araştırmacının görüşleri birleştirilerek bulgulara eklenmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

Araştırmamızda betimsel analiz yöntemi kullanılmıştır. Betimsel analiz, araştırmacıların durumu tam olarak ve dikkatli bir şekilde tanımladığı, bireylerin veya grupların detaylı bir şekilde açıklandığı bir yöntemdir (Büyüköztürk vd., 2022, s. 25). Betimsel analiz, amaç, görüşme ve gözlem sonucu toplanan verilerin düzenlenmiş ve yorumlanmış bir şekilde okuyucuyla buluşturulmasıdır (Baltacı, 2019, s. 379). İE bireylerle yapılacak olan görüşmeler için yarı yapılandırılmış mülakat soruları hazırlanmıştır. Araştırmacının işaret dili eğitimi almış ve işaret dili eğitimi veriyor olmasının işaret dili çevirisini kendisinin yapması mülakatları kolaylaştırmıştır. İE bireylerden rızası olanlar videoya kaydedilmiştir. Bütün İE'ler video kaydını kabul etmemiştir. Kayıt esnasında ve hemen sonrasında yapılan görüşmeler aslına uygun bir şekilde görüşme formlarına kaydedilmiştir.

Verilerin analizinde, görüşme formları tek tek incelenmiştir. Katılımcıların görüşme esnasında çekilen video kayıtları görüşme sonrasında çözümlenmiştir. Aynı videolar başka bir işaret dili uzmanına da izletilerek onun da görüşleri alınmıştır. Katılımcıların görüşlerinden meydana gelen kodlar temaları oluşturmuştur. Kodlar oluşturulurken katılımcıların vermiş olduğu cevaplardan aynı veya benzer düşüncelerden oluşanlar aynı kod altında toplanmıştır. Farklı kodlar farklı kategoriler altında toplanmıştır. Tüm katılımcıların görüşme formları incelenip tekrar tekrar kontrol edilmiş ve frekanslar oluşturulmuştur. Frekans, bir kavram veya düşüncenin kaç kişi tarafından ifade edildiğini göstermektedir. Araştırma sorusuna uyumlu olarak tablolar hazırlanmış, tablolarda tema, kod, frekans değerlerinin daha iyi anlaşılabilmesi için her kodun yanında örnek teşkil eden cümleye yer verilmiştir. Ayrıca aynı kodu oluşturan katılımcı görüşlerinden belli sayıda önemli görülenler tespit edilerek aynı paragrafta toplanılmaya çalışılmıştır.

2.6. Geçerlik ve Güvenirlik

Bilimsel araştırmaların geçerli ve güvenilir olması için araştırmalarda kullanılan veri toplama araçlarının, araştırma deseninin ve veri analizinin geçerliği ve güvenilirliğinin tespit

edilmesi, araştırmanın kabul görmesini etkileyen faktörlerdir. Geçerlik araştırma sonucunun doğruluğunu ya da problemi çözme becerisini ele almaktadır. Araştırmanın problemini bir bütün olarak ele alıp ve araştırmanın olgusunun tüm özelliklerine yoğunlaştırılması araştırmanın geçerliliği, bilimselliği açısından önem arz etmektedir (Baltacı, 2019, s. 380).

Bu minvalde geçerlik, araştırmada güvenilirliği belirleyen en önemli faktördür. Bir araştırmada elde edilen verilerin, aynı türden yapılan başka bir araştırmada benzer bilgilere ulaşma ihtimali yüksektir. Bu sebeple nitel araştırmada geçerlik güvenilirlikten daha önce gelmektedir. Araştırma alanına yakınlık, yüz yüze görüşmeler neticesinde derinlemesine bilgi sahibi olmak, toplanan verilerin tüm detaylarıyla rapor edilmesi ve araştırma sonucuna nasıl ulaşıldığının açıklanması geçerliğin önemli şartlarından (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 282).

Araştırmanın örneklemini Amasya il merkezi ve ilçelerinde yaşayan yetişkin İE bireyler oluşturmaktadır. Araştırmada yarı yapılandırılmış görüşme tercih edilerek, yüz yüze görüşmeler neticesinde derinlemesine bilgiler elde edilmiştir. Bu şekilde yapılan çalışmanın araştırmanın geçerliliğine katkı sağladığı düşünülmektedir.

İyi düzenlenmiş araştırma verileri, nitel araştırmaların geçerlik ve güvenilirliğinin artmasına katkıda bulunmaktadır (Yıldırım & Şimşek, 2021, s. 255). Bu nedenle araştırma verilerinin belirli bir düzen içerisinde arşivlenmesine dikkat edilmiştir. Görüşmelerden hemen sonra elde edilen video kayıtları önce yazılı doküman haline getirilmiş, daha sonra araştırmacı tarafından bilgisayarda dosyalanmış ve arşivlenmiştir.

III. BÖLÜM

3. İŞİTME ENGELLİ BİREYLERİN DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞININ SUNDUĞU DİN HİZMETLERİNE YÖNELİK GÖRÜŞLERİ İLE İLGİLİ BULGULAR

3.1. Araştırmaya Katılan İşitme Engelli Bireylerle İlgili Kişisel Bilgiler

Tablo 1. Katılımcılara Ait Demografik Veriler

		f	%
Eğitim Durumu	Üniversite	2	8,33
	Lise	12	50
	Ortaokul	6	25
	İlkokul	1	4,16
	Okur-yazar değil	3	12,5
	Toplam	24	99,99
Kur'an ve Din Eğitimi Aldığı Kurum	Diyanet Kur'an Kursu	11	45,83
	Vakıf-Dernek	1	4,16
	Kur'an ve Din Eğitimi Almamış	12	50
	Toplam	24	99,99
Cinsiyeti	Kadın	12	50
	Erkek	12	50
	Toplam	24	100
Mesleği	Memur	8	33,3
	Ev Hanımı	11	45,83
	İşçi	2	8,33
	Mobilya Ustası	1	4,16
	Emekli	2	8,33
	Toplam	24	99,5
Yaş	25-29	1	4,16
	30-35	4	16,66
	36-40	4	16,66
	41-45	4	16,66
	46-50	7	29,166
	51-55	2	8,33
	56-60	1	4,16
	61 ve üzeri	1	4,16
	Toplam	24	99,95

Tablo 1’de işitme engelli bireylerin %8,33 (2)’ünün üniversite mezunu, %50 (12)’sinin lise mezunu, %25 (6)’inin ortaokul mezunu, %4,16 (1)’sının ilkokul mezunu,

%12,5 (3)'inin okur-yazar olmadığı görülmektedir. İşitme engelli bireylerin %45,83 (11)'ü Kur'an ve din eğitimini Kur'an kursundan, %4,16 (1)'si Vakıf ve Dernekten almıştır. %50 (12)'sinin ise din eğitimi almamış olduğu görülmektedir. Katılımcılar %50 (12)'si kadın, %50 (12)'si erkek olmak üzere toplam 24 işitme engelli bireyden oluşmaktadır. İşitme engelli bireylerin %33,3 (8)'ü memur, %45,83 (11)'ü ev hanımı, %8,33 (2)'ü işçi, %4,16 (1)'si mobilya ustası, %8,33 (2)'ü emeklidir. İşitme engelli bireylerin %4,16 (1)'si 25-29 yaş aralığında, %16,66 (4)'si 30-35 yaş aralığında, %16,66 (4)'si 36-40 yaş aralığında, %16,66 (4)'si 41-45 yaş aralığında, %29,16 (7)'si 46-50 yaş aralığında, %8,33 (2)'ü 51-55 yaş aralığında, %4,16 (1)'si 56-60 yaş aralığında, %4,16 (1)'si ise 61 yaş ve üzerindedir.

3.2. İşitme Engelli Bireylerle Yapılan Görüşmelerden Elde Edilen

Bulgular

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulgulara ve bulgulardan yola çıkılarak yapılan yorumlara yer verilmiştir.

3.2.1. İşitme Engelli Bireylerin, Diyanet İşleri Başkanlığınca Görevlendirilen Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere “Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 2’de gösterilmiştir.

Tablo 2. İşitme Engelli Bireylerin, Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri	Kur'an-ı Kerim Eğitimi	15	“Arkadaşlarımın eşlerine Kur'an öğretiyorsun.” (E-1)
	Dini Bilgiler Eğitimi	15	“İbadet, ahlak, din, peygamberimizin hayatını anlatıyorlar.” (E-8)
	Önemli Gün ve Gecelerde Cami-Engelli Programları Düzenlemek	6	“Geçen yıl camide yapılan kandil programına Peygamberimizin Sakal-ı Şerifi getirildi. Peygamberimiz vefat ettiği için O'nu göremediğimden dolayı üzgünüm.” (E-3)
	Ziyaretler	5	“Hocam, annem ameliyat olduğu zaman geçmiş olsun ziyaretine geldiğinde çok mutlu oldum.” (E-8)

Tablo 2’deki veriler incelendiğinde engelli koordinatörünün faaliyetleri ile ilgili İE bireylerin görüşlerinin 4 kod oluşturduğu görülmektedir. Kodlar: Kur’an-ı Kerim eğitimi (f:15), dinî bilgiler eğitimi (f:15), önemli gün ve gecelerde cami-engelli programları düzenlemek (f:6), ziyaretler (f:5) şeklindedir. Bu kodlar “Engelli Koordinatörünün Faaliyetleri” temasını oluşturmuştur.

Çalışmaya katılan İE bireylere “Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. Sorulan soruya 15 İE (E-1, E-2, E-3, E-4, E-5, E-6, E-7, E-8, E-12, E-14, E-16, E-17, E-20, E-23, E-24), Kur’an-ı Kerim Eğitimi vermek olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Bu öğrencilerden bazılarının cevapları şu şekildedir:

“Kur’an kursunda Kur’an eğitimi veriyorlar. 2016 yılından beri Kur’an kursuna gidiyorum.” (E-2)

“Kur’an okumayı öğretiyorlar. Hocam benim evime kadar gelip, ailemle tanıştı. İşitme engelli hanımlara Kur’an Kursu açıldığını haber verip beni kursa davet etti.” (E-6)

“Kur’an okumayı öğretiyorlar. Kursa biraz gittim. Çocuklarım küçük olduğu için uzun süre devam edemedim.” (E-7)

“Kur’an-ı Kerim öğretiyorlar. Kur’an kursunda Kur’an okumayı öğrenen eşim evde bana da öğretti” (E-12)

“Kur’an-ı Kerim okumayı öğretiyorlar. Namaz duaları ve surelerindeki eksiklerimi Kur’an kursunda tamamladım.” (E-24)

“Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?” sorusuna dini bilgiler eğitimi veriyorlar cevabını veren İE’lerden (E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-7, E-8, E-9, E-12, E-16, E-17, E-24) bazılarının cevapları şöyledir:

“Din dersi veriyorlar. Namaz kılarken duaları ve namazdaki sıralamasını kursta öğrendim.” (E-3)

“Dini bilgiler öğretiyorlar. Günah ve sevap olan davranışları anlatıyorlar.” (E-4)

“Dini bilgiler eğitimi veriliyor. Hatta ben Kabe’yi çok seviyorum. Hocam bana umrede nelere dikkat etmem gerektiğini anlattı. Çünkü Kabe’ye gitmeyi çok istiyorum” (E-8)

“Dini bilgiler öğretiyorlar. Yaşım gereği kadınlara özel haller ile ilgili çok problem yaşadım. Problemlerimin dini açıdan çözümlerini öğrendikten sonra ibadet hayatıma içim rahat bir şekilde devam ettim. Bu da beni çok memnun etti.” (E-9)

“Dini bilgiler anlatılıyor. Okur-yazar olmadığım için dua ve sure ezberleyemedim.

Buna rağmen Allah'ın adını söyleyerek, aklımdan ve kalbimden geçirerek namazlarımı kılmayı kursta öğrendim.” (E-17)

Engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında İE bireylerin görüşlerine bakıldığında bazı katılımcıların önemli gün ve gecelerde cami-engelli programlarının düzenlendiğini ifade ettikleri görülmektedir. Önemli gün ve gecelerde engelli koordinatörünün düzenlediği faaliyetler ile ilgili İE bireylerden (E-3, E-8, E-9, E-16, E-23, E-24) bazılarının cevapları şöyledir:

“Geçen yıl camide yapılan kandil programına Peygamberimizin Sakal-ı Şerifi getirildi. Peygamberimiz vefat ettiği için O’nu göremediğimden dolayı üzgünüm.” (E3)

“Kandillerde camide bütün engellilere yönelik kandil programları yapıyorlar. Hocamız camide programı bizim için işaret diline çeviriyor.” (E-8)

“Camide engellilere özel sohbet, Kur’an-ı Kerim tilaveti, ilahiler, dualardan oluşan programlar yapılıyor. Her ay katılmaya çalışıyorum.” (E-9)

“Cami engelli buluşmaları düzenliyorlar. Hocalarımız her ay programlara bizleri davet ediyor. Tarihi camilerde programlar düzenleyerek farklı camileri tanımamıza da vesile oluyorlar.” (E-16)

Bazı İE bireyler de (E-3, E-4, E-8, E-9, E-24) engelli koordinatörünün faaliyetleri arasında ziyaretler olduğunu ifade etmiştir. İfadelerinde ziyaretlerin çeşitliliği dikkat çekmektedir. İE bireylerden bazılarının vermiş olduğu cevaplar şöyledir:

“Engelli koordinatörü olarak aile ziyaretlerinde bulundular. Yaşlı kayınvalidemin hayır duasını aldılar.” (E-3)

“Engelli koordinatörü hocalarım umreye gitmeden önce ve umreden döndükten sonra ziyaretime geldiler.” (E-4)

“Aile ziyaretleri yapıyorlar. Torunum doğduğunda göz aydınlığına gelmişlerdi.” (E-9)

“Engelli koordinatörü hocalarım; Müftü Yardımcısı ve Şube Müdürü ile beyin ameliyatı olduğumda ziyaretime geldiler. Değer verildiğimi hissedince mutlu oldum.” (E-24)

İE bireylerin engelli koordinatörünün faaliyetlerine ilişkin görüşleri sorusuna verilen cevaplardan biri Kur’an eğitimidir. Esasen Kur’an eğitimi DİB’ de engelli olan ve olmayan tüm vatandaşlarımıza yönelik din hizmeti faaliyetlerinde ön sırada yer almaktadır (Diyaret İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965). Katılımcılar koordinatörün evine gelip ailesi ile tanışıp kursun açıldığını haber verdiği, kursa belli bir süre devam edip küçük çocuğuna bakıcı bulamadığı için ara verdiği, İE eşinin bayanlara yönelik kursta Kur’an okumayı öğrendikten sonra evde kendisine de öğrettiği, kursa gitmesine sevindiği ve

öğrendiklerini unutmadığı, Kur'an öğrenmenin yanı sıra namaz duaları ve surelerdeki eksikliklerini tamamladığı şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Yüce'nin (2022) çalışmasında DİB'in engellilere yönelik faaliyetleri içerisinde Kur'an kurslarına yer verilmektedir. İE bireyler DİB'e bağlı Kur'an kurslarında yapılan çalışmalarla ilgiye bilgiye sahipler. Buna rağmen; İE bireylere yönelik engelli koordinatörünün yapmış olduğu faaliyetler hakkında hiçbir katılımcının bilgi sahibi olmadığı görülmüştür (Yüce, 2022, s. 42). Ortaya çıkan bu sonuç, çalışmanın yapıldığı bölgedeki engelli koordinatörünce İE bireylere istenilen düzeyde ulaşamadığını ortaya koyması açısından önemlidir. Aynı çalışmada Yüce (2022) illerde ve büyük ilçelerde engelli koordinatörleri aracılığıyla İE'lere talepleri doğrultusunda dini eğitimler verildiğini ve bu eğitimlerin yetersiz kaldığından bahsetmektedir (Yüce, 2022, s. 30). Ulaşılan sonuçlardan DİB'in engelliler alanında yaptığı çalışmaların yeterli düzeyde olmadığını söyleyebiliriz.

Başkonak'a (2016) göre yakın geçmişe kadar ülkemizde İE'nin dini anlamda sorumlu olup olmadıkları tartışılırken, DİB tarafından din eğitimi faaliyetleri başlatılmış olup bu faaliyetler arasında Kur'an-ı Kerim öğretimi başta gelmektedir. Kur'an-ı Kerim öğretimi noktasında kendilerini yetiştirmiş din görevlilerinin bulunduğu yerleşim yerlerinde İE'ler bu hizmetten faydalanırken, donanımlı din görevlilerinin bulunmadığı illerde ve ilçelerde bu hizmetlerin devam ettirilemediği görülmektedir. Katılımcıların Kur'an öğretimi için görsellerle desteklenen videolar hazırlanmasını istediği çalışmasında ulaşılan önemli bulgulardandır (Başkonak, 2016, ss. 108-109).

Katılımcıların engelli koordinatörünün faaliyetlerine ilişkin görüşleri sorusuna verdikleri cevaplardan diğeri dini bilgiler eğitimidir. Toplumu din konusunda bilgilendirmek DİB kuruluş kanununda açıkça ifadesini bulmaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965). Katılımcılar namaz dualarını öğrendikleri, koordinatörün günah ve sevap davranışları hakkında bilgi verdiği, umre ile ilgili bilgilendirme yaptığı, kadınların özel halleri ile ilgili açıklayıcı bilgiler verdiği ve bu durumun kendilerini çok memnun ettiği, okur yazar olmamalarına rağmen kursta namaz kılmayı öğrendikleri şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında katılımcıların namaz, oruç, hac, umre, zekat gibi ibadetleri doğru bir şekilde yerine getirebilmek için görsellerle desteklenmiş videolu anlatımların olduğu özel ilmi hallerin hazırlanmasını talep ettikleri görülmekte, bu eğitim videoları ile İE bireylerin her mekanda dini bilgileri öğrenebileceğine vurgu yapılmaktadır (Başkonak, 2016, s. 108).

Kandil programı düzenleme, programa Sakal-ı Şerifi getirme, programı işaret diline

çevirme, özel sohbetler yapıp ilahiler dinletme, cami buluşmaları düzenleyip tarihi camileri tanıtmaya, aile ziyaretinde bulunma, umre öncesi ve sonrası ziyaret, doğum yapan ailelere göz aydınlığı ziyaretinde bulunma, hastalandıklarında geçmiş olsun ziyaretinde bulunma İE bireylerin koordinatörlerin kendilerine yönelik faaliyetleri ile ilgili övgü dolu ifadeleridir.

DİB'in engellilerle ilgili yönergede tüm engelli bireylere yönelik önemli gün ve gecelerde programlar düzenlenmesi, ziyaretler yapılması ile ilgili açıklayıcı ifadeler yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Yönergesi, t.y.). Çalışmamızda ifade edilen koordinatörlerin engellilere yönelik faaliyetleri yönerge ile örtüşmektedir.

Karasu'nun (2013) çalışmasında engellilerin eğitiminde kutsal gün ve gecelerle bayramlar gibi konulara öncelik verilmesine vurgu yapılmıştır. Özellikle engelliler için dini bilgilerin onların seviyesine uygun şekilde anlatılması, en kolay işaretlerle namaz, engel gruplarına göre kısa sureler ve dualar, kolay ilahiler, tekbir ve selam gibi konularda engellilerin eğitilmesi konusunda önerilerde bulunulmuştur (Karasu, 2013, s. 124). Böylece İE'ler dahil bütün engellilere yönelik yapılacak çalışmalarda olumlu sonuçlar alınabilecektir.

İE bireylerin koordinatörlerin kendilerine yönelik faaliyetleriyle ilgili ifadeleri koordinatörlerin görevlerini hakkıyla yerine getirme çabalarını ortaya koyması açısından ulaşılan önemli bir sonuçtur. Koordinatörlerin Kur'an eğitimi, dini bilgiler eğitimi vermelerinin yanı sıra İE'lere yönelik cami buluşmaları düzenlemesi, kandil programları gerçekleştirmesi, hastalandıklarında ziyaretlerde bulunması İE bireylerin kendilerini değerli hissetmeleri ve hayata tutunmalarında önemli katkılar sağlayacaktır.

3.2.2. Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV'de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV'de işitme engellilere yönelik gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir? Diyanet TV'de işitme engellilere yönelik yapılan hangi programları takip ediyorsunuz?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 3'te gösterilmiştir.

Tablo 3. Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV’de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB’in Diyanet TV’de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri	Cuma vaazı ve hutbesi	9	“Ahmet Hamdi Akseki Camisinden yapılan Cuma vaazı ve hutbesini takip ediyorum. Özellikle Mahmut Hoca’yı ve Kâmil Hoca’yı izliyorum. (E-3)
	İzlediğim program yok	9	“İşaret dili ile yayınlanan programı izlesem de çok çabuk unutuyorum.” (E-4)
	Dini içerikli programlar	4	“Kur’an okunuyor. Sohbet ve dua yapılıyor. Diyanet TV’de okunan ezanı duyabiliyorum.” (E-8)
	Soru-Cevap Programı	2	“Dini konularda merak ettiğim soruların cevaplarını öğrenmek için Soru-Cevap Programını merakla izliyorum.” (E-21)

Tablo 3’ün verileri incelendiğinde İE bireylerin cevaplarının 4 kod oluşturduğu görülmektedir. Kodlar: Cuma vaazı ve hutbesi (f:9), izlediğim program yok (f:9), dinî içerikli programlar (f:4), soru-cevap programı (f:2) şeklindedir. Bu kodlar “Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV’de İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri” temasını oluşturmuştur.

DİB’in Diyanet TV’de İE’lere yönelik gerçekleştirdiği din hizmetleriyle ilgili cuma vaazı ve hutbesi cevabını veren İE bireylerin (E-1, E-3, E-16, E-18, E-19, E-21, E-22, E-23, E-24) bazılarının görüşleri şöyledir:

“Ahmet Hamdi Akseki Camisinden yapılan cuma vaazı ve hutbesini takip ediyorum. Özellikle Mahmut Hoca’yı ve Kâmil Hoca’yı izliyorum. (E-3)

“Mahmut Hoca’yı izliyorum. Diyanet camisinden yapılan sohbeti ve hutbeyi sosyal medya üzerinden izliyorum.” (E-21)

“Ahmet Hamdi Akseki Camiinde işitme engellilere hutbe anlatılıyor. Bazen TV’den izliyorum. Takip ettiğim özel bir program yok. Kandil programlarını izliyorum” (E-23)

“Mahmut Hoca ve Kâmil Hoca’nın cuma vaazı ve hutbesini düzenli olarak takip ediyorum. Diyanet TV’de Peygamberimizin hayatını anlatan programları izliyorum. Ramazan ayında hatim programı takip ediyorum.” (E-24)

Diyanet TV’de izlediğim program yok cevabını veren katılımcılardan bazılarının (E-2, E-4, E-5, E-6, E-10, E-11, E-13, E-15, E-17) görüşleri şu şekildedir:

“İşaret dili ile yayınlanan programı izlesem de çok çabuk unutuyorum.” (E-4)

“Diyanet TV’yi biliyorum ama izlemiyorum. Çünkü; işaretleri anlamıyorum.” (E-5)

“Diyanet TV’yi izlemiyorum. Dizi film izlemeyi seviyorum.” (E-6)

“İzlemiyorum. İşlerimin yoğunluğundan dolayı izlemiyorum. Kalan zamanımı ailemle geçiriyorum.” (E-11)

“Diyanet TV’yi biliyorum. İçerik olarak devamlı izlediğim engellilere yönelik bir program yok.” (E-15)

“Diyanet TV’yi izliyorum. Ama işaretleri anlamıyorum. Cuma günleri hutbeyi ve vaazı anlamasam da izliyorum.” (E-17)

Katılımcılardan (E-3, E-7, E-8, E-24) dini içerikli programlar izlediğini ifade edenlerden bazılarının cevapları şu şekildedir:

“Dini bilgiler, peygamberimizin hayatı ve diğer peygamberlerin hayatını anlatan dini programları izliyorum.” (E-7)

“Kur’an okunuyor. Sohbet ve dua yapılıyor. Diyanet TV’de okunan ezanı duyabiliyorum.” (E-8)

Katılımcılardan (E-8, E-21) soru-cevap programını izleyenlerin cevapları şu şekildedir:

“Diyanet TV’de bazen Soru-cevap programını izliyorum” (E-8)

“Dini konularda merak ettiğim soruların cevaplarını öğrenmek için Soru-Cevap Programını merakla izliyorum.” (E-21)

Başkanlığın kuruluş kanunu kapsamında, toplumu din konusunda aydınlatmak amacıyla, görev alanı ile ilgili konularda radyo ve televizyon yayını yapmak, radyo ve televizyonlarda yayınlanmak üzere programlar hazırlamak ve hazırlatmak yer almaktadır. Dini Yayınlar Genel Müdürlüğünün temel ilke ve hedeflerinden biriside; topluma dinî bilgi aktarımında, günümüz bilgi, bilişim ve iletişim teknolojisinin imkânlarını olabildiğince iyi kullanmak gelmektedir. Daha önce devlet televizyonu bünyesinde dini içerikli yayınlar yapan Diyanet TV 8 Temmuz 2013 yılında DİB tarafından kurulmuştur (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965).

Katılımcıların Diyanet TV’de gerçekleştirilen Ahmet Hamdi Akseki Camisinden yapılan cuma vaazı ve hutbesini takip ettiği, yapılan sohbeti ve hutbeyi sosyal medya üzerinden izlediği, kandil programlarını izlediği, Mahmut ve Kâmil hocanın Cuma vaazı ve hutbesini düzenli olarak takip ettiği, Peygamberimizin hayatını anlatan programları izlediği, Ramazan ayında hatim programını takip ettiği görülmektedir.

Yüce’nin (2022) çalışmasında katılımcıların dinî günlerde Diyanet TV’yi izledikleri ve programları beğendikleri, ayrıca internetten yayınlanan dinî içerikli videoları da izlediklerini ifade ettikleri görülmektedir (Yüce, 2022, s. 39).

Başkonak'ın (2016) çalışmasında İE bireyler televizyonda dini film ve programların TİD'e çevrilmesini, programlara TİD ile çeviri konulması gerektiği şeklinde görüş beyan etmişlerdir (Başkonak, 2016, s. 107). Başkonak'ın çalışmasında yer alan televizyon kanalının Diyanet TV olmadığını da hatırlatmak uygun olacaktır.

DİB'in İE bireyler için en önemli hizmetlerinden olan Diyanet TV'de işaret dili ile sunulan “Sessiz İlmihal, Biz Aileyiz, Sohbet Tadında, Engelsiz Hayat ve Engelleri Aşalım, İşaret Diliyle Cuma Hutbesi ve Cuma Sevinci, Diyanete Soralım, Esmâ-i Hüsnâ, Sıkça Sorulan Sorular” programları yer almaktadır. Bazı programların da işaret diline çevrildiği bilinmektedir. Bu programların İE bireylerin dini bilgiler eğitimine katkıda bulunduğunu söyleyebiliriz. Programların farklı sosyal medya platformlarında yayınlanan videolarının da izlendiği İE bireyler tarafından ifade edilmektedir (Yüce, 2022, s. 30).

Yücel'in (2021) çalışmasında TV ile ilgili İE katılımcıların beyan ettiği görüşler incelendiğinde; İE'ler için internette, sosyal medyada, televizyonda işaret diliyle yayın ve alt yazılı yayınların yaygınlaştırılması gerektiğine vurgu yapıldığı görülmektedir (Yücel, 2021, s. 90).

Katılımcılar işaret dili ile yayınlanan programı izlediği halde kısa sürede unuttuğu, işaretleri anlamadığı için izlemediği, dizi film izlemeyi sevdiği için Diyanet TV'yi izlemediği, işlerinin yoğunluğundan dolayı izlemediği, devamlı olarak izleyeceği bir program olmadığı, izlediği fakat bir şey anlamadığı şeklinde görüş belirtmişlerdir.

Diyanet TV'yi izlemeyen katılımcıların farklı görüşlerde oldukları, buna rağmen en çok dikkat çeken cevabın işaretleri anlamadıklarını söylemeleri olmuştur. Bu durum bizi okur-yazar olmayan katılımcıların olmasının yanı sıra, işaret dili ile verilen dini kavramların işaretlerini anlamamalarından kaynaklanmış olabileceği gibi TİD' de Türkiye genelinde de işaretlerde farklılıklar olabileceği, İE bireyin işaret dili eğitiminin yeterli düzeyde olmayabileceği gibi düşüncelere sevk etmektedir. Türkiye'nin ilk, dünyanın en kapsamlı dinî kavramlar sözlüklerinden birisi olan 798 kavramdan meydana gelen 2013 yılında ilk basımı gerçekleştirilen Türk İşaret Dili Dini Kavramlar Sözlüğünde (TİDDKS) yer alan işaretlerin İE bireyler tarafından yeterince bilinmediği şeklinde yorumlamak doğru olacaktır. Dini Kavramlar Sözlüğünde yer alan işaretlerin yeni olması sebebiyle İE'ler arasında kabul görmesi ve yaygın hale gelmesi zaman alacaktır. Gerçek problemin ise dini kavramların çoğunluğunun TİD' te yer almayışı ve soyut kavramlardan meydana gelmesinden kaynaklanmış olabileceği söylenebilir (Başkonak, 2016, s. 104).

Az sayıda da olsa bazı katılımcıların Diyanet TV'de dini bilgiler, Peygamberimiz ve diğer peygamberlerin hayatını içeren programları izlediği, dini konularda ilgilerini çeken

soruların cevabını öğrenmek için Diyanet TV'deki Soru-Cevap Programını dikkatli bir şekilde takip ettikleri görülmektedir. İE'ler tarafından Soru-Cevap olarak isimlendirilen programın "Diyanete Soralım veya Sıkça Sorulan Sorular" olabileceği tahmin edilmektedir. Çalışmamızda bu programları izleyenlerin sayısı oldukça düşük çıkmıştır. Bir katılımcının ise Diyanet TV'de okunan ezanı duyabildiğini söylediği görülmektedir. Koordinatörlerin bu konuda İE bireyleri bilgilendirmeleri önem arz etmektedir.

Sonuç olarak İE bireylerin DİB tercümanları tarafından yapılan cuma vaazı ve hutbesi hakkında bilgi sahibi oldukları, Başkanlık tercümanlarının yapmış olduğu işaret dili çevirilerini sosyal medya hesaplarından takip ettikleri, TV izlemeyi çok fazla tercih etmedikleri, sosyal medya hesapları üzerinden diğer İE'ler ile sıkı bir iletişim kurdukları, bu nedenle yeni olan her şeyden çok çabuk haberdar oldukları söylenebilir.

3.2.3. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kurslarında Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, "Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik Kur'an kurslarında gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?" sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 4'te gösterilmiştir.

Tablo 4. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kurslarında Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB'in İşitme Engellilere Yönelik Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri	Kur'an-ı Kerim Öğretiliyor	20	"Kur'an okumayı, namazda okunacak dua ve sureleri öğrendim." (E-9)
	Dini Bilgiler Öğretiliyor	18	"İbadetlerimi nasıl yapacağımı öğrendim. Abdest ve gusüldeki yanlışlarımı düzelttim." (E-4)
	Bilgim yok	3	"Erkek işitme engelliler için Kur'an kursu olmadığından Kur'an kurslarında ne yapıldığını bilmiyorum." (E-18)

Tablo 4'ün verileri incelendiğinde 3 kod oluştuğu görülmektedir. Kodlar Kur'an-ı Kerim öğretiliyor (f:20), dini bilgiler öğretiliyor (f:18), bilgim yok (f:3) şeklindedir.

Kur'an-ı Kerim öğretiliyor şeklinde görüş bildiren İE bireylerden (E-1, E-3, E-4, E-6, E-7, E-8, E-9, E-10, E-11, E-12, E-13, E-14, E-16, E-17, E-19, E-20, E-21, E-22, E-23, E-24) bazılarının görüşleri şöyledir:

"Bayanlara Kur'an kursu var, erkeklere yok. Kadınlar öğrendi erkekler öğrenemedi"

(E-1)

“Hocam engelime rağmen sesli okumama müsaade etti. Hem işaretle okuyorum hem sesli okuyorum. Hocam sesli okuyuşumda normal konuşan insanlar gibi telaffuz edemesem de benim hatalarımı çözebiliyordu.” (E-9)

“Kur’an Eğitimi veriliyor. Önce eşim Kur’an Kursuna giderek Kur’an okumayı öğrendi sonra da bana öğretti. Şu an ikimiz de okumaya devam ediyoruz. Arkadaşlarıma da öğretmek istedim kabul etmediler.” (E-16)

“Kur’an öğretiliyor. Benim okuma yazmam olmadığı için çok zorlandım. Hocam önce okuma-yazma öğrenmem için ders verdi. Okuma-yazmayı da Kur’an okumayı da öğrenemediğimi düşünerek kursa devam etmedim.” (E-17)

“Farklı illerde yaşayan arkadaşlarımdan öğrendiğime göre Kur’an öğretiliyor. Yaşadığım yerde kurs olmadığı için Kur’an okumayı öğrenemedim. Bizlere de öğrenme imkânı tanınsın.” (E-19)

Dini Bilgiler öğretiliyor şeklinde görüş bildiren İE bireylerden **(E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-7, E-9, E-11, E-12, E-14, E-16, E-17, E-19, E-20, E-21, E-22, E-23, E-24)** bazılarının görüşleri şöyledir:

“Dini Bilgiler öğretiliyor. Özellikle ahlak dersinde dinimizin anne ve babaya karşı nasıl davranmamız gerektiği anlatıldığında onlara ‘öf bile demeyin’ ayeti beni çok etkilemişti. Şimdi anne oldum, altı aylık bir bebeğim var. Anne ve babamın değerini daha iyi anlıyorum.” (E-6)

“İlerleyen yaşıma rağmen bir gün işitme engelliler için kurs açıldığını duyunca koşu koşu gittim. Yıllar boyunca Kur’an okumayı öğrenmek istedim. Kur’an kursunda sadece Kur’an okumayı değil dini bilgiler de öğrendik. Meğer yıllardır kaldığım namazda bile hatalarım varmış. Doğru bir şekilde ibadetlerimi yapmaya başladım. Hocama teşekkür ediyorum.” (E-9)

“Din dersi yapılıyor. Hocamız namaz kılmayı öğretiyor. Allah’ın emir ve yasaklarından, günah ve sevaplardan bahsediyor.” (E-14)

“Din eğitimi veriliyor. Kursa giden eşim Fatiha Suresinin anlamını öğrendiğini anlattı. Bismelenin önemini, Allah’ın en önemli isimlerinin yorumunu Fatiha Suresi’nin tefsirinden öğrenmiş ve bana anlatmıştı.” (E-16)

“Özellikle inançla ilgili konuları ve Peygamber Efendimizin örnek ahlakını örneklerle din dersinde öğrendim.” (E-17)

“Kurslarda dini bilgiler de öğretiliyor. Umre yarışmalarında Kur’an-ı Kerim ve dini bilgilerden soru soruyorlar.” (E-23)

“Kur’an kursunda dini bilgiler derslerinde; abdestin alınışı, İman’ın-İslam’ın şartları, sadaka vermenin önemi, umrenin yapılışını öğrendim. Umrede zorlanmadım.” (E-24)

Bilgim yok şeklinde görüş bildiren İE bireylerden bazılarının (E-5, E-15, E-18) görüşleri şöyledir:

“Bilgim yok.” (E-5)

“Erkek işitme engelliler için Kur’an Kursu olmadığından Kur’an Kurslarında ne yapıldığını bilmiyorum.” (E-18)

Katılımcılar İE kadınlara Kur’an kursu açıldığı, erkeklere yönelik Kur’an kursu faaliyetinin olmadığı hem işaret hem de sesle Kur’an okuduğu, Kur’an kursunda Kur’an okumayı öğrendiği, evde eşine de öğrettiği, okur yazar olmadığı için hocanın önce okumayı öğrettiği ancak okuma yazmayı ve Kur’an okumayı öğrenemediğini düşünerek kursu bıraktığı, yaşadığı yerde kurs açılmadığı için Kur’an okumayı öğrenemediği şeklinde görüş belirtmişlerdir.

İE kadınların Kur’an kurslarına katılım sağladığı, ses çıkarabilen ama net olarak okuyuşu başka insanlar tarafından anlaşılmayan, cihaz kullanan bir İE’nin sesli bir şekilde Kur’an okumaktan mutlu olduğu, ama işaret dili ile de Kur’an okumayı öğrendiği anlaşılmaktadır. Kur’an kursunda Kur’an okumayı öğrenen kadın İE’nin evde eşine Kur’an okumayı öğrettiği görülmektedir. Erkek İE bireylerin ikâmet ettiği şehirde erkeklere yönelik henüz Kur’an eğitimi verilmediği anlaşılmaktadır. İE kursların genelde bayanlara açılıp, İE erkeklere yönelik kursların açılmadığının ifade edilmesi ulaşılan dikkat çekici sonuçlardandır.

Başkonak (2016) çalışmasında Kur’an kurslarının resmî olarak 2009 yılında Konya’da, 2011 yılında Ankara’da, 2012 yılında İzmir ve İstanbul’da açıldığını ifade etmektedir. DİB Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından 135 bayan Kur’an Kursu öğreticisine verilmiş olan hizmet içi eğitim sonucunda, 2014-2015 yılı eğitim-öğretim döneminde 32 ilde 40 öğretici ile 518 öğrenciye din eğitimi verildiğini, bu illerde İE çocuklar için yaz Kur’an kursları ve eğitim-öğretim döneminde İE okul pansiyonlarında kalan öğrenciler için kurslar açıldığını ifade etmektedir (Başkonak, 2016, s. 84).

İE bireyler Kur’an kurslarında anne babaya karşı vazifeleri, ibadetlerin yapılış şekilleri, günah ve sevap kavramları, küçük surelerin anlamları, inanç konuları, Hz. Peygamberin örnek ahlakı, abdestin alınışı, İman’ın-İslam’ın şartları, umre yarışmaları ile ilgili dini bilgiler verildiğini söylemişlerdir. Bu görüşler DİB’in kuruluş amacına uygun olarak İE yönelik İslam Dini’nin inanç esasları, Kur’an eğitimi, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili dini bilgiler eğitimlerinin verildiğini ortaya koymaktadır.

DİB tarafından yayımlanan İE'lere yönelik yönergeden sonra 24.08.2021 tarihinde İE'lere yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı hazırlanmıştır. Öğretim programının İE'lere verilecek eğitime önemli katkılar sunduğu söylenebilir. Haftada 18 veya 12 saatlik ihtiyaç odaklı eğitim görebilen normal işiten bir bireyle aynı eğitimi almak isteyen İE bireyler bu öğretim programı ile hayal ettikleri eğitime kavuşmuşlardır.

Ulaşılan diğer bir önemli sonuç ise İE bireylerin kendilerine yönelik kurs açıldığından haberdar olmayışlarıdır. Ortaya çıkan bu sonuçtan İE bireylerin bir kısmına yeterince ulaşılamadığını söyleyebiliriz.

3.2.4. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Camilerde Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İE bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 5’te gösterilmiştir.

Tablo 5. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Yönelik Camilerde Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB’in İşitme Engellilere Yönelik Camilerde Gerçekleştirdiği Din Hizmetleri	Cuma vaazı	18	“Camide gerçekleştirilen din hizmetleri hakkında çok bilgim yok. Cuma günleri Diyanet TV’den cuma vaazı ve cuma hutbesini mutlaka izliyorum.” (E-24)
	Cuma Hutbesi	19	“Camide işareti tam anlamıyoruz. Dini kavramların işaretlerini bilmiyoruz. Ama normal işareti anlıyoruz. Camideki işarete alışamadım.” (E-10)
	Cami Programları	10	“Cami engelli buluşmaları, Kandil programları, Cuma hutbesi ve Cuma vaazlarına katılıyorum.” (E-3)
	Çay ve ikram	3	“Teneffüslerde çay ve ikramla sohbet güzel.” (E-7)
	Cuma namazı kılmak	1	“Camide hocamla beraber Cuma Namazı kılıyorum. Camide imamla beraber namaz kılmak çok güzel bir duygu.” (E-8)
	Umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemek	1	“2015 yılından itibaren engellilerin moral ve motivasyonunu artırmak amacıyla umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemişlerdir. Arkadaşlarımdan umreye gidenler oldu.” (E-23)

Tablo 5'in verileri incelendiğinde DİB'in camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleriyle ilgili İE birey görüşleri 6 kod oluşturmıştır. Kodlar: Cuma vaazı (f: 18), cuma hutbesi (f:17), cami programları (f:12), çay ve ikram (f:3), cuma namazı kılmak (f:1), umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemek (f:1) şeklindedir.

Birinci kod da “cuma vaazı” ile ilgili görüş bildiren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-3, E-4, E-5, E-6, E-8, E-9, E-10, E-11, E-12, E-16, E-17, E-18, E-20, E-21, E-22, E-23, E-24) görüşleri şöyledir:

“Camide vaaz yapılıyor. Arkadaşlarımızla anlamadığımız işaretleri birbirimize açıklayarak yardımcı olmaya çalışıyoruz.” (E-1)

“Cuma vaazının işaret diline çevirisi yapılıyor. Sadece il merkezindeki camide işaret dili çevirisi olduğunu biliyorum. İş yerime uzak olduğu için gidemiyorum.” (E-11)

“Amasya’da merkez camiinde vaaz işaret diline çevriliyor. Katılım sağlıyorum.” (E-21)

“Camide sohbet var. Ankara’dan canlı yayından veya internetten takip ediyorum.” (E-22)

Cuma hutbesi ile ilgili görüş bildiren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-5, E-6, E-8, E-9, E-10, E-11, E-12, E-15, E-16, E-17, E-18, E-20, E-21, E-22, E-23, E-24) görüşleri şöyledir:

“Camide işareti tam anlamıyoruz. Dini kavramların işaretlerini bilmiyoruz. Ama normal işareti anlıyoruz. Camideki işarete alışamadım.” (E-10)

“İş yerinden ancak evimin yakınındaki camiye cuma namazına yetişebiliyorum. Camimizdeki hoca işaret dili bilmiyor. Cuma hutbesini anlamıyorum.” (E-15)

“Cuma hutbesi işaret diline çevriliyor. Televizyondan izliyorum. İşaretleri anlayamıyorum.” (E-17)

“Cuma hutbesi işaret diline çevriliyor. Bayan olarak cuma günleri yapılan Cuma hutbesini daha sonra sosyal medya üzerinden izlemeye çalışıyorum.” (E-20)

DİB'in İE'lere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetlerinde cami programları cevabı ile ilgili görüş bildiren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-4, E-6, E-8, E-9, E-12, E-16, E-18, E-20, E-23) görüşleri şu şekildedir:

“Cami engelli buluşmaları var her ay yapılıyor. Kandil özel programları düzenleniyor. Hatta geçen yıl kandilde Sakal-ı Şerifi gösterdiler. Peygamber vefat ettiği için O'nu göremediğime çok üzüldüm.” (E-3)

“Cami engelli programlarına katılıyorum. Sohbet, Kur'an, dua var. Program sonrası çay ve ikramlar oluyor. Çay eşliğinde ikram ve arkadaşlarımla sohbet güzel. Engelli

arkadaşlarımla bir araya gelince mutlu oluyorum.” (E-8)

“Cami programlarına çalıştığım için katılamıyorum. İşitme engellilere yönelik oluşturulan whatsapp grubunda olduğum için yapılan tüm faaliyetlerden haberim oluyorum.” (E-16)

Başkanlığın İE'lere yönelik camilerde verdiği din hizmetleri nelerdir sorusuna çay ve ikramlar yapıldığını ifade edenlerin (E-3, E-7, E- 8) cevapları şu şekildedir:

“Çay ve ikramla sohbet iyi.” (E-3)

“Teneffüslerde çay ve ikramla sohbet güzel.” (E-7)

“Cami engelli buluşması programından sonra yapılan çay ve ikramlar arkadaşlarla sohbetle beraber güzel oluyor.” (E-8)

Cuma namazı kılmak cevabını veren (E-8) İE bireyin cevabı şu şekildedir:

“Camide hocamla beraber Cuma Namazı kılıyorum. Nasıl kılacağımı tek tek anlatıyor. Camide imamla beraber namaz kılmak çok güzel bir duygu.” (E-8)

Umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemek cevabını veren (E-23) İE bireyin cevabı şu şekildedir:

“2015 yılından itibaren engellilerin moral ve motivasyonunu artırmak amacıyla umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemişlerdir. Arkadaşlarımdan umreye gidenler oldu.” (E-23)

İE bireylerin DİB'in kendilerine yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında en fazla cuma vaazı ve cuma hutbesi hakkında bilgi sahibi oldukları anlaşılmaktadır. İkamet ettikleri il merkezinde yer alan camiye giderek işaret diline çevrilen cuma vaazı ve cuma hutbesini takip ettikleri görülmektedir. Cuma günü camiye gidemeyen bayanların DİB tarafından Ahmet Hamdi Akseki Camii'nden canlı yayın olarak verilen cuma vaazı ve hutbesini takip ettikleri, çalıştığı için canlı yayından izleyemeyenlerin ise sosyal medya hesaplarından cuma vaazı ve cuma hutbesini takip ettikleri anlaşılmaktadır. İşaret dili çevirisi yapılmayan camilerde İE bireylerin cuma vaazı ve hutbesini anlamadığı ifade edilmektedir. Bu durum ise din görevlilerinin işaret dili bilmesini zorunlu kılmaktadır. Bundan başka camideki işareti anlamadıklarını ifade eden İE bireylerin, işaretin ne anlama geldiğini birbirlerine izah etmeye çalıştıkları da görülmektedir. Anlaşılan odur ki işaret dili dinî kavramlar yeterli derecede bilinmemektedir.

Yüce (2022)'nin çalışmasında engellilere yönelik faaliyetler nelerdir sorusuna aldığı cevaplardan bazıları camilerle ilgilidir. İE'ler camilerde kendilerine Kur'an öğretildiği, engellilere namaz kılacakları özel yerler ayrıldığı şeklinde görüş beyan etmişlerdir (Yüce, 2022, s. 38).

DİB'in engellilere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yönergesinde genel esaslar

kapsamında sosyo-kültürel etkinliklerde ve engelliler için oluşturulmuş ortamlarda nitelikli zaman geçirilmesi esasına dayanarak yapılan cami-engelli buluşmaları, kandil programları veya Kur'an kurslarında derslerden sonra yapılan çay ve sohbet ortamlarından İE bireylerin memnuniyetlerini ifade ettikleri görülmektedir.

İnsan toplumsal bir varlıktır. Hayatını tek başına sürdüremez. Bu sebeple hayatta karşılaştığı sıkıntı, zorluk ve sevinçlerini insanlarla paylaşır. İslam dini ister sağlıklı ister engelli olsun toplumun engellilere karşı sorumluluklarını yerine getirmesini emretmiştir (Musayev, 2013, s. 35). Ülkemizde DİB'in bu görevi üstlenen resmî kurum olarak camilere yönelik sosyal çalışmalar vesilesiyle İE bireylerin bir araya gelmelerine, çay ve ikramlar aracılığıyla da tanışmalarına ve kaynaşmalarına vesile olduğu görülmüştür.

Cemaatle namaz kılmayı öğreten engelli koordinatörünün bu çalışmasından dolayı bir İE birey camide cemaatle namaz kılmaktan çok mutlu olduğunu ifade etmiştir. Musayev'in (2013) çalışmasında namaz, oruç ve diğer ibadetler, dini etkinlikler vasıtasıyla İE'lerin topluma kazandırılmış olmakla beraber, sosyal ilişkilerinin de sağlandığı vurgulanmaktadır (Musayev, 2013, s. 161).

Çalışan İE bireylerin düzenlenen programlardan engelli koordinatörlerinin kurmuş olduğu sosyal iletişim ağları vasıtasıyla haberdar oldukları, iş sebebiyle katılım sağlamasalar da yapılan çalışmaların takibini bırakmadıkları anlaşılmaktadır.

DİB'in İE'lere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetlerinden umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemek görüşünü beyan eden İE'ler umre ödüllü bilgi yarışmalarının kendilerinin moral ve motivasyonunu artırdığını ifade etmişlerdir. Yüce (2022)'nin çalışmasında da engelli bireylerin moral ve motivasyonlarını artıracak için ücretsiz umre taleplerinde bulundukları görülmüştür (Yüce, 2022, s. 30).

Esasen DİB belli zaman aralıklarıyla İE bireyler için çeşitli yarışmalar düzenlemiş olup, Kayseri'de "İslam'ı Anlatan Eller Derneği" tarafından düzenlenen yarışma neticesinde "Bizim Eller Kur'an Okuyor" projesi kapsamında bölge birincisi olan 14 İE 29 Aralık 2018 tarihinde umreye gönderilmiş, 2019 yılında ise DİB'e bağlı Kur'an kurslarında eğitim alan İE bireyler arasında düzenlenen yarışma sonucunda ise 155 kişilik bir grup umreye götürülmüştür.

3.2.5. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Kadınlara Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri

İşitme engelli bireylere, "Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli kadınlara

sunduğu din hizmetlerini yeterli buluyor musunuz? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 6’da gösterilmiştir.

Tablo 6. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Kadınlara Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB’in İşitme Engelli Kadınlara Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri	Evet	13	“Yeterli buluyorum. Yine de çalışanlar için online Kur’an-ı Kerim dersi açılmasını istiyorum.” (E-20)
	Hayır	6	“Diğer illere kıyasla Amasya küçük şehir olduğu için işitme engelliler alanında yapılan çalışmaların kısıtlı olduğunu düşünüyorum.” (E-16)
	Sosyal faaliyetlerin Çoğaltılması	4	“Gezi ve umre turları düzenlenebilir.” (E-3)
	Kur’an-ı Kerim ve Dini Bilgilerden başka eğitimler verilmesi	3	“Hadis dersleri ve Peygamber hayatları gibi farklı dersler yapılmalı.” (E-4)
	Materyallerin az olması	1	“İşitme engellilere özel dini içerikli kitapların çoğaltılmasını istiyorum. Dini içerikli videoları yetersiz buluyorum. Daha fazla video çekilmelidir” (E-4)

Tablo 6’nın verileri incelendiğinde DİB’in İE kadınlara sunduğu din hizmetlerini yeterli bulup bulmadıklarına dair İE birey görüşleri 5 kod oluşturmuştur. Kodlar: Evet (f:13), hayır (f:5), sosyal faaliyetlerin çoğaltılması (f: 4), Kur’an-ı Kerim ve dinî bilgilerden başka eğitimler verilmeli (f:3), materyallerin az olması (f:1) şeklindedir.

DİB’in İE kadınlara sunduğu din hizmetlerini yeterli bulup bulmadıklarına dair görüşleri ile ilgili evet yeterli buluyorum cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-4, E-5, E-6, E-9, E-12, E-14, E-17, E-18, E-19, E-20, E-22, E-24) görüşleri şöyledir:

“Yeterli buluyorum. Kur’an okumayı öğrendim. İbadetimdeki yanlışları düzelttim. Eksiklerimi tamamladım. Yeni dini bilgiler de öğrendim.” (E-9)

“Eşim Kur’an kursuna gitti. Öğrendiklerini bana da öğretti. Özellikle de Kur’an okumayı öğrendim. Bu yaşıma kadar en çok istediğim şey Kur’an okumayı öğrendim. Diyanet sayesinde.” (E-12)

“Yeterli buluyorum. Diyanet çok güzel çalışmalar yapıyor. Çalıştığım için katılamıyorum. Online eğitimler yapılmasını istiyorum.” (E-20)

“Kur’an dersleri, dini bilgiler dersleri, cami engelli buluşmaları var. Evet yeterli buluyorum.” (E-22)

“Evet yeterli buluyorum. Diyanet sayesinde umreye gittim. Engellilere yönelik programlarda, kursta çay saatinde yapılan sohbetler beni rahatlatıyor.” (E-24)

İkinci kodda hayır yeterli bulmuyorum cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-8, E-9, E-10, E-16, E-23) görüşleri şu şekildedir:

“Hayır yeterli bulmuyorum. Evime yakın Kur’an kursu olursa eşim de kursa gidebilir.” (E-1)

“Hayır yeterli değil. Kur’an kursunda el sanatlarına yönelik sınıflar da olmalı.” (E-8)

“Diğer illere kıyasla Amasya küçük şehir olduğu için işitme engelliler alanında yapılan çalışmaların kısıtlı olduğunu düşünüyorum.” (E-16)

Sosyal faaliyetlerin çoğaltılması cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-3, E-8, E-24) görüşleri şöyledir:

“İşitme engelli ailelere özel gezi, piknik, ziyaretler düzenlenebilir.” (E-1)

“Kur’an kursuyla beraber el sanatları kursları da açılmalı. Nakış kursuna, tel kırma kursuna gittim. Kur’an kursunda el sanatları kursları da olursa başka kurslara gitmeyiz.” (E-8)

Kur’an-ı Kerim ve dinî bilgilerden başka eğitimler de verilmeli cevabını veren İE bireylerin (E-2, E-4, E-8) cevabı şu şekildedir:

“Kur’an ve dini bilgiler eğitiminden başka bu hizmetler çeşitlendirilebilir.” (E-2)

“Hadis dersleri ve Peygamber hayatları gibi farklı eğitimler yapılabilir.” (E-4)

“İslam el sanatlarından Hüsn-ü Hat, Ahşap yakma, Ebru kursları da verilebilir. Farklı sanat dallarıyla uğraşmayı seviyorum. Ahşap yakmadan yazdığım Arapça bir tabloyu İl Müftüsüne hediye ettim.” (E-8)

“Materyallerin az olduğu” cevabını veren İE bireyin (E-4) görüşü şöyledir:

“İşitme engellilere özel dini içerikli kitapların çoğaltılmasını istiyorum. Dini içerikli videoları yetersiz buluyorum. Daha fazla video çekilmeli.” (E-4)

DİB’in İE bayanlara sunduğu din hizmetlerinden memnun oldukları beyan edilen görüşlerden anlaşılmaktadır. Katılımcıların Kur’an okumayı ve dini bilgileri öğrendikleri, ibadetlerindeki yanlışları düzelttikleri, cami engelli buluşmaları düzenlendiği, Diyanet sayesinde umreye gidebildikleri, engellilere yönelik programlarda çay saatinde yapılan

sohbetleri etkileyici buldukları için DİB'in İE bayanlara yönelik sunduğu din hizmetlerini yeterli bulduklarını söylemişlerdir. Ayrıca Diyanet sayesinde Kur'an okumayı öğrenip, düzenli olarak yüz yüze derslere katılamadığı için online eğitimler yapılmasını isteyen katılımcı da bulunmaktadır.

Kur'an ve dini bilgiler eğitimlerinden memnun olan İE bireyler, çalışanlar için de online eğitimler verilmesine değinmişlerdir. Başbakanlık Personel Daire Başkanlığının 3 Aralık ve 10 Mayıs gününün kamuda çalışan engelli personelin idari izinli sayılacağı resmî olarak bildirilmesine rağmen, bazı kurum âmirlerinin bu izinden haberdar olmadıkları, bu nedenle de kamu çalışanlarının engelliler için düzenlenen programlara katılmalarında mağduriyet yaşadıkları görülmektedir. Burada iki farklı şekilde düşünebiliriz: Birincisi kurumlar arası koordinasyonda kopukluk olabileceği, ikincisi ise bu izinlerin kurum âmirlerinin keyfiyetine kalmış olabileceği durumudur. Diyanet tarafından aylık olarak düzenlenen cami-engelli buluşmaları için çalışan İE'lerin programlara katılımında problem yaşadıkları da bilinmektedir. Esasında Kur'an okumayı öğrenmek isteyip, ders saatlerinin mesai saatlerine denk gelmesi nedeniyle derslere katılım sağlayamayan İE'lerin ise online eğitim istedikleri görülmektedir. Anlaşılan odur ki araştırmanın yapıldığı il merkezinde henüz İE bireyler için online dersler yapılmamıştır.

Katılımcılar evine yakın Kur'an kursu olmadığı, Kur'an kursunda el sanatlarına yönelik sınıflar açılmadığı için DİB'in İE bayanlara yönelik hizmetlerini yeterli bulmadıklarını söylemişlerdir. Diğer illere kıyasla Amasya küçük şehir olduğu için İE'ler alanında yapılan çalışmaların kısıtlı olduğunu düşünen katılımcılar bulunmaktadır.

DİB'in İE bayanlara sunduğu din hizmetlerini yeterli bulmayan katılımcılardan fiziki olarak evine yakın olmasını istediği, bunun gerçek olabilmesi için de daha fazla din görevlisinin işaret dili bilmesi gerektiği düşünülmektedir. İşaret dilinin din görevlileri arasında yaygınlaştırılmasının bu alanda sunulacak din hizmetlerinin sayısını artıracığı düşünülmektedir. Diğer bir seçenek ise İE bireylere din hizmeti sunan Kur'an kurslarının sayısının çoğaltılmasıdır.

DİB'in engellilere yönelik manevi danışmanlık hizmetleri yönergesine göre müftülüklerin görevleri içerisinde ihtiyaç duyulan Kur'an kursları bünyesinde engelli öğrencilere yönelik hobi alanları oluşturulmasını sağlayarak el sanatları kurslarına yönelik yetersizliğin giderilebileceği düşünülmektedir. Katılımcılar Kur'an kurslarıyla beraber el sanatları veya İslâm el sanatları gibi hobi alanlarının da bir arada açılmasını istemektedir. Bu çalışma ile de kendilerinin aslında aynı mekânda birçok kursa katılmak istediklerini ifade etmeye çalıştıkları görülmektedir. Bu talepleri ise Türkiye'de çok az ilde mevcut olan

Engelsiz Diyanet Merkezlerini akla getirmektedir. Engelsiz Diyanet Merkezlerinin sayısının çoğaltılması bu açıdan önem arz etmektedir (Diyanet İşleri Başkanlığı Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Yönergesi, t.y.).

Katılımcılar İE ailelere yönelik gezi, piknik düzenlenmesi, şeklinde görüş beyanında bulunmuşlardır. Burada İE bireylerin özellikle vurgulamak istediği İE ailelere özel olması, sosyal faaliyetlerin diğer engelli gruplarıyla beraber yapılmamasıdır. Özellikle sosyal faaliyetler esnasında işaret dili çevirilerinin yapılmasına ihtiyaç duymalarından dolayı bu talepte bulundukları düşünülmektedir.

İE'lerin din eğitimi noktasında yıllardır hizmet veren Başkanlık görevlilerinden Kur'an ve dini bilgilerin dışında başka eğitimler verilmesini talep ettikleri görülmektedir. Hadis dersleri verilmesi, diğer peygamberlerin hayatlarından bahsedilmesi, İslam el sanatları ile ilgili hüsn-ü hat, ahşap yakma, ebru kurslarının açılması bu talepler arasında yer almaktadır. 2009 yılından 2025 yılına kadar DİB'in camiler ve Kur'an kursları aracılığıyla vermiş olduğu din hizmetleri sayesinde İE bireylerin dini bilgi seviyelerinde yükselme olduğu düşünülmektedir. Bu eğitimlerin başlangıcı, sivil toplum kuruluşlarında temeli atılan yaygın din eğitimi faaliyetleri olarak yapılan vakıf sohbetlerine dayanmaktadır (Başkonak, 2016, s. 42). İE bireylere verilecek eğitimin çeşitlendirilmesi onların kendilerini ifade etmeleri ve bu yöndeki taleplerinin karşılanması açısından önemlidir.

Bir katılımcı İE'lere özel hazırlanan materyalleri yetersiz bulduğunu ifade etmiştir. İE'lere özel dini içerikli kitaplar basılması ve videoların çoğaltılması noktasında görüş beyan etmiştir.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında materyal noktasında hem İE bireylerin hem de İE'lere eğitim veren eğitimcilerin sıkıntı yaşadığı İE bireylere eğitim veren eğitimcilerin de faydalanabileceği materyallerin hazırlanarak, öğretim programlarının içeriklerinin ve kitapların İE'lerin yapısına uygun hazırlanması ile daha üst düzey çalışmalar yapılabileceğine vurgu yapılmıştır. İE bireylerin ders işlediği kitapların seviyelerine uygun olmadığı, daha çok basitleştirilmesi gerektiği ve kitabı sadece hoca anlattığında anlayabildikleri ifade edilmiştir. (Başkonak, 2016, s. 100). Günümüzde ise ihtiyaç odaklı Kur'an kurslarında kullanılan Temel Dini Bilgiler kitabıyla eğitime devam edilmektedir. İhtiyaca binaen İE'lere yönelik Temel Dini Bilgiler kitabının yazımı tamamlanmış olup basım aşamasına kadar gelmiştir. Basımı gerçekleştirildikten sonra yine İE bireylerin istifadesine ücretsiz bir şekilde sunulacaktır.

Karasu'nun (2013) çalışmasında farklı gelişim gösteren engellilerin eğitimi normal gelişim gösteren bireylerin eğitiminden farklılık arz ettiği, bunların eğitimi ile görevlendirilen personelin özel yetiştirilmiş olması, özel öğretim programlarının geliştirilmesi, özel araç

gereçler ve özel düzenlenmiş çevre gerektiğine vurgu yapılmıştır. Ülkemizdeki özel eğitim alanındaki eksiklere dikkat çeken Karasu'nun (2013) ifade ettiği gibi Özel Eğitim Daire Başkanlığı, Özel Eğitim Kurumları, Rehberlik Araştırma Merkezleri ile Rehabilitasyon Merkezleri bu çalışmaları üstlenmişlerdir. Son zamanlarda artan çalışmalara rağmen ülkemizde yapılan engelli eğitimleri istenilen düzeyde değildir (Karasu, 2013, s. 71). DİB' de din eğitimi ve din hizmetleri çalışmalarını üstlenmiş olmasına rağmen İE'lere yönelik sunulan din hizmetlerinin hala istenilen düzeye ulaşamadığını ve İE bireyler için materyal noktasında büyük eksiklerin olduğunu söyleyebiliriz.

3.2.6. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Erkeklerle Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli erkeklerle sunduğu din hizmetlerini yeterli buluyor musunuz? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 7’de gösterilmiştir.

Tablo 7. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engelli Erkeklerle Sunduğu Din Hizmetlerini Yeterli Bulup Bulmadıklarına Dair Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB İşitme Engelli Erkeklerle Sunduğu Din Hizmetlerinin Yeterlilik Durumları	Hayır	14	“Yüz yüze Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgiler dersi verilmeli. Ayrıca Dini Kavramlar için özel ders yapılmalı. Hutbeyi anlamakta zorlanıyorum.” (E-12)
	Bilmiyorum	5	“Cuma vaazı ve Cuma hutbesini takip ediyorum. Cami engelli buluşmalarına katılıyorum. Ama erkekler için yapılan din hizmetleri yeterli mi bilmiyorum.” (E-24)
	Evet	4	“Cuma vaazı ve Cuma hutbesini yeterli buluyorum.” (E-5)

Tablo 7'nin verileri incelendiğinde DİB'in İE erkeklerle sunduğu din hizmetlerini yeterli bulup bulmadıklarına dair İE birey görüşleri 3 kod oluşturmuştur. Kodlar: Hayır (f:14), bilmiyorum (f:5), Evet (f:4) şeklindedir.

DİB'in İE erkeklerle sunduğu din hizmetlerinin yeterlilik durumları ile ilgili hayır cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-2, E-4, E-5, E-8, E-9, E-10, E-11, E-12, E-15, E-16, E-19, E-21, E-22, E-23) görüşleri şu şekildedir:

“Yetersiz buluyorum. Erkeklerle yalnızca Cuma hutbesi ve vaazı var. Erkek işitme engellilere de Kur'an ve din eğitimi verilmeli.” (E-9)

“Yeterli bulmuyorum. Arkadaşlarım farklı düşünüyor. Arkadaşlarım işaret dili ile anlatılanları anlıyor. Ama öğrendiği bilgileri çok çabuk unutuyor. Bu sebeple dini sohbetler daha sık aralıklarla yapılmalıdır.” (E-10)

“Yetersiz buluyorum. İşaret dili bilen hoca olmadığı için erkek işitme engelliler birçok dini eğitimden mahrum kalmaktadır.” (E-19)

“Yeterli değil. Az buluyorum ve ilçelerde yok maalesef. Her yerde işitme engellilere hizmet edecek işaret dili bilen din görevlisi olmalı.” (E-22)

DİB'in İE erkeklerle sunduğu din hizmetlerinin yeterlilik durumları ile ilgili bilmiyorum cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-14, E-17, E-20, E-24) görüşleri şu şekildedir:

“Bilmiyorum. Eşim Kur'an okumayı öğrenmek için erkek hoca bulamadı. Erkek işitme engelliler için de Kur'an kursları açılabilir.” (E-3)

“Bilmiyorum. Eşim çalıştığı için yapılan faaliyetlere katılamıyor.” (E-14)

“Bilmiyorum. Cami programları, cuma hutbesi ve vaazından başka erkeklerle din hizmeti var mı bilmiyorum.” (E-17)

Katılımcılardan “evet” cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-5, E-6, E-18) görüşleri şöyledir:

“Evet yeterli buluyorum. Cami de işaret konusunda birbirimize yardımcı oluyoruz.” (E-1)

“Cuma hutbesi ve vaazını yeterli buluyorum.” (E-6)

DİB'in İE erkeklerle sunduğu din hizmetlerinin yetersiz olduğunu ifade eden katılımcı sayısı yarıdan fazladır. Erkeklerle Kur'an eğitimi verilmediği, dini sohbetlerin sürekli yapılmadığı, işaret dili bilen hoca sayısı az olduğu için erkek İE'lerin birçok dini eğitimden mahrum kaldığı şeklinde görüş bildirmekte, bu nedenlerle de İE erkeklerle sunulan din hizmetlerini yeterli bulmamaktadırlar.

5 katılımcı İE erkeklerle sunulan din hizmetlerinin yeterlilik durumları ile ilgili soruya cami programları, cuma hutbesi ve vaazından başka erkeklerle din hizmeti var mı bilmiyorum şeklinde cevap vermiştir. Yeterli bulanlar ise cuma hutbesi ve vaazını gerekçe olarak göstermişlerdir.

İE bireylerin yaşadığı il merkezinde erkek İE bireyler için henüz Kur'an eğitimi verilmeyişi, süreklilik arz eden dini sohbetlerin yapılmayışının sebebinin ise ikamet edilen il merkezinde işaret dili ile Kur'an ve din eğitimi veren erkek din görevlisinin bulunmamasından

dolayı gecikmeler yaşanması erkek İE bireylere sunulan din hizmetlerini yeterli bulmayışlarının kaynağı olarak görülmektedir. Buna rağmen erkek İE bireylerin cami programlarına katılım sağlamaya çalıştığı ve cuma vaazı ve hutbesini takip ettikleri anlaşılmaktadır.

Yüce'nin (2022) çalışmasında engelli hizmetlerinin verilmesinin gönüllülük esasına dayanması sebebiyle personel sayısının istenilen düzeyde olmadığına vurgu yapılmıştır (Yüce, 2022, s. 30). DİB İE bireylere din hizmeti sunabilmek adına öncelikle bu kapsamda eğitimler, sempozyumlar ve paneller düzenleyerek personelin duyarlılığını artırıcı çalışmalar yapmaktadır. Ayrıca İE bireye karşı yaklaşımın nasıl olacağı, dini konuların İE'lere nasıl verilmesi gerektiğine dair personeline hizmet içi eğitimler vermektedir (Yüce, 2022, s. 29).

3.2.7. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetlerinin Olumlu Yönleri Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere sunduğu din hizmetlerinin olumlu yönleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 8’de gösterilmiştir.

Tablo 8. Diyanet İşleri Başkanlığının İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetlerinin Olumlu Yönleri Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
DİB'in İşitme Engellilere Sunduğu Din Hizmetlerinin Olumlu Yönleri	Kur'an-ı Kerim ve Dini Bilgileri öğrenmelerine imkân sağlaması	11	“İşaret dili ile Kuran eğitimi ve Dini Bilgiler öğretilmesi. İşitme engellilerin bir araya gelerek beraber aynı eğitimleri alması. Dini işaretle bir beraberliğin oluşmasını sağlamıştır. Hepimiz dinle ilgili aynı işaretleri kullanıyoruz.” (E-18)
	Tanışma-Kaynaşma	10	“İşitme engellilerin bir araya gelmesiyle yeni arkadaşlar tanıma fırsatı olduğu gibi, diğer arkadaşlarımızla kaynaşmamıza vesile oluyor.” (E-1)
	Diyanetin işitme engellilere değer vermesi	7	Diyanetin cuma vaazı ve hutbesini işaret diline çevirmesi, işitme engellilere özel yayınlar çıkarması, işaret dili bilen hocalar yetiştirmesi işitme engellilere değer verdiğini göstermektedir. Diyanete teşekkür ediyorum.” (E-5)
	İşitme engellilerin umreye gitmesi	4	“Diyanetin engellilerle ilgili yarışmalarında umre ödülü kazanan eşimle beraber bende umreye gittim. Diyanet vesile oldu.” (E-12)

Manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri	4	“Diyanet hocaları her şey de her zaman bizim yanımızdalar. Örnek verecek olursam; sevinçli ve üzgün günlerimizde bize hep destek verdiler. Umreye gidişimizde, annemin vefatında bizi yalnız bırakmadılar. Kızım ile ilgili problem yaşarken hocamız ilgili kişilerle, kızım ile görüşerek problemimize çözüm bulmaya çalıştı. Sorunlarımızın çözümünde bizlere manevi rehberlik ve danışmanlık yapıyorlar.” (E-16)
Cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi	3	Cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi bizim de hutbeyi ve vaazı anlamamıza vesile oluyor.” (E-1)
Sorularının hemen cevaplanması	2	Engelli koordinatörleri hocalarım sayesinde sorularıma hemen cevap alabiliyorum.” (E-9)

Tablo 8’in verileri incelendiğinde DİB’in sunduğu din hizmetlerinin olumlu yönleri ile ilgili İE bireylerin görüşleri 7 kod oluşturmuştur. Kodlar: Kur’an-ı Kerim ve dinî bilgileri öğrenmemize imkân sağlaması (f:11), tanışma-kaynaşma (f:10), Diyanetin işitme engellilere değer vermesi (f:7), işitme engellilerin umreye gitmesi (f: 4), manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri (f:4), cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi (f:3), sorularımızın hemen cevaplanması (f:2) şeklindedir.

Kur’an-ı Kerim ve dinî bilgileri öğrenmemize imkân sağlaması cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-4, E-6, E-9, E-14, E-17, E-18, E-19, E-21, E-22, E-23) görüşleri şöyledir:

“Diyanet’in Kur’an ve Dini Bilgiler öğretmesini iyi buluyorum. Yıllardır özlemini duyduğumuz eğitimleri vererek dini yaşantımıza katkıda bulunuyor.” (E-3)

“Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere sunduğu din hizmetleri arasında en önemlisinin Kuran öğretmek olduğunu düşünüyorum.” (E-6)

“Kur’an öğrenme imkânı tanıdılar. Namaz kılarken eksiklerimi tamamladım, yanlışlarımı düzelttim. Dua ve sûre ezberledim.” (E-9)

“İşaret dili ile Kuran eğitimi ve dini bilgiler öğretilmesi. İşitme engellilerin bir araya gelerek beraber aynı eğitimleri alması. Dini işaretle bir beraberliğin oluşmasını sağlamıştır. Hepimiz din ile ilgili aynı işaretleri kullanıyoruz.” (E-18)

“Kur’an ve dini bilgiler eğitimi alan farklı illerde yaşayan arkadaşlarım var. Ben de öğrenmeyi çok istiyorum. Türkiye’nin her köşesinde işitme engelli bireylerin olduğu düşünülmeli, tüm din görevlilerinin işaret dili ile din hizmeti sunabilmesini istiyorum.” (E-22)

“Diyanetin yaptığı din hizmetlerini olumlu buluyorum. İbadetlerde bilmediklerimizi hocalara sorup hemen öğrenebiliyorum.” (E-23)

DİB’in İE'lere sunduğu din hizmetlerinin olumlu yönleri ile ilgili “tanışma-kaynaşma” cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-4, E-6, E-10, E-11, E-15, E-18, E-20, E-21) görüşleri şöyledir:

“İşitme engellilerin bir araya gelmesiyle yeni arkadaşları tanıma fırsatı olduğu gibi, diğer arkadaşlarımızla kaynaşmamıza vesile oluyor.” (E-1)

“Yeni işitme engelli arkadaşları tanımak adına olumlu buluyorum. Aynı dili konuşan arkadaşlarla beraber olmaktan mutlu oluyorum.” (E-2)

“Kur'an eğitimi, din dersleri, cami-engelli buluşmalarının işaret dili ile verilmesiyle, işitme engelliler ile bir araya gelmemizi sağladı. Yeni işitme engelli arkadaşlarla tanışmama vesile oldu.” (E-6)

“İşitme engelli arkadaşların bir araya gelmesi sosyalleşmek adına güzel.” (E-10)

“Daha önceden tanımadığım işitme engellilerle tanışmamı sağladı. İşaret dili bilenlerle beraber olmak iletişim açısından güzel oluyor. İşaretle konuşuluyor. Çay ve ikram eşliğinde hoca ve arkadaşlarla sohbet güzel oluyor. Kendimi yalnız hissetmiyorum.” (E-20)

Diyanetin İE'lere değer vermesi cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-5, E-16, E-18, E-21, E-22, E-24) görüşleri şöyledir:

“Diyanetin işitme engellilere Kur'an ve dini bilgiler alanında eğitimler vermesini olumlu bir gelişme olarak görüyorum. Diyanetin işitme engellilere değer verdiğinin ispatıdır.” (E-3)

“Diyanetin cuma vaazı ve hutbesini işaret diline çevirmesi, işitme engellilere özel yayınlar çıkarması, işaret dili bilen hocalar yetiştirmesi işitme engellilere değer verdiğini göstermektedir. Diyanete teşekkür ediyorum.” (E-5)

“Diyanet Hocaları her şeyde her zaman bizim yanımızdalar. Örnek verecek olursam; sevinçli ve üzgün günlerimizde bize hep destek verdiler. Umreye gidişimizde, annemin vefatında bizi yalnız bırakmadılar.” (E-16)

“İşitme engelliler için işaret dili ile çalışmaların yapılması Diyanetin biz işitme engellilere değer verdiğini gösteriyor. İşitme engelliler için hazırlanan ders kitapları, dini kavramlar sözlüğünü hazırlanması gibi çalışmalar işaretle birliğin olmasını sağlıyor. Hepimiz din ile ilgili aynı işaretleri öğrenip kullanmış oluyoruz.” (E-18)

İE'lerin umreye gitmesi cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-7, E-12, E-16) görüşleri şöyledir:

“Umreye gidişlerimizde hocalarımızın bizleri hem gitmeden hem de umre dönüşümüzde yalnız bırakmamaları yapılan din hizmetlerinin olumlu yönlerindendir.” (E-3)

“Diyanetin engellilerle ilgili yarışmalarında umre ödülü kazanan eşimle beraber ben de umreye gittim. Diyanet vesile oldu.” (E-12)

“Eşimin ve benim umreye gidişlerimizde Diyanet hocaları bize manevi destek sağladılar.” (E-16)

Manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-4, E-7, E-16, E-21) görüşleri şöyledir:

“Dini bilgileri doğru ve güvenilir olan Diyanetten öğrenmem yanlış yerlere yönelmemi engelliyor. Diyanete güveniyorum.” (E-4)

“Ahiret hayatımızı kazanmak için Kur'an ve dini bilgiler eğitimi veren hocalarımız bizlere manevi destek sağlıyorlar.” (E-7)

“Diyanet Hocaları her şeyde her zaman bizim yanımızdalar. Örnek verecek olursam; sevinçli ve üzgün günlerimizde bize hep destek verdiler. Umreye gidişimizde, annemin vefatında bizi yalnız bırakmadılar. Kızım ile ilgili problem yaşarken hocamız ilgili kişilerle, kızım ile görüşerek problemimize çözüm bulmaya çalıştı. Sorunlarımızın çözümünde bizlere manevi rehberlik ve danışmanlık yapıyorlar.” (E-16)

“Cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi” cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-5, E-11) görüşleri şu şekildedir:

“Cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi bizim de hutbeyi ve vaazı anlamamıza vesile oluyor.” (E-1)

“İşitme engellilere değer verip hutbe ve vaazı işaret diline çevirdikleri için olumlu buluyor, bu çalışmalarını yapanlara teşekkür ediyorum.” (E-5)

Sorularımızın hemen cevaplanması cevabını veren İE bireylerin (E-1, E-9) görüşleri şöyledir:

“Aklımıza takılan soruları, watsaptan engelli koordinatörü hocamıza sorup, hemen cevap alabiliyoruz. Bu çok güzel bir hizmet.” (E-1)

Engelli koordinatörleri hocalarım sayesinde sorularıma hemen cevap alabiliyorum.” (E-9)

Katılımcılar Kur'an okumayı öğrendikleri, dini bilgilerini geliştirdikleri, namazla ilgili eksikliklerini tamamlayıp, yanlışlarını düzelttikleri, dua ve sureleri ezberledikleri, işaret dili ile Kur'an dersi aldıkları için DİB'in İE'lere sunduğu din hizmetlerini olumlu bulduklarını ifade etmişlerdir.

Yakın tarihe kadar İE bireylerin din eğitimlerini sadece ailelerinden veya örgün eğitimden aldığı bilinmektedir. Bu tür eğitim özel eğitim okullarında veya kaynaştırma sınıflarında gerçekleştirilse de uygulanan öğretim programı MEB'in diğer okullardaki öğrenciler için uyguladığı öğretim programı olduğu için, özel eğitime gereksinim duyan İE bireylere uygun olmamakta ve eğitimden istenilen verime ulaşamamaktadır. Bu durumda DKAB dersinde İE'lere verilen din eğitiminin istenilen düzeyde olmadığı söylenebilir. Aile bazında ele aldığımızda İE bireylerin ailelerinin işaret dilini yeterince bilmedikleri düşünüldüğünde aileden aldıkları din eğitimi de yetersiz kalmaktadır. DİB'in İE bireylere din hizmetleri sunmasıyla din eğitimindeki eksikliğin boyutu ortaya çıkmıştır. Engelliler alanındaki çalışmalarına öncelikle işaret dili ve Braille ile Kur'an ve din eğitimi olarak başlayan Başkanlık engelli bireylere bu zamana kadar verilmemiş özlemini duydukları din hizmetleri sunmuştur.

Katılımcılar DİB'in sunduğu din hizmetleri ile ilgili olarak; İE'lerle bir araya gelmelerine imkân tanıdığı, yeni İE arkadaşlar edindikleri, aynı dili konuşan arkadaşlarıyla beraber olmaktan mutlu oldukları, sosyalleşmeleri adına ortam sunulduğu, din hizmetleri sayesinde arkadaş sayılarının arttığı, çay ve ikramlarla yapılan sohbetlerde birbirlerini daha iyi tanıdıkları ve kaynaştıkları, ayrıca kendilerini yalnız hissetme duygusundan kurtuldukları şeklinde olumlu görüş beyan etmişlerdir.

Diyanetin İE bireylere özel olarak Kur'an ve din eğitimi vermesi, cuma vaazı ve hutbesini işaret diline çevirmesi, İE'lere özel dini işaretle birliğin sağlanması için materyaller çıkarması, işaret dili bilen hocalar yetiştirmesi, sevinçli ve üzüntülü zamanlarında yanlarında olması, manevi rehberlik ve danışmanlık hizmeti sunması onların kendilerini değerli hissetmelerini sağlamaktadır.

Küçükcan ve Köse'nin (2000) çalışmasında manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin dini referanslar eşliğinde yapılmasının engellilerin hem bireysel anlamda daha huzurlu olmalarına hem de toplumla uyum içerisinde yaşamalarına katkı sağlayacağı şeklinde açıklamada bulunurken, dini sosyalleşme ile bireyin istenmedik veya beklenmedik yaşantılarının olumsuz etkilerinden kurtulmasına katkı sağlayacağını ifade etmiştir. Çünkü dini inançlar sorunların üzerine gitmeye en büyük engel oluşturan belirsizlik ve kuşkuyu ortadan kaldırarak insanlara hayatın sorunlarını çözebileceğini öğretmektedir (Küçükcan & Köse, 2000, s. 17).

3.2.8. Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldıkları Kurumlar Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Diyanet dışında din hizmeti aldığınız kurumlar var mı? Diyanet dışı kurumların din hizmetleri nelerdir?” sorusu yöneltilmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 9’da gösterilmiştir.

Tablo 9. Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldıkları Kurumlar Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
İşitme Engelli Bireylerin Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldığı Kurumlar	Yok	15	“Ailemden öğrendiğim kadarıyla dini yaşamıma devam ederken Diyanet Kuran Kursuna gittim. Vakıf veya dernek gibi yerlerde verilen eğitimlere katılmadım.” (E-4)
	Var	8	“Vakfa gidiyorum. Haftalık sohbetlere katılıyorum. Sohbetteki işaretleri anlıyorum. Çorum’dan Samsun’dan hocalar geliyor, çok güzel sohbet ediyorlar.” (E-21)

Tablo 9’un verileri incelendiğinde Diyanet dışında din hizmeti aldığınız kurumlar var mı? sorusu ile ilgili İE bireylerin görüşleri 2 kod oluşturmuştur. Kodlar: Yok (f:15), var (f:8), şeklindedir:

İE bireylerin Diyanet dışında din hizmeti aldığı kurumlar var mı? Diyanet dışı kurumların din hizmetleri nelerdir?” sorusuna yok cevabı veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-2-8, E-9, E-11, E-12, E-13, E-14, E-18, E-19, E-20, E-24) görüşleri şu şekildedir:

“Diyanet dışında din hizmeti aldığım farklı bir kurum yok. Sadece Diyanet hocasını tanıyorum ve onunla görüşüyorum.” (E-1)

“Evlenmeden önce Ankara’da Diyanet Kur’an Kursu’na gittim. Başka hiçbir yerden din hizmeti almadım.” (E-2)

“Diyanet dışında hiçbir yerden din hizmeti almadım. Vakıfta erkeklere din hizmeti var ama kadınlara din hizmeti yok.” (E-3)

“Diyanet dışında hiçbir yerden din hizmeti almadım. Ailemden aldığım din eğitimi ile dini yaşantımı sürdürürken Diyanet kursuna gittim. Vakıf veya dernek gibi yerlerde verilen din hizmetlerine hiç katılmadım.” (E-8)

“Daha önce vakfa gitmiştim. Vakıfta işareti iyi bilmiyorlardı. Okunan kitapların dilini anlamıyordum. Bu sebeple devam etmedim. Diyanetin internet üzerinden paylaşım yapan hocalarını takip ediyorum. Diyanet hocalarının paylaşımlarını faydalı buluyorum.” (E-12)

İşitme Engelli Bireylerin Diyanet Dışında Din Hizmeti Aldığı Kurumlar var mı?

Diyanet dışı kurumların din hizmetleri nelerdir?” sorusuna var cevabı veren İE bireylerden bazılarının (E-5, E-15, E-16, E-17, E-19, E-21, E-22, E-23) görüşleri şu şekildedir:

“Vakfa gittim birkaç defa ama risale çevirisini anlamadığım için devam etmedim. Sadece engelli arkadaşlarımla beraber olmak için, çay ve ikram, günlük hayata dair yaptığımız sohbet güzeldi.” (E-5)

“Vakfa gidiyorum. Orada sadece dini sohbet var. Sohbet işaret diline çevrilmediği için hiçbir şey anlamıyorum. Sadece birkaç işitme engelli arkadaşım ile görüşebilmek, onlarla vakit geçirebilmek için gittim.” (E-15)

“Daha önce vakfa gittim. Yapılan sohbetleri çok az anlıyordum. Biraz da dini bilgiler öğrendim.” (E-16)

“Sakatlar Derneğinde açılan Kur’an kursuna katıldım. Onu da Diyanet kursundaki hocamız vermişti. Yine de Kur’an okumayı öğrenemedim. Vakfı bilmiyorum.” (E-17)

“Risale-i Nur okuyanların bulunduğu bir vakıfta, emekli olduktan sonra çalışmaya başladım. Haftada bir gün sohbetlerine katılıyorum. Sohbetler projeksiyondan anlatılıyor. İşaret dili bilen yok.” (E-22)

Katılımcıların yarısından fazlası Diyanet dışında din hizmeti aldığı başka kurum olmadığını, yalnız Diyanetteki din görevlisi ile görüşüğünü, vakıfta sadece erkeklere din hizmeti olduğunu, vakıf veya dernek gibi yerlerden din hizmeti almadığını, daha önce vakfa gittiğini fakat onların işaret dilini tam bilmediğini, okunan kitaplardan hiçbir şey anlamadığını bu nedenle vakıfa gitmeyi bıraktığını, Diyanet’in İE'lere yönelik sunduğu din hizmetlerini internet üzerinden takip ettiğini ve çok faydalı bulduğunu ifade eden İE bireylerin Diyanetin sunduğu din hizmetlerini takip ettiği görülmektedir.

Gün'ün (2015) çalışmasında engelli bireye küçük yaştan itibaren sağlıklı bir din eğitimi verilir ve bu alana yönlendirilirse engelli bireyin dindarlık eğiliminde artış olabileceği gibi karşılaştığı sorunların çözümüne de katkıda bulunacağı ifade edilmektedir (Gün, 2015, s. 68). İE çocukların dini duygu ve düşüncelerinin gelişiminde birtakım engeller görülmektedir. Gelişim psikolojisine göre yaşlılarından hep geride olan İE çocuklar, çevrelerini anlama ve kendilerini ifade etmede yaşlılarının gerisindedir. İE'nin ailesinin İE olmaması, iletişim kurmada ciddi problemlere neden olmaktadır. İE ile ortak bir dil oluşturamayan ailelerin inanç konusunda İE çocuğuna aktarabileceği bilgilerin işitebilen bireylere aktarılan bilgilerden ötesine varmadığı, İE bireye dini bilgi aktarımında yetersiz kaldıkları, bu nedenle aileden alınan din eğitiminin de İE bireyi yeterince tatmin etmediğini ifade edebiliriz. İE bireylere din eğitiminin verilmesinin özel bir eğitim gerektirdiği kaçınılmazdır.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında İE çocuğa sahip ailelerin diğer engel gruplarına

göre çocuklarının gözle görülen bedensel engelinin olmayışından dolayı onların engelini önemsemedikleri bu nedenle de iletişime geçme ihtiyacı hissetmedikleri için TİD' in öneminin aileler tarafından yeterince anlaşılmadığına vurgu yapılmaktadır. Ailelerin İE çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılama, tedavi ve eğitimleri ile uğraşırken İE çocuğunun din eğitimine olan gereksinime ihtiyacı olabileceği unutulabilmektedir. Buna rağmen İE'nin ailesinde mevcut olan dini yaşantı, İE çocuğun dine bakışını ve dini tutumunu etkilemektedir. Bu süreçte DİB'in İE çocuğa sahip ailelere yönelik aile eğitimleri vermesinin aileler için motivasyonu artıracak çalışmalar olacağı ifade edilmektedir. Bu eğitimlere okul öncesi dönemde başlanılmasının çocuğun dini hayatı açısından olumlu bir kazanım olacağına ve ailenin bu konuda önemli bir etkiye sahip olduğunun önemine değinilmektedir (Başkonak, 2016, s. 128).

İE bireylerden bazıları vakfa gittikleri şeklinde görüş beyan etmişlerdir: Vakfa gittiği halde yapılan sohbeti anlamadığı, engelli arkadaşlarıyla beraber olmak için katıldığı, çay ve ikram eşliğinde sohbeti güzel bulduğu, vakıfta sadece dini sohbet yapıldığı fakat işaret diline çevrilmediği için anlaşılmadığı, Sakatlar Derneğindeki kursa katıldığı o kursu da Diyanet hocasının verdiği, farklı eserler okuyanların bulunduğu bir vakıfta hafta da bir gün sohbetlere katıldığı, sohbetlerin projeksiyondan yansıtıldığı, işaret dili bilen hoca olmadığı, vakıfta farklı eserlerin sohbetleri işaret diline çevrildiği halde anlamadığı şeklinde görüş bildirmişlerdir. İE arkadaşlarıyla beraber vakit geçirmek için vakfa gidenlerin yalnızlık duygusundan kurtulmak ve sosyalleşme ihtiyacından dolayı sohbetlere katılım sağladığını söyleyebiliriz.

Başkonak (2016) çalışmasında STK'larda verilen din eğitiminin İE'lere yönelik yaygın din eğitimi bağlamında ilk olarak gerçekleştirilen din hizmeti olduğu ve bu açıdan önemli bir yere sahip olduğunu ifade etmektedir. Sivil bir çalışma olarak İE bireyler arasında uzun yıllardır dini sohbetler yapıldığını, bu mekanların vakıf olarak isimlendirildiğini, vakıfta yapılan sohbetlerin işaret diline çevrildiğini söylemektedir. Başkonak'a göre bu çalışmalar İE bireyler için DİB'in yapacağı çalışmalara temel oluşturmaktadır (Başkonak, 2016, s. 45).

3.2.9. Dini Konularda Bilgi Almak İsteyen İşitme Engelli Bireyin Diyanet İşleri Başkanlığı Personeliyle Nasıl İrtibata Geçtiği Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, "Dini konularda bilgi almak istediğinizde Diyanet İşleri Başkanlığı personeliyle görüntülü mü, mesaj yoluyla mı veya video içerikle mi irtibat kuruyorsunuz?" sorusu yöneltilmiştir. İE bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 10'da gösterilmiştir.

Tablo 10. Dini Konularda Bilgi Almak İstedğinde Diyanet İşleri Başkanlığı Personeliyle Hangi Yollarla İrtibata Geçtiği ile İlgili Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
Dini Konularda Bilgi Almak	Görüntülü	14	“İşaret dili ile söylemek istediklerimi daha güzel anlatıyorum. Yazıda yanlışlık olabiliyor.” (E-3)
İstenildiğinde DİB	arama		
Personeliyle İrtibata Geçilen	Mesaj Yoluyla	12	“Mesaj yoluyla hocamla her zaman görüşüyorum. Yazmayı seviyorum.” (E-14)
Yollar-Yöntemler	Yüz yüze	2	“Beni daha iyi anlıyor.” (E-5)
	konusarak		
	Video içerikli	2	Söylemek istediğimi video içeriğiyle daha doğru bir şekilde anlatıyorum.” (E-20)
	mesaj gönderme		
	Yakını	2	Hocamla kızım konuşuyor bana anlatıyor. Benim okuma yazmam olmadığı için işaretim çok iyi değil. Kızım yardımcı oluyor.” (E-17)
	aracılığıyla		

Tablo 10’un verileri incelendiğinde “Dini konularda bilgi almak istediğinizde Diyanet İşleri Başkanlığı personeliyle görüntülü mü, mesaj yoluyla mı veya video içerikle mi irtibat kuruyorsunuz?” sorusu ile ilgili İE bireylerin cevapları 5 kod oluşturmuştur. Kodlar: Görüntülü arama (f: 14), mesaj yoluyla (f:12), yüz yüze konuşarak (f: 2), video içerikli mesaj gönderme (f: 2), yakını aracılığıyla (f:2), şeklindedir:

Görüntülü arama ile iletişime geçtiğini ifade eden İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-3, E-7, E-8, E-12, E-13, E-15, E-16, E-17, E-20, E-21, E-23, E-24) görüşleri şöyledir:

“Görüntülü arama yöntemi iletişimde bizim için kolaylık sağlıyor. İşaret dili bilen hocamıza problemlerimizi anlatmak ve çözüm önerilerini öğrenmek kolay oluyor.” (E-7)

“Görüntülü konuşma benim en çok tercih ettiğim yoldur. Hocayla canlı görüşme imkânı tanıyor.” (E-12)

“Yüz yüze görüşmüş gibi oluyorum. O sebeple çoğu zaman görüntülü aramayı tercih ediyorum.” (E-15)

“Görüntülü arama yolunu kullanarak çok rahat iletişime geçiyorum. Mahmut hocayla bile görüntülü görüşüyorum.” (E-16)

“Görüntülü arayarak hocamla konuşuyorum. Yüz yüze görüşme gibi oluyor. Merak ettiğim soruların cevabını daha iyi anlıyorum. Özellikle okuma-yazması olmayanlar için çok iyi.” (E-17)

“Görüntülü konuşma işitme engelliler için çok avantajlı bir iletişim yolu. Hocaya soru sorup cevabını hemen alıyorum çünkü.” (E-21)

“Görüntülü aramayı internetim olduğu sürece daha çok tercih ediyorum. Çünkü hocayla görüntülü konuştuğumda doğru ve güvenilir bilgiye daha çabuk ulaşıyorum.” (E-24)

“Dini konularda bilgi almak istediğinizde Diyanet İşleri Başkanlığı personeliyle görüntülü mü, mesaj yoluyla mı veya video içerikle mi irtibat kuruyorsunuz?” sorusuna mesaj yoluyla cevap veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-3, E-6, E-7, E-8, E-9, E-14, E-18, E-20, E-23, E-24) görüşleri şöyledir:

“Mesaj yoluyla iletişim kurmayı tercih ediyorum. Önemli bilgileri mesajla paylaşıncı daha iyi anlıyorum. Bilgiler net aktarılıyor, karışıklık olmuyor.” (E-3)

“Genelde mesajlaşmayı tercih ediyorum. Çünkü konuşmayı sevmiyorum.” (E-6)

Mesajlaşmak kolayıma gidiyor. Mesaj yoluyla iletişime geçiyorum.” (E-7)

“Hocamla her zaman mesajlaşıyorum. O benim aynı zamanda arkadaşım. Yüz yüze görüşmediğimiz zamanlarda mutlaka mesajlaşıyoruz. Mesaj yoluyla da olsa hocamla sohbet etmeyi seviyorum.” (E-8)

Yüz yüze konuşarak Diyanet personeli ile iletişime geçtiğini ifade eden İE bireylerin (E-5, E-12) görüşleri şu şekildedir:

“Beni daha iyi anlıyor.” (E-5)

“En iyi iletişim yöntemi yüz yüze görüşme tekniği olduğu için tercihim. Hocamızla birebir sohbet her zaman avantajlı oluyor.” (E-12)

Video içerikli mesaj gönderme cevabını veren İE bireylerin (E-8, E-20) görüşleri şöyledir:

“Video çekmeyi seviyorum. Videoda kendimi daha iyi ifade ediyorum. Söyleyeceğim şeylerde unuttuklarım olursa tekrarını çekiyorum. İletişim için kolaylık sağladığını düşünüyorum.” (E-8)

“Söylemek istediğimi video içeriğiyle daha doğru bir şekilde anlatıyorum.” (E-20)

Yakını aracılığıyla ilgili cevabını veren İE bireylerin (E-17, E-24) görüşleri şöyledir:

“Hocamla kızım konuşuyor bana anlatıyor. Benim okuma yazmam olmadığı için işaretim iyi değil. Kızım yardımcı oluyor.” (E-17)

“Birinci derece yakınım olan kızım aracılığıyla iletişime geçiyorum. Kızım hocamla benim aramızda köprü görevi yapıyor. Birbirimizi daha iyi anlıyoruz.” (E-24)

İE bireyler DİB personelini görüntülü aramanın iletişim kurmada, problemleri anlatmada ve çözüm yollarını öğrenmede kendileri için kolay olduğu, bu şekilde kendini daha iyi ifade ettiği, yüz yüze görüşmüş gibi olduğu, rahat bir şekilde iletişime geçtiği, özellikle okuma yazması olmayanlar için en iyi yol olduğu, sorularının cevabını daha çabuk aldığı, doğru ve güvenilir bilgiye daha çabuk ulaştığı şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında İE bireylerin cevabını merak ettikleri dini konularda destek almak için Diyanetle görüntülü görüşme yapamamalarına rağmen kendi aralarında görüntülü görüşme yaptığından, birçok resmî kurum ve kuruluşunda İE bireylere görüntülü görüşme servisi ile hizmet verildiğinden bahsedilmektedir (Başkonak, 2016, s. 112). Günümüzde DİB merkezinde veya müftülüklerde ALO FETVA hattında işaret dili bilen uzmanlar olmadığı için İE bireye görüntülü konuşma yapılarak yardımcı olunamamaktadır. Bu sebeple DİB merkezinde veya müftülüklerde ALO FETVA hattında TİD eğitimi almış bay ve bayan uzmanlar istihdam edilmesinin elzem olduğunu söyleyebiliriz.

Katılımcıların dini konularda bilgi almak istediğinde DİB personeliyle irtibata geçtiği yollardan diğeri mesaj yoludur. İE bireyler önemli bilgileri mesajla paylaşınca daha iyi anladığı ve bilgiler net bir şekilde aktarıldığı, konuşmayı sevmediği için tercih ettiği, din görevlisinin kendisinin arkadaşı olduğu onunla her zaman mesajlaştığı, yazmayı sevdiği için mesaj yolunu tercih ettiği şeklinde görüş bildirmişlerdir.

İE bireylerin, sözlü iletişimde yaşadıkları zorluklar nedeniyle konuşan bireylerle yazılı (mesajlaşma yoluyla) iletişime geçtikleri anlaşılmaktadır. Kendileri için önemli bilgileri mesajla gönderince karşısındaki kişinin daha iyi anlayacağını düşünmektedirler. Halbuki İE bireylerin normal konuşan insanlar gibi cümleler kuramadıkları, kendilerini konuşanlara tam anlatamadıkları da bir gerçektir. Bu da iletişimde sıkıntı yaşamalarına neden olmaktadır.

Yüz yüze konuşarak iletişime geçtiğini ifade eden İE bireyler ise Diyanet personelinin kendilerini daha iyi anladıkları, en iyi iletişim yolu olduğu, yüz yüze görüşmenin her zaman avantajlı olduğunu düşündükleri için bu yöntemi tercih ettikleri şeklinde görüş beyan etmişlerdir. İE'lerin yüz yüze görüşmenin önemine vurgu yapmasının sebebi daha sağlıklı iletişim kuracaklarına inanmalarıdır. Yüz yüze görüşmede İE bireyler beden dilinden istifade etmektedirler. Onlar için jest ve mimikler çok önemlidir. Ayrıca muhatabı ile işaret diliyle iletişim kurduğunda bile işaretleri tam olarak gördüğü takdirde gerçekte anlatılmak istenilenleri daha iyi anladıklarını söyleyebiliriz. Bu nedenle İE'ler için yüz yüze görüşmelerin sağlıklı iletişim için vazgeçilmez bir yöntem olduğunu ifade edebiliriz.

İE bireylerden bazılarının Diyanet personeli ile video yoluyla iletişime geçtiği görülmektedir. Video çekmeyi sevdiği, videoda kendini daha iyi ifade ettiği, eksiği olduğunda tekrar çekip gönderdiği, iletişim için kolaylık olduğunu düşündüğü, söylemek istediklerini video içeriğiyle daha doğru anlattığı için video yöntemini kullandıklarını ifade etmişlerdir. Video çekerek işaret dilini, beden dilini, jest ve mimikleri beraberce kullanan İE anlatmak istediklerini net bir şekilde muhatabına ileteceği düşüncesindedirler.

İE bireylerin engellerine bir de okuma-yazma engeli eklendiğinde kendilerini daha iyi ifade edebilmek adına konuşabilen ve işaret dilini bilen çocuklarından hayatlarını kolaylaştırmak adına destek aldıkları görülmektedir. Aslında CODA'ların bir nevi İE yakınlarının yerine getirmesi gereken sorumluluklarında onları desteklediğini söyleyebiliriz. Yapılan araştırmalarda CODA'ların anadilinin işaret dili olduğunu ifade eden Odabaş, CODA'ların işiten toplulukla işitmeyen topluluk arasında adeta birer köprü vazifesi gördüğünü, iki topluluğun da kültürünü taşıdığını ifade etmiştir (Odabaş, 2024, ss. 37-38).

3.2.10. Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “İşitme engellilerin din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu yöneltmiştir. İşitme engelli bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 11’de gösterilmiştir.

Tablo 11. Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar Hakkındaki Görüşleri

Tema	Kod	f	Örnek Cümle
İşitme Engellilerin Din Hizmetlerinde Karşılaştıkları Sorunlar	İletişim Problemi	14	“İşiten ve konuşan insanların işaret dilini öğrenmesi durumunda aramızdaki iletişim probleminin çözüleceğini düşünüyorum.” (E-6)
	İşaret dili bilen din görevlisi sayısının yetersiz oluşu	13	“İşaret dili bilen personelin sayısı çoğaltılmalı. Bazen camide çeviri yapan din görevlisi olmayabiliyor. Erkek işitme engelliler için Kuran kursu açılmaması benim için büyük problem.” (E-12)
	Materyal problemi	2	“İşitme engelliler için hazırlanan materyalleri hocamız anlattığı zaman anlayabiliyorum. Kendi başıma okusam da tam olarak anlayamıyorum.” (E-3)
	Din hizmetlerinin işitme engelli bireylerin çalışma saati ile çakışması	2	Çalışanlar için din hizmeti saatlerinin düzenlenmesini istiyorum.” (E-19)

Tablo 11’in verileri incelendiğinde “İşitme engellilerin din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?” sorusu ile ilgili işitme engelli bireylerin cevapları 4 kod oluşturmuştur. Kodlar: İletişim Problemi (f:14), işaret dili bilen din görevlisi sayısının yetersiz oluşu (f:13), materyal problemi (f:2), din hizmetlerinin işitme engelli bireylerin çalışma saati ile çakışması (f:2) şeklindedir.

Din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlara iletişim problemi cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-5, E-6, E-8, E-9, E-11, E-12, E-14, E-15, E-17, E-19, E-20, E-21, E-22) görüşleri şöyledir:

“İnsanlar beni anlamıyor ve ben üzülüyorum.” (E-1)

“İnsanlarla iletişim kurmakta zorlanıyorum. Çünkü benim okuma yazmamda yok. Ciddi problem yaşıyorum. Bu yaşıma kadar sadece beden dili ile iletişim kurarak hayatıma devam ettim.” (E-5)

“İşiten ve konuşan insanların işaret dilini öğrenmesi durumunda aramızdaki iletişim probleminin çözüleceğini düşünüyorum.” (E-6)

“Hocam işareti iyi biliyor. Onunla iletişim problemimiz yok. Ama çevremde insanların işareti yok, bu nedenle iletişim kurmakta zorlanıyorum.” (E-8)

“Yaşadığım şehirde işaret dili ile eğitim veren yalnızca bir tane bayan hoca var, başka hoca yok. İşaret dili ile din hizmeti veren hocaların az sayıda olması olumsuz bir durum.” (E-9)

“İletişim problemi yaşıyoruz. Bu nedenle de diğer insanlarla bir araya gelmemeye dikkat ediyorum. Kendimi yalnız hissettiğimi söyleyebilirim.” (E-22)

İşaret dili bilen din görevlisi sayısının yetersiz oluşu cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-2, E-3, E-4, E-6, E-9, E-11, E-12, E-13, E-14, E-15, E-16, E-17, E-18, E-20, E-23) görüşleri şu şekildedir:

“Çevremde işaret dili ile eğitim verecek kimse olmadığı için Kur'an okumayı öğrenemedim. İşaret dilini daha çok din görevlisi öğrenmeli.” (E-2)

“Daha çok hoca işaret dili öğrenmeli. Kur'an kursu evime uzak olsa da problem değil, gidiyorum. Yine de evime yakın Kur'an kursunda ve camideki din görevlilerinin de işaret dili bilmesini isterim.” (E-3)

“En büyük problem dil problemi bana göre. Çevremizdeki insanlar işaret dili öğrenmiş olsalar aramızdaki engeller de kalkacak.” (E-4)

“Çevremdeki insanların da işaret dili öğrenmesini isterim. Her cami deki din görevlisi işaret dili bilmeli. İletişim için bu şart.” (E-11)

“Erkeklere yönelik kuran eğitimi, dini bilgiler ve dini kavramlar sözlüğü eğitimi verilmelidir. Dini kavramları anlayamıyoruz. Bu da büyük bir dil problemidir.” (E-12)

“İşaret dilinin toplum içerisinde yeterince bilinmemesi yaşanan önemli bir dil problemidir. İşaret dilini herkes bilmiyor.” (E-14)

“İşaret dili ile Kur'an ve din dersi yapılmasını istiyorum. Din görevlilerinin hepsi işaret dili bilmeli. Camide zorlanıyorum.” (E-18)

“Camiye gidiyorum ama hoca işaret dili bilmeyince anlayamıyorum. Bütün hocaların işaret dili bilmesini istiyorum. Diyanet işaret dili ile eğitim hizmetleri vererek işitme engellilerin dil problemine biraz da olsa çözüm getirmiştir.” (E-23)

Materyal problemi cevabını veren İE bireylerin (E-3, E-22) görüşleri şöyledir:

İşitme engelliler için hazırlanan materyalleri hocamız anlattığı zaman anlayabiliyorum. Kendi başıma okusam da tam olarak anlayamıyorum.” (E-3)

“Materyal problemi yaşıyorum. Okuduğum kitaplar işitme engellilere göre değil, anlamakta çok zorlanıyorum.” (E-22)

Din hizmetlerinin İE bireylerin çalışma saati ile çakışması cevabını veren İE bireylerin (E-19, E-20) görüşleri şöyledir:

“Çalışanlar için din hizmeti saatlerinin düzenlenmesini istiyorum.” (E-19)

“Çalıştığım için Kur'an derslerine zaman kalmıyor. Çalışanlar için çözüm bulunmalı. Hafta sonu işitme engellilere özel din hizmeti verilmelidir.” (E-20)

İE'lerin din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunların birincisi iletişim problemidir. İE bireyler insanların kendilerini anlamadığı ve bu duruma üzüldükleri, hocası işaret dili bildiği için onunla iletişim sorunu yaşamadıkları, işaret dili ile eğitim veren hoca sayısının az olmasının iletişim açısından olumsuz bir durum olduğu, whatsapp grubundan İE bayanlarla ve hocayla hemen iletişime geçtikleri, İşitme engellerinden dolayı insanlarla bir araya gelmemeye çalıştıkları bu nedenle de kendilerini yalnız hissettikleri şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

Musayev'in (2013) çalışmasında engelli bireylerin yaşadığı en zor sorunlardan birisi kendilerinin yeterince anlaşılmadığını düşünmeleridir. Engelli bireylerin sorunlarının çözümü için öncelikle engelli ile diyalog ve iletişim kurmak gerektiği ifade edilmiştir. Engellilerin hayat hikayelerini, mücadelelerini ve sorunlarını paylaşmalarını sağlayarak diyalog ortamı hazırlanması önerilmektedir. Aynı dili konuşan bireylerin ortak noktası olunca problemlerini rahatça anlatabildikleri görülmektedir. İE bireylerin normal insanlarla iletişime geçememe durumunda toplumun diğer bireyleriyle görüşmeyi istemeyip kabuğuna çekilerek yalnızlığı tercih ettiği ulaşılan sonuçlardandır. (Musayev, 2013, s. 156). Bu durum ise İE bireyin toplumla bütünleşmesi adına olumsuz bir durum olarak ortaya çıkmaktadır. İletişim problemi dil problemini beraberinde getirmektedir.

İE bireyler işaret dilini bilen diyanet görevlisi sayısının az olmasını; Kur'an okumayı öğrenmeleri, dini bilgilerden haberdar olmaları, camide vaaz ve cuma hutbesini anlamaları vb. kendilerine yönelik din hizmetlerinde karşılaştıkları en büyük sorunlardan biri olarak görmektedirler.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında 2015 yılında 113 erkek din görevlisine verilen eğitimler sonucunda 30 din görevlisinin eğitim faaliyetlerine devam ettiği, TİD bilen din görevlisine ihtiyaç olduğu ifade edilmiştir. Aynı çalışmada Başkonak 2014 yılından itibaren bayan İE'ler için din eğitimi faaliyetlerinin devam ettiğini tersi durumla erkek İE bireyler için resmî olarak din eğitimi çalışmalarının ve hutbe-vaaz çevirilerinin ivme kazanamadığına dikkat çekmiştir. (Başkonak, 2016, s. 75). Aradan 10 yıl geçmesine rağmen aynı problemin devam ettiği anlaşılmaktadır.

Yüce'nin (2022) çalışmasında işaret dili bilen personelin az olmasının en büyük sorun olduğu, her ilçeden bir temsilciye işaret dili eğitimi verilmesi gerektiği, ayrıca diğer din görevlilerine de işaret dili eğitimi verebilmek noktasında yaşanan problemler olduğu, eğitim verecek personel sayısının azlığı nedeniyle birçok ilçede kurs açılmadığı ifade edilmiştir. İl engelli koordinatörlerinin işaret dili eğitici eğitimi verebilme yeteneğine sahip olması gerektiği çalışmada vurgulanan önemli hususlardandır (Yüce, 2022, s. 51).

Başkonak (2016)'ın çalışmasında DİB tarafından Türkiye genelinde yürütülen yaygın din eğitimi faaliyetlerine nazaran İE bireyler için açılan Kur'an kurslarının ve bu kurslara devam eden öğrencilerin sayıca çok az olduğu ifade edilmiş ve bu konuda acil çalışmalar yapılması gerektiğine vurgu yapılmıştır. Aynı çalışmada ulaşılan bulgulara İE bireyin evine uzak olmasına rağmen İE kursuna katılım sağladığı, erişimi problem etmediği çünkü bu kursun açılmasını yıllarca beklediğini ifade ettiği görülmektedir (Başkonak, 2016, s. 85). İE'lere yönelik Kur'an kurslarının ilk açıldığı yıllarda İE bireylerin erişilebilirlik sorununu problem etmedikleri anlaşılmaktadır.

İE bireyler kendileri için hazırlanan materyallerin Diyanet görevlisi anlattığı zaman anlaşıldığı, okudukları kitapların İE'lere göre olmadığı ve bu sebeple anlamakta zorlandıkları şeklinde materyaller ile ilgili karşılaştıkları sorunları ifade etmişlerdir.

Başkonak'ın (2016) çalışmasında Kur'an kurslarında ve İşitme Engelliler Okullarında kullanılan ders araç gereçlerinin ve materyallerin yetersiz olduğu sonucuna ulaşılmıştır. MEB ve DİB'in İE'ye yönelik yaptığı din eğitimi faaliyetleri için materyal geliştirmede ve ders araç gereçlerini teminde kurumların yetersiz kaldığı ve bu konuda etkin çalışmaların bulunmadığı ifade edilmektedir (Başkonak, 2016, s. 103). Din eğitiminde kullanılan kavramların çoğunlukta soyut olduğu düşünülürse, bunun için hazırlanan materyallerin, görsellerle, işaret dili videolarıyla, altyazı eklenerek, kısa ve net açıklamalarla hazırlanmış olması, etkileşimli öğrenme unsurları kullanılması, kültürel ve inanç duyarlılığının göz önünde bulundurulması, bireysel farklılıklar ve ihtiyaçların gözetilmesi, öğretmen desteğine

ve yönlendirmesine uygun olarak hazırlanması durumunda İE bireylerin din eğitiminde istenilen verime ulaşılabilir.

Katılımcıların din hizmeti alırken karşılaştıkları sorunlardan bir diğeri ise; çalışma saatlerinin göz önünde bulundurulması gerektiği, çalışan İE bireylerin zaman problemi yaşadığı bu sebeple mesai saatleri dışında hafta sonunda çalışan İE bireylere özel din hizmeti verilmesi şeklindedir.

Başkonak (2016) çalışmasında bu konuya şöyle yer vermiştir: İE'nin algı ve anlama seviyeleri dikkate alındığında, din eğitimi süreçlerinin devamlılık göstermemesi istenilen başarıya ulaşmada gecikmelere sebep olmaktadır. Bu nedenle, DİB'in İE'lerin isteklerine göre günün her vaktinde icra edilebilen din dersleri, Kur'an-ı Kerim eğitimleri ve hutbe-vaaz çevirilerine katılabilmeleri, bu çalışmaların devamlı ve ülke genelinde sürdürülebilir olmasının din konusunda yetişmiş İE birey sayısını etkileyeceğine vurgu yapmıştır (Başkonak, 2016, s. 75). Bu veriler ışığında İE bireyler için mesai saatlerinin dışında bir zaman tayin edilerek din hizmeti sunulabilir. DİB'in aynı zamanda online din hizmetlerinden de istifade edilebilir.

DİB 2021 yılında İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı hazırlayarak engelli bireylerin beklenti ve ihtiyaçlarının karşılanması, eğitimin sürekliliğinin sağlanması ve Kur'an kursu öğreticileri tarafından sürecin planlı-programlı bir şekilde etkin olarak yürütülmesi amacıyla, alanında uzman akademisyenler, uygulayıcılar ve Başkanlık temsilcilerinden oluşturulan komisyonun çalışması neticesinde; yapılandırılmasında ve detaylandırılmasında İE bireylerin hazır bulunuşluk düzeyleri, öğrenme güçlükleri, öğrenim süreçlerini etkileyen faktörler gözetilerek "İşitme Engellilere Yönelik Kur'an Kursları Özel Öğretim Programı" hazırlayarak İE bireylerin hizmetine sunmuştur. Öğretim programında yeni düzenlemelerin olduğu görülmektedir. Programın haftalık 18 saatlik ve 12 saatlik olmak üzere iki seçeneği olmakla beraber, 18 saatlik ders programın uygulanması halinde 12 saati Kur'an-ı Kerim öğretimine, 6 saati ise dini bilgiler öğretimine (İtikat 1 saat, İbadet 2 saat, Ahlak 1 saat, Siyer 1 saat); haftalık 12 saat uygulanması halinde ise toplam 12 saatin 8 saati Kur'an-ı Kerim öğretimine, 4 saati ise dini bilgiler öğretimine (İtikat 1 saat, İbadet 1 saat, Ahlak 1 saat, Siyer 1 saat) ayrılır. İE'lerin eğitimini daha sistematik hale getirmekte olan öğretim programının dışında İE bireylerin devam durumlarına göre ek öğretim programları da açılmaktadır.

3.2.11. Farklı Konularda Problem Yaşayan İşitme Engelliye Diyanet Personelinin Davranışı, Problem Çözmede Dini ve Manevi Açıdan Nasıl Yardımcı Olduğu Hakkındaki Görüşleri

İşitme engelli bireylere, “Farklı konularda problem yaşadığınızda diyanet personeli size nasıl davranıyor, probleminizi çözmede dini ve manevi açıdan nasıl yardımcı oluyor? Açıklar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. İE bireylerle yapılan görüşmelerden elde edilen bulguların analizi Tablo 12’de gösterilmiştir.

Tablo 12. Farklı Konularda Problem Yaşayan İşitme Engelliye Diyanet Personelinin Davranışı, Problem Çözmede Dini ve Manevi Açıdan Nasıl Yardımcı Olduğu Hakkındaki Görüşleri

Tema	Konu	f	Örnek Cümle
Farklı Konularda Problem Yaşayan İşitme Engelliye Diyanet Personelinin Davranışı, Problem Çözmede Dini ve Manevi Açıdan Nasıl Yardımcı Olduğu	Dini ve manevi açıdan destek sağlıyor	19	“Dini ve manevi açıdan hocamız bana destek sağlıyor. Hastalık sürecimde hocamız manevi destek konusunda çok yardımcı oldu. Beni ahiret hayatına hazırladı. Hastalık sürecimi kolay atlattım. Ağır bir beyin ameliyatı geçirmiştım. Beni manevi olarak ahiret hayatına hazırladığını düşünüyorum.” (E-24)
	Nezaket içeren sözler kullanıyor	15	“Hocam bana tatlı dilli ve güler yüzlü davranıyor.” (E-12)
	Sorularımızı hemen cevaplandırıyor	6	“Problemlerimize hemen çözüm buluyor. Her konuda yardımcı oluyor.” (E-7)

Tablo 12’nin verileri incelendiğinde “Farklı konularda problem yaşayan işitme engelliye Diyanet personelinin davranışı, problem çözmede dinî ve manevi açıdan nasıl yardımcı oluyor? Açıklar mısınız?” sorusu yöneltilmiştir. İE bireylerin cevaplarının 3 kod oluşturduğu görülmektedir. Kodlar: Dini ve manevi açıdan destek sağlıyor (f:19), nezaket içeren sözler kullanıyor (f:15), sorularımızı hemen cevaplandırıyor (f:6) şeklindedir.

Dinî ve manevi açıdan destek sağlıyor cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-7, E-8, E-9, E-10, E-11, E-12, E-14, E-15, E-16, E-17, E-18, E-20, E-23, E-24) görüşleri şöyledir:

“Dinî ve manevi açıdan cennete gitmem için; sadaka vermek, zekât vermek gibi davranışlara yönlendiriyor.” (E-1)

“Özellikle dedikodunun haram oluşunu, günahının büyüklüğünü anlatarak ahiretimizi kazanmak adına maddi- manevi yönden destek sağladı.” (E-2)

“Abdest, gusül, namaz, gibi ibadetleri hocaya soruyorum. Hoca cenneti kazanmak için bana oruç tutmamı, namaz kılmamı söylüyor. Anneme, babama ve akrabalarımın güzel davranmam gerektiğini; cenneti kazanacak ibadet ve davranışları bana anlatıyor. Fakirlere yardım yapmamı, insanlara karşı güler yüzlü olmamı söylüyor.” (E-8)

“Dini sohbet yapıyoruz. İbadetlerle ilgili uygulamaları öğretiyor. Abdest nasıl alınır? namazların kılınışı vs. İşitme engelli whatsapp grubuna yeni katıldım. Manevi ve dini yönden hocalarımızın işitme engelli bireyleri desteklediğini görüyorum.” (E-15)

“Eşimle ve arkadaşımın yaşadığımız problemlerde hocamıza danışarak çözüme ulaştık. Hocalarımız bizlere sadece dini bilgiler vermiyor aynı zamanda manevi rehberlikte yapıyor.” (E-23)

“Hastalık sürecimde hocamız manevi destek konusunda çok yardımcı oldu. Beni ahiret hayatına hazırladı. Hastalık sürecimi kolay atlattım. Ağır bir beyin ameliyatı geçirmiştım. Beni manevi olarak ahiret hayatına hazırladığını düşünüyorum. Duanın gücüne şimdi daha çok inanıyorum.” (E-24)

Farklı konularda problem yaşayan İE’ ye Diyanet personelinin davranışı ile ilgili “nezaket içeren sözler kullanıyor” cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-1, E-2, E-3, E-4, E-6, E-7, E-8, E-9, E-11, E-12, E-14, E-15, E-16, E-18, E-20) görüşleri şöyledir:

“Hocamız iyi davranıyor. Bizlerle güzel konuşuyor.” (E-1)

“Diyanet personeli gayet nazik davranıyor. Olumsuz davranışı olmadı. Dini ve manevi açıdan problemlerimi çözmeye gayret ediyor. Umreye gideceğim zaman ihrama nasıl gireceğimi, ihramdan nasıl çıkacağımı, ihram yasaklarını anlattı bana. Umre de iken hocalarımın sözünden çıkmamamı söyledi. Ahlaki konularda davranışlarımıza dikkat etmemiz gerektiğini, dedikodu, gıybet, iftira, ihram yasaklarını açıkladı.” (E-4)

“Davranışı güzel. Asla kırıcı değil. Yapıcı bir özelliğe sahip.” (E-7)

“Sakin karşılıyor ve problemime çözüm bulmaya çalışıyor. Abdest, gusül, namaz, gibi ibadetleri hocaya soruyorum. Hoca sevap kazanmak için bana oruç tutmamı, namaz kılmamı söylüyor. Anneme, babama ve akrabalarımın güzel davranmayı, cenneti kazanacak ibadet ve davranışları bana anlatıyor. Fakirlere yardım yapmamı söylüyor. İnsanlara güler yüzlü olmamı söylüyor.” (E-8)

“Sabırla kızmadan güler yüzlü bir şekilde sorularımı cevaplıyor. Çalıştığım için programlara da katılamıyorum. Hocamla yakinen tanışmasam da görmemezlikten gelmiyor.” (E-11)

“Sevgiyle yaklaşıyor. Her zaman tatlı dilli güler yüzlü bir hocam var.” (E-14)

Sorularımızı hemen cevaplandırıyor cevabını veren İE bireylerden bazılarının (E-3, E-6, E-7, E-8, E-11, E-20) görüşleri şu şekildedir:

“Problemime çözüm buluyor. Dini açıdan açıklamayı yapıp manevi boyutunu da söylüyor.” (E-3)

“Sorunlarıma hemen çözüm buluyor, sorularımı hemen cevaplandırıyor. Eğer kendi alanı dışında bir şey ise gerekli kişileri arayarak onlarla konuşuyor, çözüm yolları buluyor.” (E-6)

“Sorunlarıma hemen çözüm bulmaya çalışan bir hocam var. Bu davranışı ile bizlere ne kadar çok değer verdiğini gösteriyor.” (E-8)

“Sorularımı çekinmeden her zaman sorabiliyorum. Bazen görüntülü, bazen mesajla, bazen de yüz yüze. Hemen cevap alabiliyorum. Her ilde engellilere din hizmeti veren hocalar eğittiği için Diyanet’e çok dua ediyorum. Allah Diyanetten razı olsun.” (E-11)

“Problemlerime çözüm bulmaya çalışan hocamız iş yerinde beni defalarca ziyaret etti. Özel olarak din dersi ve Kur’an dersi verebileceğini söyledi. Ben ise iş yerinde birebir eğitimi kabul etmedim. Bizim için elinden gelen her şeyi yapıyor.” (E-20)

Katılımcılar dini ve manevi gelişimleri için Diyanet personelinin tavsiyelerde bulunduğu, haram olan davranışları söyleyerek kendilerini uyardığı, aile problemleri yaşadıklarında manevi danışmanlık ve rehberlikte bulunduğu, ibadetleri nasıl yapacaklarını ve güzel ahlakın nasıl olması gerektiğini anlattığı, hadis sohbetleri yaparak maneviyatlarını güçlendirdiği, ibadetlerin öğretimi noktasında özel ilgilendiği, eşiyle ve arkadaşıyla yaşadığı problemlerde çözüm yolu bulduğu, İE'lere sadece dini bilgiler vermediği aynı zamanda manevi rehberlik yaptığı şeklinde görüş bildirmişlerdir.

Cebeci (2016) çalışmasında din hizmetlerinin cami ile sınırlı olmadığını, dinin hayatın bütününe kuşattığını, dinin insanların hayatlarının her alanında yer aldığını, insanların din ve maneviyat bağlantılı olarak yardıma ihtiyaç duyabileceğini ve hayatta her zaman din ile ilgili problemler yaşayabileceğini, insanların karşılaştığı problemleri din ve maneviyat bağlamında çözmek isteyebileceklerini vurgulamaktadır. Din hizmetlerinde rehberlik etmenin dini bir görev olmanın yanı sıra resmi ve vicdani bir görev olduğunu, din hizmetlerinin temelinde dini rehberlik amacı bulunduğunu ifade etmektedir (Cebeci, 2016, ss. 145-147).

Yüce'nin (2022) çalışmasında dini hizmetlerin aile içi ilişkilerde ve toplumun diğer unsurlarında İE'ler için olumlu etkiler meydana getirdiğini ifade etmiştir. Özellikle bu hizmetlerden öğrenilen dini bilgilerin ailenin diğer fertleriyle paylaşılması İE'lerin aile içi ilişkilerini geliştirmesinde önemli bir rol oynadığı, ayrıca toplumun engellilere bakışını

olumlu yönde etkilediğine vurgu yapmıştır (Yüce, 2022, s. 47). Bu açıdan bakıldığında DİB tarafından birçok alanda engellilere dini rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulduğu görülmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün görev ve yetki alanında 2025 yılında yapılan değişiklikler içerisinde; öğrenci yurtları, eğitim kurumları, gençlik merkezleri ve kampları, ceza infaz kurumları, sağlık kuruluşları, sosyal hizmet kurumları ve benzeri yerlerde iş birliği esasına göre manevi danışmanlık ve din hizmeti sunulması yer almaktadır. Göçmen, engelli, bağımlı, afetzedede gibi desteğe muhtaç kesimlere yönelik manevi danışmanlık hizmetlerini yürütmek, aile, kadın, gençlik ve toplumun diğer kesimlerine yönelik dini konularda aydınlatma ve rehberlik yapmak yer almaktadır (Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 1965). Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün bünyesinde irşat hizmetleri, cami hizmetleri, aile ve dini rehberlik, gençlik hizmetleri, göç ve manevi destek hizmetleri daire başkanlıkları kurularak bu görevi icra ettikleri görülmektedir (<https://dinhizmetleri.diyanet.gov.tr/>).

İE bireyler farklı konularda problem yaşadıklarında Diyanet personelinin kendilerine iyi davrandığını, dini ve manevi açıdan problemlerini çözmeye çalıştığını, yapıcı bir özelliğe sahip olduğunu, sabırlı olduğunu, sevgiyle yaklaştığını, tatlı dilli güler yüzlü olduğunu söylemişlerdir.

Yüce'nin (2022) çalışmasında kurumsal yapıya ilişkin sorunlardan birisi olan hizmet veren kişilere ilişkin sorunlara yönelik bulgularda bazı İE bireylerin görüşlerinin tezimizde ulaşılan görüşlerle benzerlik gösterdiğini ifade edebiliriz. İmamlarla ilgili çok iyi insanlar oldukları, cami görevlilerini sevdikleri, müftülüğe gittiklerinde güzel karşılandıkları şeklinde görüş beyan ettikleri görülmektedir (Yüce, 2022, ss. 50-51).

SONUÇ VE ÖNERİLER

İşitme Engelli bireylerin DİB'in sunduğu din hizmetlerine yönelik görüşleri hakkında İşitme Engelli bireylerin görüş ve beklentilerini incelediğimiz araştırmanın bu bölümünde bulgulardan elde edilen sonuçlar ve öneriler yer almaktadır. Araştırmamızda şu sonuçlara ulaşılmıştır:

İE bireylerin, DİB'ce görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkındaki görüşlerinde ilk iki sırada Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler eğitimi verildiği şeklinde görüş bildirenler yer almaktadır. Önemli gün ve gecelerde cami-engelli programları düzenlemek ve koordinatör tarafından gerçekleştirilen ziyaretler de İE bireyler tarafından önemli bulunmaktadır. İE bireylerin Kur'an ve din eğitimlerini engelli koordinatörünün görevi olarak görmesi ve dile getirmesi bu eğitimlere duydukları özlemi ortaya koymaktadır. Toplumun din konusunda aydınlatılması ve sahih dini bilgiyi doğru kaynağından öğrenmeleri amacıyla yola çıkan DİB İE bireylere Kur'an ve dini bilgiler eğitimi vererek özlemini duydukları eğitimleri almalarını sağlamıştır. Din hizmetleri sunma bağlamında resmi bir kurumun İE'ler için özel çalışmalar yapması onları ziyadesiyle memnun etmiştir. Daha önce bu kadar detaylı bir din eğitimi almadıkları için de yapılan tüm çalışmalar kendilerini değerli hissetmelerini sağlamıştır. Eğitimlerde bazı eksikliklerin olmasına rağmen İE bireylerde olumlu bir iz bıraktığı bir gerçektir. Gerçekleştirilen cami programlarının, İE bireylerin yalnızlık duygusunun giderilmesinde, tanışıp kaynaşmalarında ve böylece sosyalleşmelerinde önemli katkısının olduğunu söyleyebiliriz.

DİB'in Diyanet TV'de İE'lere yönelik gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında farklı görüşler ortaya çıkmış bulunmaktadır. Katılımcılardan yarısına yakınının cuma günü Diyanet TV'de yapılan cuma vaazı ve hutbesinden haberdar olduğu, canlı yayından izleyemediklerinde sosyal medya hesaplarından takip ettikleri, DİB'in tercümanlarının bu çevirilerden dolayı İE'ler arasında tanındığını söylemek mümkündür. Bununla beraber farklı dini yayınlar izledikleri de ifade edilmiştir. Katılımcıların yarısına yakını Diyanet TV'yi hiç izlemiyorken, dini içerikli programlar ve soru-cevap programı hakkında az sayıda kişinin bilgi sahibi olduğu görülmektedir. Diyanet TV'yi izlemeyen katılımcıların birçok görüş bildirmesine rağmen en dikkat çekici cevabın işaretleri anlamadığını ifade eden İE bireylerin cevabıdır. Bu cevaptan İE'ler arasında hem temel işaret dilinde hem de dini kavramların işaretinde büyük anlamda bilgi eksikliği olduğu anlaşılmaktadır. Dini kavramlar sözlüğünün oluşum tarihinin yakın bir zamana dayalı olduğu düşünüldüğünde, İE tarafından öğrenilmesi

ve kabul görmesi zaman alacakken, temel işaret dilinde eksikliğin olması İE'lerin eğitiminde ilköğretim ve ortaöğretimden eksikliklerin var olabileceğini akla getirmektedir.

DİB'in İE'lere yönelik Kur'an Kurslarında gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında katılımcıların tamamına yakını Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgiler öğretildiği şeklinde cevap vermişlerdir. Çok az katılımcının ise herhangi bir bilgisinin olmadığı görülmektedir. İE bireylere DİB'in Kur'an kurslarında sunduğu din hizmetlerinde günlük ibadetlerini yerine getirecek derecede Kur'an-ı Kerim eğitimi aldıkları, Kur'an okumayı, namaz dualarını ve namaz surelerini öğrendikleri anlaşılmaktadır. Resmi olarak erkek İE bireyler için de Kur'an kursu talepleri olduğu görülmektedir. Ortaya çıkan bu sonuçtan erkek İE bireyler için yaşadıkları şehir veya ilçede Kur'an ve dini bilgiler dersleri verilen bir kursun henüz açılmadığı anlaşılmaktadır. İE bireyler Kur'an kurslarında anne babaya karşı vazifelerinin ne olduğu, ibadetlerin yapılış şekilleri, günah ve sevap kavramları, surelerin anlamları, inanç konuları, Hz. Peygamberin örnek ahlakı, abdestin alınışı, iman-İslam'ın şartları, umre yarışmaları ile ilgili dini bilgiler verildiğini söylemişlerdir. Bu görüşler DİB'in kuruluş amacına uygun olarak İE'lere İslam Dini'nin inanç esasları, Kur'an eğitimi, ibadet ve ahlak esasları ile ilgili dini bilgiler eğitimlerinin verildiğini ortaya koymaktadır.

DİB'in İE'lere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleri ile ilgili olarak; cuma vaazı, cuma hutbesi, cami programları, çay ve ikram, cuma namazı kılmak, umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlemek gibi sonuçlara ulaşılmıştır. Cuma vaazı ve hutbesi cevabının katılımcıların yarısından fazlası tarafından verildiği görülmektedir. İE bireyler, Ahmet Hamdi Akseki camiinden yapılan cuma vaazı ve cuma hutbesini izlediklerini, yaşadıkları şehirde cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrildiğini ifade etmişlerdir. Burada dikkat çeken cevabın ise dini kavramlara ait işaretlerin tam olarak anlaşılmadığıdır. Ayrıca hutbe çevirisi yapılan camiye gidemeyen katılımcının gittiği camide işaret dili bilen hocanın olmayışı hutbeyi anlamamasına neden olmaktadır. İE bireylerin yarıya yakını ise cami engelli buluşmalarına ve kandil özel programlarına katılım sağlamaktadır.

Çalışma saatine denk geldiği için katılım sağlayamayan İE bireyler de mevcuttur. Kur'an kurslarındaki hizmetlerin dışında camilerde neler yapıldığını bilmeyen katılımcılar da vardır. Camide cemaatle cuma namazı kılan bir katılımcının memnuniyeti dikkat çekicidir. Cemaatle namaz kılma İE bireyleri sosyal ortamlara taşıyan, kendilerinin toplum tarafından kabulüne ve toplum ile bütünleşmelerine katkı sağlayan bir unsur olduğu kabul edilebilir. İE bireyler için umre ödüllü bilgi yarışmaları düzenlendiği ve yarışmayı kazananların umreye gönderildiği araştırmada ulaşılan sonuçlardandır. Bu durumun onların moral ve

motivasyonunu artırdığı düşünülmektedir. Ayrıca İE bireylerle çay ve ikram eşliğinde yapılan sohbetlerin birbirleri ile kaynaşmaları gibi güzel sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır.

Katılımcıların yarısından fazlasının DİB'in İE kadınlara sunduğu din hizmetlerini yeterli bulduğu görülmektedir. Katılımcılardan bir kısmı İE kadınlara yönelik sunulan din hizmetlerini yeterli bulmamaktadır. DİB'in İE kadınlara sunduğu din hizmetlerini yeterli bulmayan katılımcılar; Kur'an kursunda yalnızca Kur'an ve dini bilgiler eğitimi olmamalı, el sanatlarına yönelik kurslar da verilmeli, fiziki olarak ikamet yerlerimize yakın yerlerde kurslar açılmalı şeklinde görüşler ortaya koymuşlardır. Sosyal faaliyetlerin çoğaltılması; İE ailelere özel gezi, piknik, ziyaretler, umre turları düzenlenmesi, Kur'an kursu ve el sanatları kursunun bir arada yapılması İE'leri sosyal hayatın içine çekecek, onları yalnızlık duygusundan kurtaracaktır. Derslere düzenli katılım sağlayan İE bireylerin Kur'an ve dini bilgilerin yanı sıra hadis dersleri talep ettikleri görülmektedir. Ayrıca İslam el sanatlarından: ebru, hüsn-ü hat, ahşap yakma gibi talepleri bulunmaktadır. Araştırmada ulaşılan diğer önemli bir sonuç materyallerin yetersiz oluşudur. İE bireyler için daha fazla dinî içerikli yazılı materyaller hazırlanması ve videoların çekilmesi sorunun çözümüne olumlu katkı sağlayacaktır. Yüz yüze yapılan Kur'an ve dini bilgiler kurslarına ilave olarak farklı konularda online kursların da açılması İE bireylerin talepleri arasında yer almaktadır.

Katılımcıların yarıdan fazlası DİB tarafından İE erkekler için sunulan din hizmetlerini yeterli bulmamaktadır. İE erkeklere Kur'an ve dinî bilgiler eğitimi ve dinî kavramların öğretiminin işaret dili ile yapılması talebi öne çıkmaktadır. Özellikle derslerin yüz yüze yapılmasına vurgu yapmaları dikkat çekicidir. Yüz yüze eğitimin önemi İE bireylerin de isteklerinden çok iyi anlaşılmaktadır. Jest, mimikler ve işaretler onların yüz yüze eğitiminde önemli bir faktördür. İşaret dili bilen erkek hoca tarafından İE erkeklere yönelik Kur'an ve dini bilgiler eğitimi verilmediği görülmektedir. İlçede ikamet eden İE bireylerin cevaplarından işaret dili bilen erkek hoca olmadığı anlaşılmaktadır. Çalışan İE'lerin en büyük sorunu çalıştığı iş yerine en yakın camide görev yapan din görevlisinin işaret dilini bilmeyişidir. Bütün din görevlilerinin işaret dili alt yapısına sahip olması bu açıdan önem arz etmektedir. Çalışan İE bireylerin dile getirdiği diğer önemli bir husus mesai saatlerine uymadığı için camilerde verilen din hizmetlerine katılamayışlarıdır. Bu kişilere yönelik hafta sonları planlama yapılması sorunun çözümüne önemli katkı sağlayacaktır.

İE bireyler DİB'in kendilerine yönelik Kur'an-ı Kerim ve dini bilgiler öğretimini son derece olumlu bulmaktadır. Farklı illerde aynı eğitimlerin verilmesi sonucu okur-yazar olmayan İE bireylerin kurslara katılım sağlamasıyla aynı işaretler kullanıldığı için dilde birlik sağlanmış, bu durum ister okur-yazar olsun ister olmasın İE'lerin bir araya gelmesini

sağlayan birleştirici bir unsur olmuştur. İE bireyler DİB'in kendilerine yönelik din hizmeti çalışmalarının tanışma ve kaynaşmaları açısından önemli bir unsur olarak görmektedirler. Bu sayede İE bireyler sosyalleşmekte, tanışıp kaynaşmakta, yalnızlık duygularından kurtulmakta ve aralarında güçlü bir iletişim ağı oluşmaktadır.

Katılımcıların yarıya yakını Diyanetin İE'lere Kur'an ve dini bilgiler alanında eğitimler vermesi, cuma vaazı ve hutbesinin işaret diline çevrilmesi, İE'lere özel yayınlar çıkarması, işaret dili bilen hocalar yetiştirmesi İE'lere değer verildiğinin bir göstergesidir. Bu çalışmalar sayesinde dini sorumluluklarını nasıl yerine getireceklerini öğrenmektedirler. İE'ler umreye gönderilmelerinin, umreye gitmeden önce eğitimlerin verilmesinin ve umre dönüşü ziyaret edilmelerinin, kendilerine manevi destek sağladığı ve değerli hissettirdiği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Bundan dolayı Diyanete son derece müteşekkirdirler. Kur'an ve dinî bilgiler eğitimlerinin manevi rehberlik ve danışmanlık hizmetleri olarak görüldüğü, Diyanet hocalarının sevinçli ve üzüntülü günlerde her zaman engellilerin yanında olduğu, ahiret hayatlarına yatırım niteliğinde dini sohbetlerin yapıldığı, ailevi sorunların çözümünde rehberlik ve danışmanlık yapıldığı araştırmada ulaşılan önemli sonuçlardandır. İE bireyler dini konulardaki sorularına kısa sürede cevap bulduklarını ifade etmişlerdir. Bu durum din görevlilerinin sahada özveriyle çalışmasının bir göstergesidir. Din görevlilerinin bireysel çabalarının yanı sıra Alo Fetva Hattı oluşturularak, işaret dili eğitimi almış Diyanet görevlileri istihdam edilerek, İE'lere görüntülü arama sistemleri aracılığıyla canlı olarak din hizmeti sunmak son derece yararlı olacaktır.

İE bireylerin yarıdan fazlası kendilerine yönelik din hizmetini DİB' den almaktadır. Birçoğu ailesinden gördüğü kadar dini bilgiye sahip olduğunu ve işaret dilini bilen din görevlisi olmadığı için Diyanet dışında vakıfta verilen din hizmetini tercih etmediğini ifade etmektedir. Din hizmeti almak için vakıfa giden İE'lerin yapılan sohbeti anlamamaları dikkat çekicidir. Farklı dini kaynakların okunduğu, ama İE'ler tarafından fazla anlaşılmadığı, cemaatlerin de İE'ler alanında din hizmeti vermeye çalıştığı, vakıfa giden İE'lerin genelde arkadaşlarıyla beraber vakit geçirmek amacıyla olduğu görülmektedir.

Dini konularda bilgi almak isteyen İE bireyin DİB personeliyle görüntülü arama, mesaj yoluyla, yüz yüze konuşarak, video içerikli mesaj göndererek, yakını aracılığıyla irtibata geçtikleri görülmüştür. Katılımcıların yarıdan fazlası görüntülü arama cevabını vermiştir. Çözümü anlamada kolaylık sağlaması, sorularına hemen cevap alabilmeleri, rahat iletişime geçmeleri, okuma yazması olmayanlar için görüntülü aramanın kendilerini ifade etme noktasında daha avantajlı olması gibi nedenlerden dolayı görüntülü aramanın tercih edildiğini söyleyebiliriz. Mesaj yoluyla iletişime geçenlerin sayısı ise katılımcıların yarısını

oluşturmaktadır. Konuşmaktan hoşlanmayanların mesaj yolunu tercih ettiği, mesaj yoluyla sohbet etmeyi sevdiği ve mesaj yoluyla daha detaylı bilgiler edindiği sonucuna varılmıştır. Yüz yüze konuşarak Diyanet personeli ile iletişime geçtiğini ifade eden İE bireylerin sayısının çok az olduğu görülmektedir. Yakını aracılığıyla irtibata geçtiğini ifade eden İE bireylerin ise; okuma yazması olmadığı ve daha iyi anlayacağını düşündüğü için bu yöntemi tercih ettiği anlaşılmaktadır.

İE'lerin din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunları; iletişim problemi, dil problemi, işaret dili bilen din görevlisi sayısının yetersiz oluşu, materyal yetersizliği, din hizmetlerinin İE bireylerin çalışma saati ile çakışması şeklinde sıralayabiliriz. Okuma yazması olmayıp yalnız beden dili ile iletişim kuran İE'ler için en büyük problemin iletişim problemi olduğu, bu nedenle kendilerini yalnız hissettikleri, bu sorunları diğer İE'lerin de yaşadığı düşünülmektedir. Bu nedenle en fazla iletişim ve dil probleminin yaşandığını söyleyebiliriz. Katılımcılar kendilerinin işaret dili bilmesinin iletişim için yeterli olmadığı, konuşan insanların da işaret dili bilmesi gerektiği düşüncesindedir. Dil probleminin sosyalleşmelerinde en büyük engel olarak görüldüğü anlaşılmaktadır. İşaret dili ile dini kavramlar sözlüğü eğitimi verilmesi gerektiği, işaret dili bilmeyen personelle iletişimi mesaj yoluyla sağladıkları, din görevlilerinin hepsinin işaret dili bilmesi gerektiği, işaret dili bilmeyenlerin kendilerini anlamadıkları ulaşılan önemli sonuçlardandır. Ayrıca işaret dili bilen din görevlisi sayısının yetersizliğine vurgu yapan katılımcı sayısı azımsanmayacak derecededir. İkametlerine yakın yerlerde cami ve Kur'an kurslarında çalışan din görevlilerinin işaret dili bilmesi gerektiği İE'lerin sürekli dile getirdiği taleplerin başında gelmektedir. Mevcut materyallerin İE'lerin seviyesine uygun olmadığı, öğreticinin anlatması neticesinde ancak anlayabildikleri sonucuna ulaşılmıştır.

İE bireyler din görevlilerinin kendilerine tatlı dilli, güler yüzlü nazik davranışlar sergilediği, sorularına hemen cevap verdiği, sevgi dolu yaklaşım sergilediği, namaza yeni başlayan bir öğrencinin istikrarlı bir şekilde devam etmesi için hocanın manevi boyutunu anlatarak hatırlatmalar yaptığı, gıybet, dedikodu, yalan, iftira gibi davranışlardan uzak durmak gerektiğini vurguladığı, ebeveyn ve çocuklar arasındaki sorunların çözümünde manevi destek sağladığı, günah, sevap, namaz, oruç, eşleri ile iyi geçinme, abdestin alınışı, haram ve helaller konularında bilgi verdiği, hastalık döneminde psikolojik destek sağladığı şeklinde görüş beyan etmişlerdir.

DİB tarafından sunulan din hizmetlerinin henüz İE'lerin tamamına ulaşmadığı, din hizmeti alamayan İE bireylerin mevcut olduğu, eğitim alanında işaret dili bilen ve işaret dili ile din hizmeti sunan din görevlisi sayısının yetersiz olduğu, İE'lere verilen eğitimlerde

onlara özel hazırlanmış materyal sayısının az olduğu, basılı yayınlar ve dini içerikli videoların sayısının yetersiz olduğu araştırmada ulaşılan dikkate değer sonuçlardır.

Araştırmamızda ulaşılan sonuçlar doğrultusunda aşağıdaki önerilerde bulunabiliriz:

1. DİB tarafından görevlendirilen engelli koordinatörlerinin genelde engellilere özelde İE'lere yönelik faaliyetleri artırılmalı ve tüm medya hesaplarından sosyal faaliyetlerin duyurulması sağlanmalıdır.

2. DİB'in DİYANET TV'de İE'lere yönelik gerçekleştirdiği programların izlenme oranının artırılması için yayınlanan her programın işaret dili çevirisi yapılmalı ve altyazı bulunmalıdır. Ayrıca TV'yi izlerken dinî kavramlara ait işaretleri anlamayan İE'lerin olabileceği düşünülerek sözlüğün yaygınlaştırılmasını sağlayacak özel eğitimler verilmelidir.

3. Ülkemizde İE bayanlar için çok sayıda kurs açılmış olmasına rağmen, aynı durum İE erkekler için söz konusu değildir. İE erkekler için yüz yüze Kur'an kursları açılmalıdır.

4. İE'lere yönelik yapılan cami programları onlar arasında tanışma-kaynaşmalarına, yalnızlık duygusundan kurtulup kendilerini iyi hissetmelerine, sosyalleşip topluma aidiyet duygusu kazanmalarına vesile olmaktadır. Bu yüzden İE'lere yönelik cami programları çeşitlendirilerek sayıca artırılmalıdır.

5. İE bayanlara yönelik sunulan din hizmetleri içerik açısından zenginleştirilmelidir. İE'lerin sosyalleşmelerine ve farklı açılardan becerilerini geliştirmelerine sağlayacağı katkı göz önünde bulundurularak Kur'an kursu hizmetlerinin yanı sıra el sanatları, hüsnü hat, ebru ve tezhip şeklinde farklı kurslar açılmalıdır. Engelsiz Diyanet Merkezi olarak açılan ve bahsedilen fonksiyona sahip bu merkezlerin Türkiye geneline yayılması sağlanmalıdır. Her ilde Engelsiz Diyanet Merkezleri açılması toplumda engelliler alanında yapılacak çalışmalara büyük bir ivme katacaktır.

6. İE'lerin topluma kazandırılmasında en büyük sorun olan iletişim ve dil probleminin çözümü için tüm toplumu kapsayan farkındalık çalışmaları başlatılarak işaret dilini sadece İE'lerin değil konuşan insanların da öğrenmeleri teşvik edilmelidir. İşaret dili eğitimleri ilköğretimden yüksek öğretime kadar müfredatlara yerleştirilmelidir.

7. İE'ler ile her zaman sağlıklı iletişim sağlanması için tüm din görevlilerine işaret dili eğitimi verilmelidir. Diyanet Akademi'de engelliler için de din hizmeti verecek personel istihdam edilmeli ve Diyanet Akademi müfredatında işaret dili ve Braille eğitimleri yer almalıdır.

8. İE'lere yönelik materyal geliştirme çalışmaları yapılmalıdır. Bu çalışmalarda İE bireylerin hazır bulunuşluk seviyesi dikkate alınmalı, kolaydan zora doğru görsel ve sesli

materyaller hazırlanmalıdır. Bu materyallerin İE bireylere ulaştırılması noktasında Diyanet engelli koordinatörleri daha aktif olmalıdır.

9. DİB manevi danışmanlık ve rehberlik hizmetleri çerçevesinde İE bireyler ve aileleri için etkinlikler düzenlemelidir. Aile bireyleri işaret dili bilen CODA'lar olması gerçeğinden hareketle, İE bireylere dinî bilgileri nasıl anlatacaklarına dair bilgilendirilmeli ve eğitimden geçirilmelidir.

10. Daha iyi bir hizmet sunmak amacıyla İE görüntülü görüşme yapabileceği özel Alo Fetva Hattı oluşturulmalıdır.

11. Çalışan İE'ler göz önünde bulundurularak hafta sonlarında onlara yönelik eğitim, din hizmetleri ve sosyal etkinlikler planlanmalıdır.

12. İE'ler alanında farkındalık oluşturmak adına konferans, sempozyum ve çalıştaylar daha sık düzenlenmelidir.

13. DİB bünyesinde bütün engelli gruplarına daha nitelikli din hizmeti sunmak amacıyla Engelliler Daire Başkanlığı kurulmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel, Ebû Abdillâh Ahmed b. Muhammed b. Hanbel eş-Şeybânî el-Mervezî (2001). el-Müsned (1. bs, 1-50). Müessesetü'r-risâle.
- Akbayram, S. (2020). *İslam Düşüncesinde Engellilik* [Yüksek Lisans]. Çukurova Üniversitesi.
- Aydınlı, A. (1999). İbn Ümmü Mektûm. İçinde *İbn Haldûn-İbnü'l-Cezerî* (1. bs, C. 20, s. 434). Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi.
- Azarkan, E., & Benzer, E. (2018). Birleşmiş Milletler Engelli Kişilerin Haklarına Dair Sözleşme ve Türkiye'de Engelli Hakları. *Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 23(38), 3-29.
- Bahçekapılı, M. (2016). Biyopsikososyal Açıdan Dinin Engellilik ve Farklı Sağlık Problemleri Üzerindeki Etkisi. *Türkiye Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi*, 1, 19-44.
- Bahçekapılı, S. (2019). *Görme Yetersizliği Olan Bireyler ve Dini Başa Çıkma* [Yüksek Lisans]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Baltacı, A. (2019). Nitel Araştırma Süreci: Nitel Bir Araştırma Nasıl Yapılır? *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (AEÜSBED)*, 5(2), 368-388.
- Başkonak, M. (2016). *Türkiye'deki Lise Mezunu İşitme Engellilerin Din Eğitiminde Karşılaştıkları Güçlüklerin Öğrenci ve Eğitimci Görüşleri Açısından Değerlendirilmesi* [Doktora Tezi]. Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Başkonak, M. (2018). İşitme Engelli Bireylerde Din Eğitimi. İçinde *Özel Eğitimde Din Eğitimi* (1. bs, ss. 205-234). Grafiker Yayınları.
- Başkonak, M. (2019). *Türkiye'de İşitme Engellilerin Din Eğitimi* (1. bs). Eğitim Yayınevi.
- Bilici, R. (2016). *Engellilerde Dini Tutum ve Davranışlar* [Yüksek Lisans]. Yüzüncü Yıl Üniversitesi.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., & Demirel, F. (2022). *Eğitimde Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (32. bs). Pegem Akademi.
- Cebeci, S. (2016). *Dini Danışma ve Rehberlik* (2. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Çetin, B. I. (2016). Antik Çağdan Sanayi Devrimine Batı Dünyasında Engellilik Tarihi. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36-1), 167-184.
- Çolak, A. (2015). *Gönüllerin Aynası Engelliler Dünyası* (1. bs).
- Din Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. (2020, Ekim 9). [Post]. İlkeler ve Hedefler. <https://dinhizmetleri.diyamet.gov.tr/>

- Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü*. (t.y.). [Post]. İlkeler ve Hedefler.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık Hizmetleri Yönergesi.
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun, 633 (1965).
- Diyanet İşleri Başkanlığı Kurumsal Tarihçe*. (2013, Mayıs 28). [Post]. Kurumsal Tarihçe.
<https://www.diyanet.gov.tr/tr-TR/Kurumsal/Detay/1>
- Dünya Engellilik Raporu 2011* (s. 3). (t.y.). <https://www.engellilerkonfederasyonu.org.tr/wp-content/uploads/2020/04/D%C3%BCnya-Engellilik-Raporu-2011.pdf>
- Eğitim Hizmetleri Genel Müdürlüğü*. (2018, Nisan 16). [Post]. İlkeler ve Hedefler.
<https://egitimhizmetleri.diyanet.gov.tr/sayfa/51/ilkeler-ve-hedefler>
- Engelli Haklarına İlişkin Sözleşme, 5825 (2009).
<https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2009/07/20090714-1.htm>
- Engelliler Hakkında Kanun (1), 5378 (2005).
<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=5378&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>
- Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 5825 (2009).
- Eser, M. (2018). İslam Tarihinde Engellilik. *İçinde Özel Eğitimde Din Eğitimi El Kitabı* (1. bs, ss. 43-59). Grafiker Yayınları.
- Etbaş, D. A. (1999). *Özürlü Çocukların Din Eğitimi* [Yüksek Lisans]. Uludağ Üniversitesi.
- Gün, A. (2015). İtme Engelliler Ortaokulunda Okuyan Öğrencilerin Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersine Yönelik Tutum ve Değerlendirmeleri: Amasya ve Samsun Örneği. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 14(28), 61-92.
- Kara, B. (2008). *Sosyal Haklar ve Özel Olarak Korunması Gereken Kişiler* [Doktora Tezi]. Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Karagöz, İ. (2005a). *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler* (1. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karagöz, İ. (2005b). *Ayet ve Hadisler Işığında Engelliler* (1. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karasu, T. (2013). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretimi Sürecinde Engelliler* [Yüksek Lisans]. Atatürk Üniversitesi.
- Karataş, Z. (2015). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. 1(1), 62-80.
- Karataş, Z. (2023). Engelliliği Anlamak: Kavramlar, Tanımlar, Modeller. *İçinde Engellilik ve Dinler* (3. bs, ss. 17-36). Okurakademi Yayınları.
- Kaya, E. (2019). *İtme ve Görme Engellilere Yönelik Yaygın Din Eğitimi Veren Din Görevlilerinin Mesleki Problemleri ve Beklentileri (İstanbul Müftülüğü Örneği)*

- [Yüksek Lisans Tezi]. Marmara Üniversitesi.
- Kılıç, A. (2015). Anadolu Selçukluları ve Osmanlılar'da Darüşşifalar. İçinde *Anadolu Selçuklu ve Osmanlı Şefkat Abideleri Şifahaneler* (2. bs, ss. 40-65). Bilnet Matbaacılık.
- Kula, M. N. (2004). Engellilere Verilecek Tebliğ ve İrşad Hizmeti. *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, 4(4), 18-45.
- Kula, M. N. (2005). *Bedensel Engellilik ve Dini Başa Çıkma* (1. bs). Dem Yayınları.
- Kula, M. N., & Sel, S. (2020). *Engellilere Yönelik Manevi Danışmanlık ve Rehberlik Hizmetleri* (2. bs). Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Küçükcan, T., & Köse, A. (2000). *Doğal Afetler ve Din Marmara Depremi Üzerine Psiko-Sosyolojik Bir İnceleme* (1. bs). İsam Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi.
- Musayev, İ. (2013). *Engelli Bireylerin Din Eğitimi* [Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi]. https://tez.yok.gov.tr/ulusal_tez_merkezi
- Odabaş, N. (2024). Sağır Yetişkinlerin İşiten Çocuklarının (CODA) Aile ve İletişim Deneyimleri. *Ankara Üniversitesi*, 22(2), 35-48.
- Özafşar, M. E. (2003). *İslam Kültüründe Engelli Meşhurlar ya da İslam Kültüründen İnsan Manzaraları*. 138.
- Özgökçeler, S., & Alper, Y. (2010). Özürlüler Kanununun Sosyal Model Açısından Değerlendirilmesi. *İşletme ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, 1(1), 33-54.
- Öztürk, M. (2011). *Türkiye’de Engelli Gerçeği* (1. bs). Canda Özür Olmaz Derneği Yayınları.
- Öztürk, M. (2013). *Hayata Renk Katanlar “Engelli Grupları”* (1. bs).
- Özürlülerin Sorun ve Beklentileri Araştırması*. (t.y.). Türkiye İstatistik Kurumu. <https://evam.tuik.gov.tr/dataset/detail/22>
- Seyyar, A. (2015). *Dünya’da ve Türkiye’de Engelli Dostu Sosyal Politikalar* (1. bs). Rağbet Yayınları.
- Subaşı, M., & Okumuş, K. (2017). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Durum Çalışması. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 21(2), 419-426.
- Şişman, Y. (2023). Engellilik Alanındaki Kavramsal Karmaşanın Nedenleri ve Mevcut Durum. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 3(58), 2444-2459. <https://doi.org/10.15659/3.sektor-sosyal-ekonomi.23.09.2210>
- Taşpınar, İ. (2012). Katolik Kilisesi’nin Özürlülere Yaklaşımı. *Din, Felsefe ve Bilim Işığında Engelli Olmak ve Sorunları Sempozyumu*, 54-65.
- Turan, S. (2017). Asli Günah’tan Tanrı’nın Gizemi’ne. Hristiyan Geleneğinde Engellilik ve

- Engellilere Bakış. İçinde *Engellilik ve Dinler* (3. bs, ss. 263-290). Metamorfoz Yayıncılık.
- Turan, S. (2018). *Tanrı'nın Engeli mi Engelli Tanrı mı? Hristiyan Geleneğinde Engellilik* (1. bs). Okurakademi Yayınları.
- Turan, S. (2020). Dinler Tarihi Açısından Engellilik. İçinde *İlahiyat Bilimleri Açısından Engellilik-1-* (1. bs, ss. 290-310). Eğitim Yayınevi.
- Turan, S. (Ed.). (2023). *Engellilik ve Dinler* (3. bs). Okurakademi Yayınları.
- Türk Dil Kurumu. (2005a). Engelli. İçinde *Türkçe Sözlük (TDK)* (10. bs, s. 2244). Türk Dil Kurumu.
- Türk Dil Kurumu. (2005b). Sakat. İçinde *Türkçe Sözlük* (10. bs, s. 2244). Türk Dil Kurumu.
- Türkiye Cumhuriyeti Anayasası, 2709 42 (1982). chrome-extension://efaidnbmnnnibpcajpcglclefindmkaj/https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.2709.pdf
- Ünal, V. (2012). Osmanlının Son Dönemlerinde Korunmaya Muhtaç Çocuklar İçin Kurulan Sosyal Hizmet Kuruluşları. *Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 36(2), 1-27.
- Ünal, V. (2016). *Engellilerde Toplumsal Bütünleşme ve Dindarlık* (1. bs). Rağbet Yayınları.
- Yazan, Ü. (1996). Sosyolojik Açıdan Özürlüler. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi*, 8, 269-281.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12. bs). Seçkin Yayıncılık.
- Yüce, M. (2022). *İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri* [Yüksek Lisans Tezi]. İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi.
- Yücel, M. (2021). *Bedensel engellilerin din hizmetlerine erişimde yaşadıkları sorunlar (Alaşehir örneği)* [Yüksek Lisans]. Uşak Üniversitesi.

EKLER

Ek 1. Görüşme Formu

Yarı Yapılandırılmış Görüşme Formu

Değerli Katılımcı,

“İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri” adlı yüksek lisans tez çalışması yapmaktayım. Sizlerin bu konuda görüşlerine ihtiyaç duymaktayım. İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığının sunduğu din hizmetlerine yönelik görüşlerini tespit etmeyi amaçladığımız bu araştırma için yaptığımız görüşmelerde verilen bilgiler sadece bu çalışma için kullanılacak olup kişisel bilgiler tamamen gizli tutulacaktır. Onayınız olursa ses kaydı alınacaktır. Vereceğiniz cevaplarla bilimsel bir çalışmaya önemli bir katkı sağlamış olacaksınız. Göstermiş olduğunuz ilgi ve değerli yardımlarınız için şimdiden teşekkür ederim.

Sevilay BAHAR

Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler
Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim
Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi

A- Kişisel Bilgiler:

- 1- Eğitim durumunuz?
- 2- Kur'an ve din eğitimi nereden aldınız?
- 3- Cinsiyetiniz?
- 4- Mesleğiniz?
- 5- Yaşınız?

B- Görüşme Soruları

- 1- Diyanet İşleri Başkanlığınca görevlendirilen engelli koordinatörünün faaliyetleri hakkında bilgileriniz nelerdir? Açıklar mısınız?
- 2- Diyanet İşleri Başkanlığının Diyanet TV’de işitme engellilere yönelik gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir? Diyanet TV’de işitme engellilere yönelik yapılan hangi programları takip ediyorsunuz?
- 3- Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik Kur'an kursların da gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?
- 4- Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere yönelik camilerde gerçekleştirdiği din hizmetleri hakkında bilgileriniz nelerdir?

- 5- Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli kadınlara sunduğu din hizmetlerini yeterli buluyor musunuz? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- 6- Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engelli erkeklere sunduğu din hizmetlerini yeterli buluyor musunuz? Bu konudaki görüşleriniz nelerdir?
- 7- Diyanet İşleri Başkanlığının işitme engellilere sunduğu din hizmetlerinin olumlu yönleri nelerdir?
- 8- Diyanet dışında din hizmeti aldığınız kurumlar var mı? Diyanet dışı kurumların din hizmetleri nelerdir?
- 9- Dini konularda bilgi almak istediğinizde Diyanet İşleri Başkanlığı personeliyle görüntülü mü, mesaj yoluyla mı veya video içerikle mi irtibat kuruyorsunuz?
- 10- İşitme engellilerin din hizmetlerinde karşılaştıkları sorunlar nelerdir?
- 11- Farklı konularda problem yaşadığınızda diyanet personeli size nasıl davranıyor, probleminizi çözmede dini ve manevi açıdan nasıl yardımcı oluyor? Açıklar mısınız?

Ek 2. Etik Kurul Onayı

Evrak Tarih ve Sayısı: 13.11.2023-160965

T.C.
AMASYA ÜNİVERSİTESİ
Bilim Etik Kurulu
Sosyal Bilimler Etik Kurulu

Sayı : E-30640013-108.01-160965
Konu : Görüşme Sorularının Etik Açısından
İncelenmesi

13.11.2023

REKTÖRLÜK MAKAMINA
Sayın Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR
Öğretim Üyesi

İlgi : 17.10.2023 tarihli ve 156124 sayılı yazı.

"İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri" adlı araştırmanız Sosyal Bilimler Etik Kurulu tarafından bilimsel araştırma etiği yönünden incelendi ve değerlendirildi. Konu ile ilgili kurul görüşü ektedir.

Bilgilerinizi rica ederim.

Doç. Dr. Seda SABAH
Etik Kurul Başkanı

Ek:

- 1- Prof. Dr. Şuayip Özdemir Başvuru Değerlendirme (1 Sayfa)
- 2- Görüşme Sorularının Etik Açısından İncelenmesi (11 Sayfa)

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

Belge Doğrulama Kodu :BSV5N9LSYB Pin Kodu :13772

<https://turkiye.gov.tr/ebd?ek=5544&eD=BSV5N9LSYB&eS=160965>

Adres: Akbülak Mah. Muhazir Yılmazoğlu Cad. No:7 Merkez/Amasya

Telefon:2600060 Faks:2600059

e-Posta:genelsekretarlik@amasya.edu.tr Web:<http://www.amasya.edu.tr/idari/etik-kurul/bilim-etik-kurulu.aspx>

Kep Adresi:amasyauniversitesi@hs01.kep.tr

Bilgi için: Hilal Özden ÇÖN

Unvanı: Araştırma Görevlisi

Tel No: 2

Bu belge,güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

	AMASYA ÜNİVERSİTESİ SOSYAL BİLİMLER ETİK KURUL DEĞERLENDİRME FORMU
---	---

Ek-1

Araştırmanın Başlığı : İşitme Engelli Bireylerin Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Sunduğu Din Hizmetlerine Yönelik Görüşleri	
Başvuru Formunun Etik Kurula geldiği tarih	17.10.2023
Başvuru Formunun Etik Kurulda incelendiği tarih	10.11.2023
Karar tarihi	10.11.2023

SONUÇ

1.	☒ Kabul
2.	☐ Düzeltme gereklidir: Etik sorun olabilecek sorular/maddeler, süreçler ya da unsurlar bulunmaktadır. Açıklama:
3.	☐ Red Gerekçe, Görüş, Tavsiye ve Açıklamalar:

Başvuru dosyasının incelenmesinde hazır bulunan ve araştırmayla doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi bulunmayan Etik Kurul başkan ve üyelerinin ad, soyad ve imzaları.

Doç. Dr. Seda SABAH	Başkan	Eğitim Fakültesi	İMZA
Doç. Dr. Melike BAŞ	Üye	Eğitim Fakültesi	İMZA
Doç. Dr. Fatih CAN	Üye	Eğitim Fakültesi	İMZA
Doç. Dr. Ash ALTANLAR	Üye	Mimarlık Fakültesi	İMZA
Doç. Dr. Önder ERYILMAZ	Üye	Eğitim Fakültesi	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Ayşe ŞAHİN	Üye	Sabuncuoğlu Şerefeddin SHMYO	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Mustafa YILDIZ	Üye	Eğitim Fakültesi	İMZA
Dr. Öğr. Üyesi Nihan OSMANAGAOĞLU	Üye	Eğitim Fakültesi	İMZA

KYT-FRM-126/00

ÖZ GEÇMİŞ**SEVİLAY BAHAR****Öğrenim Bilgisi**

Yüksek Lisans 2022-2025	Amasya Üniversitesi Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı (Prof. Dr. Şuayip ÖZDEMİR)
Lisans 2019-2021	Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi